

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
Τμήμα Οργάνωσης και Διαχείρισης Αθλητισμού Σπάρτης
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Οργάνωσης και Διοίκησης Αθλητικών Οργανισμών και
Επιχειρήσεων

«Ποδόσφαιρο και Τηλεόραση – μια αμφίδρομη σχέση

*Οι αλλαγές στο τηλεοπτικό ευρωπαϊκό πεδίο και η επίδρασή τους στο
ποδόσφαιρο»*

του Περικλή Βασιλάκη

Σπάρτη, Ιούνιος 2014

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία που υποβάλλεται στο καθηγητικό σώμα για τη μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων απόκτησης του Μεταπτυχιακού τίτλου του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Οργάνωση και Διοίκηση Αθλητικών Οργανισμών και Επιχειρήσεων» του Τμήματος Οργάνωσης και Διαχείρισης Αθλητισμού του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου στην κατεύθυνση «Οργάνωση και Διοίκηση Αθλητικών Οργανισμών και Επιχειρήσεων»

Εγκεκριμένο από το Καθηγητικό σώμα:

1^{ος} Επιβλέπων: Αθανάσιος Κριεμάδης , Καθηγητής πρώτης βαθμίδας

2^{ος} Επιβλέπων: Ιωάννης Δουβής , Αναπληρωτής Καθηγητής

3^{ος} Επιβλέπων: Μάριος-Δανιήλ Παπαλουκάς , Αναπληρωτής Καθηγητής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Περικλής Βασιλάκης: Ποδόσφαιρο και Τηλεόραση – μια αμφίδρομη σχέση

Οι αλλαγές στο τηλεοπτικό ευρωπαϊκό πεδίο και η επίδρασή τους στο ποδόσφαιρο

(Με την επίβλεψη του κ. Αθανάσιου Κριεμάδη, Καθηγητή)

Το ποδόσφαιρο στην Ευρώπη έχει μακραίωνη παράδοση, καθώς ουσιαστικά το άθλημα διαμορφώθηκε και καθορίζεται ως τις μέρες μας ουσιαστικά στην Γηραιά Ήπειρο. Η δημοφιλία του ποδοσφαίρου το μετέτρεψε από τις απαρχές λειτουργίας της τηλεόρασης σε ένα πρόγραμμα του οποίου η μετάδοση διασφαλίζει υψηλή τηλεθέαση. Οι εξελίξεις στο τηλεοπτικό πεδίο της Ευρώπης σε επίπεδο τεχνολογίας και νομοθεσίας (απορρύθμιση – ρύθμιση τηλεοπτικού πεδίου) τις τελευταίες δεκαετίες ασκούν σαφή επιρροή στο ποδόσφαιρο και στον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του. Ταυτόχρονα, οι θεσμικές αλλαγές στις εθνικές και ευρωπαϊκές διασυλλογικές οργανώσεις επηρεάζουν τους τηλεοπτικούς σταθμούς, για τους οποίους η μετάδοση ποδοσφαιρικών αγώνων συνιστά εμπορικό, ψυχαγωγικό προϊόν υψηλής προστιθέμενης αξίας. Η αποτύπωση των αλληλεπιδράσεων αυτών μεταξύ ποδοσφαίρου και τηλεόρασης και του θεσμικού πλαισίου που αυτές λαμβάνουν χώρα θα επιτρέψει την καλύτερη κατανόηση της σημερινής κατάστασης που λειτουργεί το ποδόσφαιρο στην Ευρώπη και κυρίως να καταδείξει τις προοπτικές που διανοίγονται για το άθλημα μέσα από τον περαιτέρω εναγκαλισμό του με τον χώρο του τηλεοπτικού θεάματος και της συμβιωτικής σχέσης μεταξύ δύο άυλων βιομηχανιών, του επαγγελματικού ποδοσφαίρου και της τηλεόρασης.

Λέξεις κλειδιά: Ευρώπη, ποδόσφαιρο, τηλεόραση, τηλεοπτικά δικαιώματα, ιστορία ποδοσφαίρου, νομοθεσία, νομολογία

ABSTRACT

Pericles Vasilakis. Football and Television – a Bidirectional Relationship: The Changes in the European Television Field and Their Influence on Football.

(Under the supervision of Mr. Athanasios Kriemadis, Professor)

European football is characterized by a long tradition, since the sport has been shaped and played throughout the continent from its beginnings in the 1800's until our days. Its appeal to the masses has transformed football into a television program which assures a strong viewing for the participating networks in the broadcast process from very early on. During the past two decades, the developments within the European television field in the domains of technology and legislation (regulation and de-regulation of the television field in its entirety) have launched and exerted a clear impact on football and its ways of self-structuring and self-functioning. At the same time, the institutional changes in the national and international competitions among football teams deeply affect the local television networks and stations, for which the broadcast of football games indicates the granting of a commercial and recreational product with added value. The impression to what extent the influences between these fields (football, television and legislation) take place nowadays shall allow the better understanding of how the system of football as a whole functions within Europe and mainly demonstrate the future prospects which the sport has in front of it, through the expansive embrace of the television spectacle and the cohabitation arrangement of a relationship that is being shaped among two immaterial industries, those of professional football and television.

Keywords: *Europe, football, television, television rights, history of football, legislation, jurisprudence*

«Ποδόσφαιρο και Τηλεόραση – μια αμφίδρομη σχέση

Οι αλλαγές στο τηλεοπτικό ευρωπαϊκό πεδίο και η επίδρασή τους στο ποδόσφαιρο»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	7
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΑ</u>	
I. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	14
i. Οι Αθλητικές Διοργανώσεις	14
A. ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ	14
α. Οι απαρχές: η Αγγλία, το ερασιτεχνικό ποδόσφαιρο και το ζήτημα του επαγγελματισμού (19 ^{ος} αι.)	14
β. Ίδρυση FIFA-Παγκόσμιο Κύπελλο (1904-1954)	16
γ. Ίδρυση UEFA-Ευρωπαϊκά Κύπελλα, Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα (1954-1989)	17
δ. «Υπόθεση Μποσμάν» (1990-2000), ο 21 ^{ος} αιώνας	17
B. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	19
α. Ερασιτεχνικό Ποδόσφαιρο (19 ^{ος} αι.-1925)	19
β. Το Πανελλήνιο Πρωτάθλημα (1926-1959)	20
γ.1. Ίδρυση ΟΠΑΠ: το Ποδοσφαιρικό Στοιχείο (1959)	21
γ.2. Πρωτάθλημα Εθνικής Κατηγορίας (1960-1978)	21
γ.3. Επαγγελματικό ποδόσφαιρο στην Ελλάδα - το καθεστώς των ΠΑΕ (1979-)	22
δ. «Super League» (2006/2007-)	23
ii. Τηλεόραση και Αθλητικές Μεταδόσεις	24
A. ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ	24
α. Εφεύρεση της τηλεόρασης - «ασπρόμαυρες» μεταδόσεις (1930)	24

β. Κινηματογράφηση Παγκοσμίου Κυπέλλου (1930-1954) και τηλεοπτική μετάδοση Παγκοσμίου Κυπέλλου (1954-1970)	25
γ. Ευρωπαϊκές ποδοσφαιρικές μεταδόσεις (1955-) και «έγχρωμες» μεταδόσεις (1970-)	25
δ. Τα μείζονα εθνικά Πρωταθλήματα: το παράδειγμα της Premier League (1992-) και η συνδρομητική τηλεόραση και η μετάβαση στην ψηφιακή εποχή	25
B. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	30
<u>1. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ</u>	30
α. Ίδρυση Ε.Ι.Ρ. (1945) και κινηματογραφικά 'Επίκαιρα'	30
<u>2. Η ΑΝΑΛΟΓΙΚΗ ΕΠΟΧΗ</u>	32
α. Μετάδοση Δ.Ε.Θ. 1960 – απευθείας μετάδοση Π.Κ. 1966 (πρώην Γιουγκοσλαβία)	32
β. Ίδρυση Ε.Ι.Ρ.Τ. (1969)	34
γ.1. Δημόσια Τηλεόραση: Εκπομπές και πρώτες μεταδόσεις (1969-1974)	34
γ.2. 1970: Απευθείας μετάδοση Π.Κ.	35
γ.3. Τα μεταπολιτευτικά χρόνια - ΕΡΤ	36
δ. Εφαρμογή τηλεοπτικών δικαιωμάτων (1988-1992)	38
ε. Ιδιωτική τηλεόραση και πρώτες μεταδόσεις (1992-1993)	39
<u>3. Η ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ-ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΙΚΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ</u>	40
α.1. Η εποχή του ανταγωνισμού: 1994-2006	40
α.2. «Super League» (2006/2007-), ΟΤΕΤV, ΝΕΡΙΤ Α.Ε.	42
II. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	44
i. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ	44
Α. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εθνικές νομολογίες διαχείρισης δικαιωμάτων Τηλεοπτικών Μεταδόσεων	44
ii. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΣΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ	55

A. Αποφάσεις Οργάνων Κράτους-Διοικητικών Αρχών, νομολογίες διαχείρισης δικαιωμάτων Τηλεοπτικών Μεταδόσεων και ισχύουσα Νομοθεσία	55
III. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΜΕΤΑΔΟΣΗΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ	68
A. Κανόνες/Οδηγίες UEFA–Εθνικές Ευρωπαϊκές Ομοσπονδίες– «Λίγκες»	68
B. Ο ρόλος των Τηλεοπτικών Καναλιών-Ομίλων	70
Γ. Ο παράγοντας του Στοιχήματος (Στοιχηματικοί Όμιλοι), επενδυτικοί φορείς - σχήματα	71
IV. Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	74
i. Διαδίκτυο και ‘live streaming’	74
ii. Εφαρμογές σε Φορητές Συσκευές (‘mobile devices’)	75
iii. Στοιχηματισμός σε «πραγματικό» χρόνο (‘live betting’), κοινωνικά δίκτυα	75
iv. Φορολογικό καθεστώς	76
<u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ</u>	78
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ</u>	85
<u>A. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ</u>	85
<u>B. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ</u>	87

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μία από τις πιο διάσημες φράσεις στην ιστορία της θεωρίας της Επικοινωνίας, η οποία ανήκει σε έναν εκ των κορυφαίων μελετητών των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας (Μ.Μ.Ε.), του Marshall McLuhan, είναι πως «το μέσο είναι το μήνυμα». Μολονότι το θεωρητικό σχήμα του διάσημου επικοινωνιολόγου έτυχε κριτικής από κατοπινούς ερευνητές, ο πυρήνας του αποφθέγματος της φράσης του παραμένει και στις μέρες μας ανέπαφος. Ίσως μάλιστα σήμερα περισσότερο από ποτέ να αποδεικνύεται έμπρακτα ότι το μέσο, ουσιαστικά δηλαδή η τεχνολογία, εν πολλοίς καθορίζει τον τρόπο που παράγεται και εκπέμπεται το περιεχόμενο των Μέσων προς τους αποδέκτες. Το παραπάνω σχήμα λειτουργίας των Μ.Μ.Ε. έχει άμεση συνάφεια με τον τρόπο που λειτουργεί και επηρεάζει το κατεξοχήν δημοφιλές Μ.Μ.Ε., η τηλεόραση, τα αθλητικά γεγονότα που μεταδίδει με τρόπο ποικίλο και ουσιαστικό. Οι ώρες μετάδοσης, οι κανονισμοί, η διάρκεια, τα διαλείμματα, η διεθνής κάλυψη, τα χρήματα από τα τηλεοπτικά δικαιώματα, η δημοφιλία είναι μερικά μόνο ενδεικτικά παραδείγματα για την επιρροή που ασκεί η τηλεόραση στα αθλήματα που μεταδίδει.

Επόμενο, λοιπόν, είναι το ποδόσφαιρο, θεωρούμενο, λόγω της πρόσβασης και επιρροής του σε εξόχως πλατιά-ευρέα κοινωνικά στρώματα, ως βασιλιάς των αθλημάτων, να έχει αποκτήσει στις μέρες μας χαρακτηριστικά που εμμέσως πλην σαφώς όχι απλώς σχετίζονται, αλλά κατεξοχήν ανάγονται στην τηλεοπτική μετάδοση-κάλυψη των ποδοσφαιρικών αγώνων. Το φαινόμενο αυτό είναι μεν σχεδόν σύμφυτο εντός της αμφίδρομης σχέσης τηλεόρασης και ποδοσφαίρου, αλλά τις τελευταίες δύο δεκαετίες έχει καταστεί πολύ πιο έντονο. Επειδή δε μάλιστα πρόκειται για μια σχέση όχι μόνο αμφίδρομη αλλά αμφίπλευρα δυναμική, που συνεχώς μετεξελίσσεται, η σχετική βιβλιογραφία γύρω από τη θεματική αυτή δεν είναι τόσο πλούσια όσο θα περίμενε κανείς. Μάλιστα, η πλειονότητα των μελετών τόσο σε ελληνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο έχει διεξαχθεί από την σκοπιά των επιστημόνων των Μ.Μ.Ε., δίχως να αναδεικνύεται όσο θα έπρεπε ο δεσμός αλληλεξάρτησης και επιρροής μεταξύ τηλεόρασης και ποδοσφαίρου.

Αυτήν ακριβώς την έλλειψη θα καταβληθεί να καλύψει, έστω με μια πρωτόλεια προσέγγιση, η παρούσα εργασία και γι' αυτό η σχετική έρευνα θα επικεντρωθεί, πέραν της υφιστάμενης βιβλιογραφίας, στην ανίχνευση των χαρακτηριστικών αυτής της σχέσης μέσα από τον Τύπο και το νομοθετικό πλαίσιο σε

ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο. Αυτού του είδους η προσέγγιση του προς εξέταση υλικού (θέματος) προκύπτει μεθοδολογικά από την ίδια την εξέταση της ιστορίας και της εξέλιξης του ποδοσφαίρου στη νεωτερική Ευρώπη, από την εποχή του Ύστερου Μεσαίωνα και της Αναγέννησης, πρώτα στον ιταλικό χώρο και κατόπιν στον αγγλοσαξονικό, καθώς το ποδόσφαιρο, λόγω της δυναμικής του, περιεβλήθη εξαρχής με ένα πλαίσιο κανόνων και κανονισμών διεξαγωγής, υπαγόμενο σε υφιστάμενες νομοθετικές δομές. Το σύγχρονο ποδόσφαιρο δε, το οποίο έχει δομηθεί μεταπολεμικά γύρω από την έννοια του επαγγελματισμού, απεκδύοντας τον χαρακτήρα της ερασιτεχνικής προσέγγισης, προσιδιάζει περισσότερο σε νομικές παρεμβάσεις και νομοθετικές ρυθμίσεις από πλευράς των τοπικών και υπερεθνικών οργανωτικών σχημάτων, που αντιμετωπίζουν τους ποδοσφαιρικούς συλλόγους ακριβώς όπως είναι και με τις υφιστάμενες δομές τους, αυτές των ιδιόμορφων κεφαλαιουχικών εταιρειών, εντασσόμενες σε ένα δίκτυο κανόνων και νομολογιών εθνικού και υπερεθνικού χαρακτήρα, ακριβώς όπως συμβαίνει και για τα δεδομένα της διαχείρισης του ποδοσφαιρικού προϊόντος, ειδικά μετά τη διείδυση της τεχνολογίας και κυρίως της τηλεόρασης σε αυτό, στα ίδια επίπεδα νομής.

Η αμφίδρομη σχέση τηλεόρασης – ποδοσφαίρου εξετάζεται, συνεπώς, στην παρούσα Διπλωματική Εργασία στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής αγοράς τηλεόρασης, με επίκεντρο το τι ισχύει στις κυριότερες ποδοσφαιρικές και τηλεοπτικές αγορές, όπως επίσης και τι ισχύει στην περίπτωση της Ελλάδας και της ελληνικής τηλεοπτικής αγοράς. Συγκεκριμένα, εξετάζονται συνδυαστικά τα σχετικά δεδομένα κυρίως από την τηλεοπτική αγορά της Αγγλίας, με όμορη σύγκριση με τα αντίστοιχα δεδομένα που παρατηρούνται στα (εθνικά) πρωταθλήματα της Γερμανίας, της Ισπανίας και της Ιταλίας, όπως βεβαίως και της Ελλάδας, αναφορικά με τη μετάδοση των ποδοσφαιρικών αγώνων της κύριας (Εθνικής, σημερινής “Super League”) Κατηγορίας.

Η επιλογή των ανωτέρω πρωταθλημάτων, με προεξάρχουσα την αγγλική ποδοσφαιρική-τηλεοπτική και ευρύτερη «μιντιακή» πραγματικότητα, έχει να κάνει με το ότι πρόκειται για χώρα, στην οποία η τηλεοπτική αγορά είναι, λόγω πληθυσμιακού – οικονομικού μεγέθους, όχι μόνο μεγάλης σημασίας, αλλά αποτελεί και τον προπομπό εξελίξεων στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές τηλεοπτικές αγορές. Μάλιστα, οι εν λόγω χώρες, εκτός του τηλεοπτικού τους μεγέθους, διακρίνονται και για τη σημασία των εθνικών τους πρωταθλημάτων, τα οποία θεωρούνται από τα κορυφαία της

Ευρώπης και συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον απανταχού των ποδοσφαιρόφιλων. Επιπλέον, ειδοποιητικά χαρακτηριστικά που έχουν να κάνουν με την οργάνωση και τη διαχείριση της ποδοσφαιρικής πραγματικότητας ως στοιχείο διείσδυσης στη γενικότερη συλλογική μνήμη σαν ένα μη στατικό, διαρκώς ανανεούμενο και δυναμικό στοιχείο της εθνικής παράδοσης και αθλητικής κληρονομιάς ('heritage'), αλλά και η ειδικότερη καινοτόμος-φιλελεύθερη, στα όρια του ρηξικέλευθου, προσέγγιση του αντικειμένου «αγώνας ποδοσφαίρου» ως ξεχωριστό οικονομικό-εμπορικό προϊόν με σαφώς προσδιορισμένη, βάσει κριτηρίων, αλλά εν δυνάμει αναδιαπραγματεύσιμη, λόγω της προσαρμογής της αγοράς στη σύγχρονη οικονομική πραγματικότητα, αξία, βρίσκουν διαχρονικά την απόλυτη εφαρμογή τους στο αγγλικό παράδειγμα.

Στην περίπτωση της Ελλάδας θα εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο η απορρύθμιση στην τηλεοπτική αγορά και τα νέα δεδομένα που επικράτησαν σε αυτήν, ειδικά μετά την έλευση της ιδιωτικής τηλεόρασης, επηρέασαν το ελληνικό ποδοσφαιρικό προϊόν και μετέβαλαν εν γένει τη διεξαγωγή και προβολή του ελληνικού πρωταθλήματος.

Ένας άλλος άξονας προσέγγισης που προβάλλεται στη Διπλωματική Εργασία είναι η αναφορά στο θεσμικό και οικονομικό πλαίσιο της τηλεοπτικής μετάδοσης στην Ευρώπη κορυφαίων ποδοσφαιρικών γεγονότων, όπως είναι οι διοργανώσεις 'UEFA Champions League' και 'UEFA Europa League' (διασυλλογικές διοργανώσεις), του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος και του Παγκοσμίου Κυπέλλου. Ειδικά για τις τρεις από τις τέσσερις αυτές κορυφαίες ποδοσφαιρικές διοργανώσεις (πλην του 'UEFA E.L.') θα υπάρξει αντιπαραβολή του θεσμικού πλαισίου διοργάνωσής τους και του κατά πόσον αυτό επηρεάζει τον τρόπο τηλεοπτικής τους αναμετάδοσης.

Ειδικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας κρίνεται απαραίτητη μια σχετικά σύντομη αναφορά στο ιστορικό των αθλητικών διοργανώσεων και συγκεκριμένα στις απαρχές διοργάνωσης του ποδοσφαίρου στη σύγχρονη μορφή του, από τον 19^ο αιώνα και την Αγγλία, μαζί με ευσύνοπτη αναφορά στις αλλαγές που σημειώθηκαν στους κανονισμούς του στο πέρασμα του χρόνου, ώστε το άθλημα να καταστεί πιο θεαματικό και ελκυστικό. Ευσύνοπτη αναφορά γίνεται και στο γεγονός της ίδρυση της Παγκόσμιας Ομοσπονδίας Ποδοσφαίρου (FIFA) και της διοργάνωσης

του Παγκοσμίου Κυπέλλου, όπως αντίστοιχα και στην ίδρυση της Ευρωπαϊκής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας (UEFA), υπεύθυνης για τη διοργάνωση των Ευρωπαϊκών Κυπέλλων (συλλογικό επίπεδο) και του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος (επίπεδο εθνικών ομάδων) και της κατοπινής εξέλιξής τους, σε μια περίοδο που εν μέρει συμπίπτει αφενός με τις κοσμογονικές αλλαγές στο ευρωπαϊκό τηλεοπτικό πεδίο και αφετέρου με την περίφημη υπόθεση «Μποσμάν», η οποία σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, άλλαξε για πάντα την πορεία του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου.

Η ανάδειξη της στενής σύζευξης τηλεόρασης και αθλητικών μεταδόσεων με έμφαση στις ποδοσφαιρικές μεταδόσεις πραγματοποιείται με μία σύντομη ανασκόπηση σχετικά με το μέσο που αποκαλούμε τηλεόραση, την εφεύρεσή της και την από νωρίς χρήση της για προβολή αθλημάτων και δη του ποδοσφαίρου. Οι ασπρόμαυρες τηλεοπτικές λήψεις διεθνώς ξεκίνησαν μεν προπολεμικά, αλλά ήταν κατεξοχήν μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 όταν η τηλεοπτική μετάδοση των Παγκοσμίων Κυπέλλων Ποδοσφαίρου μετέτρεψε σε παρελθόν την κινηματογράφιση ποδοσφαιρικών αγώνων, καθώς η τηλεόραση στο λεγόμενο δυτικό κόσμο εξαπλωνόταν με γοργούς ρυθμούς. Σημείο καμπής για την σχέση ποδοσφαίρου και τηλεόρασης ήταν το πέρασμα από τις ασπρόμαυρες μεταδόσεις στις έγχρωμες. Η αλλαγή αυτή ήταν τεράστια, όχι μόνο για το μέσο αλλά και το προβαλλόμενο περιεχόμενο, εν προκειμένω το ποδόσφαιρο, το οποίο πλέον έφτανε σε κάθε γωνιά της Δυτικής Ευρώπης σε καλή τηλεοπτική ανάλυση και έγχρωμο, καθιστώντας πολύ πιο ελκυστική τη θέαση ενός αγώνα από τηλεοράσεως. Και μπορεί μεν ως τα τέλη της δεκαετίας του 1980 στις χώρες με εθνικά πρωταθλήματα ιδιαίτερης βαρύτητας η τηλεοπτική μετάδοση των αγώνων να αποτελούσε μια δευτερεύουσα πτυχή για το ίδιο το άθλημα, αλλά τη δεκαετία του 1990 το άνοιγμα της τηλεοπτικής αγοράς σήμανε πως τα χρήματα που οι ομάδες και οι διοργανώτριες αρχές που μπορούσαν να αποκομίσουν από την πώληση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων άλλαζαν άρδην την εισροή κεφαλαίων στο άθλημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα που θα μελετηθεί διεξοδικά στη Διπλωματική Εργασία είναι η διοργάνωση της Αγγλικής 'F.A. Premier League', χώρας της οποίας οι αλλαγές στο τηλεοπτικό τοπίο επηρέασαν ανεξίτηλα το εγχώριο ποδόσφαιρο και αποτέλεσαν προπομπό για παρόμοιες εξελίξεις και σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Η σχετική καταγραφή στο κεφάλαιο αυτό ολοκληρώνεται με την καταγραφή στο πέρασμα στην ψηφιακή εποχή και στον 21^ο αιώνα, με τις νέες τεχνολογικές

δυνατότητες μετάδοσης σε υψηλή ανάλυση (HD), εφαρμογές όπως το 'video on demand', το 'live streaming' ή ακόμα και την επιλογή της κάμερας θέασης από τον τηλεθεατή, οι οποίες οδηγούν στην εξατομίκευση της τηλεοπτικής μετάδοσης ενός ποδοσφαιρικού αγώνα για τον τηλεθεατή-φίλαθλο.

Ειδικά για την ελληνική πραγματικότητα και τη σύνδεση τηλεόρασης – ποδοσφαίρου υπάρχει μια σύντομη αναδρομική αναφορά στις ραδιοφωνικές μεταδόσεις ποδοσφαιρικών αγώνων μεταπολεμικά από το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας, όπως επίσης και την σταθερά αυξανόμενη παρουσίαση αποσπασμάτων από ποδοσφαιρικούς αγώνες στα ελληνικά κινηματογραφικά επίκαιρα της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών.

Στη συνέχεια, θα παρατεθεί ένα ευσύνοπτο χρονολόγιο σχετικά με την ίδρυση και την εξέλιξη της κρατικής τηλεόρασης και την ενσωμάτωση στο πρόγραμμα της μετάδοσης, αρχικά ασπρόμαυρα και μετέπειτα, έγχρωμα, ποδοσφαιρικών αγώνων, εγχώριων και διεθνών, από το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας Τηλεοράσεως (Ε.Ι.Ρ.Τ.) και την Υπηρεσία Ενημέρωσης των Ενόπλων Δυνάμεων (Υ.Ε.Ν.Ε.Δ.), που στη συνέχεια εξελίχθηκαν στους δύο τηλεοπτικούς διαύλους της Ε.Ρ.Τ. (σημερινής ΝΕΡΙΤ).

Σημείο τομή για την ελληνική τηλεόραση αλλά και την τηλεοπτική πτυχή του ποδοσφαίρου αποτέλεσε η έναρξη λειτουργίας της ιδιωτικής τηλεόρασης και οι πρώτες τηλεοπτικές μεταδόσεις από ιδιωτικά κανάλια τη δεκαετία του 1990. Ακολουθεί ειδική ανάλυση για την κρίσιμη και για το ελληνικό ποδόσφαιρο έναρξης λειτουργίας της συνδρομητικής τηλεόρασης στην Ελλάδα, καθώς αυτή επηρέασε σε σημαντικό βαθμό το ποδόσφαιρο ως τηλεοπτικό προϊόν, ενώ δίνεται εκτενής χώρος στην προσέγγιση του ανταγωνισμού μεταξύ διαφορετικών τηλεοπτικών καναλιών δημόσιων και ιδιωτικών, ελεύθερων και συνδρομητικών, για την κατοχύρωση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων ποδοσφαιρικών αγώνων ελληνικού και διεθνούς ποδοσφαίρου, κατά βάση όπως αποτυπώθηκε μέσα από τον Τύπο της περιόδου. Η καταγραφή της ελληνικής πραγματικότητας περί της τηλεοπτικής μετάδοσης ποδοσφαιρικών αγώνων φτάνει μέχρι το σήμερα για το καθεστώς μετάδοσης των αγώνων της ελληνικής «Super League».

Κομβικής σημασίας στην ανάλυση της αλληλεπίδρασης ποδοσφαίρου και τηλεόρασης στην ευρωπαϊκή ήπειρο αποτελεί το νομικό πλαίσιο που διέπει τη

μετάδοση των τηλεοπτικών αγώνων στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), ήδη από τη δεκαετία του 1990 με σειρά Οδηγιών της και με την σχετική «Πράσινη Βίβλο», συνέβαλε καίρια στη διαμόρφωση του ευρωπαϊκού τηλεοπτικού τοπίου και στο ποδόσφαιρο ως τηλεοπτικό προϊόν. Εκτός από το σχετικό Κοινοτικό-Ευρωπαϊκό Δίκαιο εξετάζεται και η σχετική νομολογία των Ευρωπαϊκών Οργάνων σχετικά με τη διαχείριση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων μεταδόσεων αθλητικού περιεχομένου, έτσι ώστε να σκιαγραφηθεί επαρκώς το νομικό πλαίσιο στο οποίο καλούνται να λειτουργήσουν οι τηλεοπτικοί σταθμοί στην Ευρώπη, όταν μεταδίδουν ποδοσφαιρικούς αγώνες. Παρόλο που το Ευρωπαϊκό Δίκαιο είναι ταυτόχρονα και εθνικό και εν προκειμένω και ελληνικό, αυτό δεν σημαίνει ότι είναι ήσσονος σημασίας να εξεταστεί το πώς το Ευρωπαϊκό Δίκαιο και ειδικά οι Οδηγίες ενσωματώθηκαν στην ελληνική έννομη τάξη μέσα από την ελληνική νομοθεσία και τις αποφάσεις επιμέρους οργάνων και Ανεξάρτητων Αρχών της Πολιτείας. Στο πλαίσιο αυτό θα παρατεθούν ενδεικτικές περιπτώσεις από την ελληνική νομολογία για τη μετάδοση ποδοσφαιρικών αγώνων στην ελληνική επικράτεια, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό διαμόρφωσαν το ισχύον ελληνικό νομικό πλαίσιο τηλεοπτικής μετάδοσης ποδοσφαιρικών αγώνων.

Στο επόμενο κεφάλαιο υπάρχει εκτενής παράθεση των σημερινών συνθηκών των τηλεοπτικών μεταδόσεων των ποδοσφαιρικών αγώνων τόσο στον ευρωπαϊκό χώρο γενικά όσο και στην Ελλάδα ειδικότερα. Αναλυτικότερα, εξετάζεται το πλαίσιο των ευρωπαϊκών τηλεοπτικών μεταδόσεων των ποδοσφαιρικών αγώνων μέσα από τους κανόνες και τις οδηγίες αφενός της UEFA και αφετέρου των Εθνικών Ευρωπαϊκών Ομοσπονδιών, ειδικά σε χώρες με βαρύνουσα ποδοσφαιρική μα και τηλεοπτική σημασία. Παράλληλα, διερευνάται ο ρόλος των τηλεοπτικών καναλιών και κυρίως των πολυεθνικών ομίλων M.M.E., ιδίως για το κατά πόσον και με ποιον τρόπο διαμορφώνουν τις τελικές επιλογές του τι και πότε θα προβληθεί από το σύνολο των προσφερόμενων ποδοσφαιρικών αγώνων, σε συνάρτηση με τους επενδυτικούς φορείς και σχήματα που επενδύουν στο ποδόσφαιρο, όπως και τον σχετικά πρόσφατο παράγοντα στα ποδοσφαιρικά πράγματα, αυτόν του στοιχήματος και των στοιχηματικών ομίλων.

Ειδικά για την ελληνική περίπτωση θα υπάρξει αναλυτική παρουσίαση του τρόπου εφαρμογής των κανόνων/οδηγιών της UEFA, της Ελληνικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας (Ε.Π.Ο.) και πλέον της αρχής της «Super League» στην τηλεοπτική

μετάδοση των αγώνων της (Α΄) Εθνικής Κατηγορίας (νυν πρωτάθλημα «ΟΠΑΠ Super League»). Αντίστοιχα, θα διερευνηθεί ο ρόλος που έχουν διαδραματίσει τα τηλεοπτικά κανάλια στο ελληνικό ποδόσφαιρο ως τηλεοπτικό προϊόν, το οποίο ταυτόχρονα έχει και την ιδιότητα του στοιχηματικού προϊόντος, πρωτίστως στο πλαίσιο του ΟΠΑΠ και μεσοπρόθεσμα και άλλους στοιχηματικούς ομίλους και στην Ελλάδα.

Το τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας πραγματεύεται τη μεταβολή των συνθηκών στην σχέση τηλεόρασης-ποδοσφαίρου. Αναλυτικότερα, διερευνάται το κατά πόσον οι τεχνολογικές εξελίξεις επηρεάζουν την τηλεοπτική μετάδοση των ποδοσφαιρικών αγώνων. Συγκεκριμένα, εξετάζεται ο νέος, γοργά διευρυνόμενος, ρόλος του Διαδικτύου και εφαρμογών τύπου 'live streaming' και η τάση σύγκλισης των μέσων. Ειδική μνεία υπάρχει για τη δυνατότητα θέασης τηλεοπτικού προγράμματος και γενικότερα οπτικοακουστικού υλικού σε απευθείας μετάδοση μέσα από τις σχετικές εφαρμογές των κάθε είδους φορητών συσκευών ('mobile devices').

Συνοψίζοντας, η Διπλωματική Εργασία σκοπό έχει να διερευνήσει και εντέλει να καταλήξει σε μία αποτίμηση του ισχύοντος καθεστώτος της τηλεοπτικής μετάδοσης των ποδοσφαιρικών αγώνων στην ευρωπαϊκή ήπειρο και ιδιαίτερα στην χώρα μας και των προοπτικών που διαμορφώνονται με-και-στην αμφίδρομη σχέση τηλεόρασης και ποδοσφαίρου. Τέλος, επιχειρείται πρωτόλεια προσέγγιση στο κατά πόσον η τηλεοπτική μετάδοση ποδοσφαιρικών αγώνων επηρεάζεται από τη δυνατότητα στοιχηματισμού σε αυτούς, ειδικά μάλιστα σε «πραγματικό» χρόνο ('live betting'), όπως επίσης και στον τυχόν συσχετισμό του φορολογικού καθεστώτος που διέπει τους ποδοσφαιρικούς συλλόγους και τα τηλεοπτικά δίκτυα με αυτή καθαυτή τη μετάδοση των ποδοσφαιρικών αγώνων.

I. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

i. Οι Αθλητικές Διοργανώσεις

A. ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

α. Οι απαρχές: η Αγγλία, το ερασιτεχνικό ποδόσφαιρο και το ζήτημα του επαγγελματισμού (19^{ος} αι.)

Από την αρχαιότητα υπήρχαν παιχνίδια, κατά την οποία δύο ομάδες προσπαθούσαν με διάφορους τρόπους να προωθήσουν μία μπάλα προς την αντίθετη κατεύθυνση και να τη στείλουν στην εστία της αντίπαλης ομάδας (*The Football Book*, σελ. 14-20). Στη Φλωρεντία τον 14^ο αι. παιζόταν το calcio («κάλτσιο» = κλωτσιά), παιχνίδι συνδεδεμένο με διάφορες εορταστικές εκδηλώσεις. Στην Αγγλία, ο Ιάκωβος ο Α΄ της δυναστείας των Στιούαρτ εξέδωσε το 1617 την «Declaration of Sports». Η συγκεκριμένη διακήρυξη δημιούργησε δεδομένα και προοπτικές για το ποδόσφαιρο, προφανώς σε μία ηπιότερη της σημερινής, μορφή του, ευνοώντας τη γρήγορη διάδοσή του στα ιδιωτικά κολλέγια, όπου φοιτούσαν μαθητές που προέρχονταν από πλούσιες και αριστοκρατικές οικογένειες, με διαφορετικούς πάντως κανονισμούς να ίσχυαν ως τότε ανά σχολείο (Goldblatt 2006, σ. 19 κ.ε., σποράδη).

Η 26η Οκτωβρίου 1863 θεωρείται η επίσημη ημερομηνία γέννησης του σύγχρονου ποδοσφαίρου (Μπασαντής & Ζαχαρόπουλος 2008, σελ. 17-40). Το 1862 είχε προηγηθεί η διεξαγωγή μιας σειράς αγώνων μεταξύ σχολικών και εξωσχολικών λεσχών ποδοσφαίρου που έγινε στο Λονδίνο οδήγησε στην εκτύπωση του Κανονισμού και στην ίδρυση της Αγγλικής Ποδοσφαιρικής Ομοσπονδίας ('FA': 'Football Association'). Συμφωνήθηκε ότι τα σωματεία που παραβρεθήκαν στην συνάντηση θα απάρτιζαν τον σύλλογο της 'FA' και κατέληξαν σε έναν γενικό κανονισμό πειθαρχίας του παιχνιδιού που καθόριζε μεταξύ άλλων, ότι η μπάλα πρέπει να παίζεται μόνο με τα πόδια (Goldblatt 2006, σελ. 33 κ.ε.· *Ποδόσφαιρο και Πολιτισμός*, σελ. 51-56). Στις 8 Δεκεμβρίου οι προτεινόμενοι κανόνες έγιναν και επίσημα δεκτοί στο Λονδίνο και την ευρύτερη περιοχή του (Goldblatt 2006, σελ. 35 κ.ε.), παρόλο που στην επαρχία τα τοπικά αθλητικά σωματεία συνέχιζαν, για αρκετό διάστημα, να ακολουθούν τους δικούς τους κανόνες (Goldblatt 2006, σελ. 50 κ.ε.). Το Κύπελλο Αγγλίας (ο παλαιότερος θεσμός στην ιστορία του σύγχρονου ποδοσφαίρου: 'FA Cup') διεξήχθη για πρώτη φορά το 1871 με αντίπαλες στον τελικό τις ομάδες «Γούντερερς» και «Ρόγιαλ Ιντζηνιάρς» με νικήτρια την πρώτη με 1-0. Εκείνη την

εποχή μάλιστα, ορίστηκε ότι ο τερματοφύλακας μπορεί να πιάνει τη μπάλα με τα χέρια. Στη Γλασκόβη, το 1872, έγινε ο πρώτος διεθνής αγώνας μεταξύ των εθνικών ομάδων Σκωτίας - Αγγλίας που έληξε 0-0. Το ποδόσφαιρο πολύ σύντομα διαδόθηκε και στην ηπειρωτική Ευρώπη με το πρώτο μη βρετανικό σωματείο να είναι η «Αβρ Α.Κ.» της Χάβρης (1872).

Το πρόβλημα του επαγγελματισμού (Αυγερινός 2007, σελ. 243-253· Μπασαντής & Ζαχαρόπουλος 2008, σελ. 48-53) απασχόλησε για πρώτη φορά το αγγλικό ποδόσφαιρο κατά το 1884, όταν δύο λέσχες, προκειμένου να χρησιμοποιήσουν επαγγελματίες ποδοσφαιριστές, αποχώρησαν από την 'FA' (Williams & Neatrou 2002, σελ. 10 κ.ε.). Αιφνιδιαστικά τότε η 'FA' επέτρεψε τον επαγγελματισμό, χωρίς όμως να τον δεχτούν οι περισσότερες λέσχες. Το θέμα του επαγγελματισμού, κατά βάση, ξεκίνησε με την καταβολή αποζημίωσης στους αθλητές για τον «χαμένο χρόνο» από τις κυρίως εργασίες τους. Κατέληξε τελικά σε αμειβόμενους αθλητές για την πλήρη απασχόλησή τους με το άθλημα (Inglis 1988, σποράδην). Το 1888 υπήρχαν ήδη δώδεκα λέσχες επαγγελματικού ποδοσφαίρου, οι οποίες ίδρυσαν τον «Ποδοσφαιρικό Σύνδεσμο» ('Football League'). Το βρετανικό παράδειγμα επαγγελματικού ποδοσφαίρου ακολούθησαν αργότερα και άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Η Ολλανδία ίδρυσε ανάλογο σύνδεσμο το 1889, παρά το γεγονός ότι αποδέχτηκε επίσημα τον επαγγελματισμό μόλις στα 1954, η Γαλλία αντίστοιχα το 1872 και το 1930, ενώ η Γερμανία ίδρυσε την επαγγελματική της λέσχη το 1903 και την Bundesliga το 1963. Η 'FA' είχε δεχτεί επίσημα τον επαγγελματισμό από το 1885, θέτοντας κατόπιν σκοπό της την προστασία του ερασιτεχνικού ποδοσφαίρου. Η τελική όμως επικράτηση του επαγγελματισμού, την ανάγκασε να παραδοθεί σε αυτόν το 1906.

Η διάδοση του ποδοσφαίρου και η είσοδος σε αυτόν του επαγγελματισμού δημιούργησε την ανάγκη κωδικοποίησης των Κανονισμών. Το 1882 οι τέσσερις βρετανικές ομοσπονδίες ίδρυσαν το Διεθνές Συμβούλιο «International Board», που κωδικοποίησε τους Κανονισμούς και που μέχρι σήμερα εξακολουθεί να τους ελέγχει και να τους τροποποιεί. Ο Ποδοσφαιρικός Σύνδεσμος αρχικά λειτούργησε στο Λονδίνο και επεκτάθηκε από το 1920 σε όλη την Αγγλία, οργανώνοντας αγώνες σε εβδομαδιαία βάση. Το ποδόσφαιρο διαδόθηκε και εξαπλώθηκε με μεγάλη ταχύτητα στην Ευρώπη και τη Λατινική Αμερική από Άγγλους ναυτικούς, μηχανικούς και υπαλλήλους εμπορικών εταιρειών. Το 1893 ιδρύθηκε η Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία

της Αργεντινής. Ακολουθούν οι χρονολογίες ίδρυσης μερικών ακόμα Ποδοσφαιρικών Ομοσπονδιών με τεράστια δραστηριότητα και μεγάλες διεθνείς διακρίσεις: Ιταλική (1898), Γερμανική (1900), Ουρουγουάης (1900), Βελγική (1895), Δανέζικη (1879), Ελβετική (1895), Ισπανική (1905), Νέας Ζηλανδίας (1891), Νότιας Αφρικής (1892), Ουγγρική (1901), Σουηδική (1906).

β. Ίδρυση FIFA-Παγκόσμιο Κύπελλο (1904-1954)

Ήταν στις αρχές του 20ου αιώνα όταν ο Γάλλος Ρομπέρ Γκερέν και ο Ολλανδός Κορνέλιους Χίρσμαν είχαν την ιδέα για τη δημιουργία μιας οργάνωσης που θα διοικούσε το παγκόσμιο ποδόσφαιρο. Οι Βρετανοί είχαν ήδη προχωρήσει στην ίδρυση των τεσσάρων ομοσπονδιών (Αγγλίας, Σκωτίας, Ιρλανδίας και Ουαλίας) πολλά χρόνια νωρίτερα, αλλά το ποδόσφαιρο είχε πλέον εξαπλωθεί και στην υπόλοιπη υφήλιο τόσο, ώστε να είναι αναγκαία η διεθνής οργάνωσή του.

Στις 21 Μαΐου 1904, με συμμετοχή στην πρωτοβουλία του Γάλλου Ζιλ Ριμέ, ιδρύθηκε η FIFA (Fédération Internationale de Football Association), ένας διεθνής οργανισμός για τον προγραμματισμό και τον έλεγχο των διεθνών ποδοσφαιρικών αγώνων και την ενιαία εφαρμογή των Κανονισμών (Αλεξόπουλος & Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 47-50· Αλεξανδράτος 2014, σελ. 9 κ.ε.). Στην αρχή, στη δύναμη της FIFA ανήκαν επτά μόνο χώρες (Βέλγιο, Δανία, Γαλλία, Ολλανδία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία). Η Αγγλική 'FA', παρότι της ζητήθηκε να συμμετάσχει, αρνούμενη αρχικώς, αλλά προσχωρώντας το 1905, εγκατέλειψε εντέλει τη FIFA το 1928 με αφορμή την απόφαση να επιτρέπεται η πληρωμή ημεραργιών στους ερασιτέχνες ποδοσφαιριστές και επανήλθε ύστερα από δεκαοκτώ χρόνια (1946), αποτυγχάνοντας εντέλει να μονοπωλήσει τη διεθνή οργάνωση του ποδοσφαίρου.

Το 1921 ανέλαβε την προεδρία της ΦΙΦΑ ο Ζιλ Ριμέ, ο άνθρωπος που κατάφερε τελικά να επιλύσει τις διαφορές και να επιβάλει τάξη, καθώς μέχρι τότε το ποδοσφαιρικό τουρνουά των Ολυμπιακών αγώνων ήταν αυτό που αναδείκνυε την καλύτερη ομάδα του κόσμου. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η εισαγωγή του επαγγελματισμού με την επακόλουθη στάση της Αγγλίας και το ζήτημα της εποπτείας (FIFA ή ΔΟΕ) του Ολυμπιακού τουρνουά είχαν δημιουργήσει το κατάλληλο υπόβαθρο ώστε οι συνθήκες για τη διεξαγωγή του Παγκοσμίου Κυπέλλου να ωριμάσουν. Η FIFA οργανώνει από το 1930 και κάθε τέσσερα χρόνια, σε έτος

ενδιάμεσο των Ολυμπιακών Αγώνων, τους αγώνες του Παγκοσμίου Κυπέλλου (*The Football Book*, σελ. 284-330· Αλεξανδράτος 2014, σελ. 9-60).

γ. Ίδρυση UEFA-Ευρωπαϊκά Κύπελλα, Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα (1954-1989)

Το Ευρωπαϊκό «Κύπελλο Πρωταθλητριών» ομάδων (σημερινό -από το 1992- 'Champions League'), για την κατάκτηση του οποίου διαγωνίζονται ομάδες των κατά τόπους εθνικών πρωταθλημάτων, εγκαινιάστηκε το 1955, με συμμετοχή 33 κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης Ποδοσφαιρικού (UEFA: Union Européenne de Football Association'), η οποία ιδρύθηκε το 1954 (*The Football Book*, σελ. 332-364· Αλεξόπουλος & Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 51-55). Η UEFA άρχισε από το 1958 τη διοργάνωση του Κυπέλλου Εκθέσεων-Ιστορικών Πόλεων (μετέπειτα, το 1971, «Κύπελλο UEFA», σημερινό 'UEFA Europa League') και από το 1960 (έως το 1999) τη διοργάνωση του «Κυπέλλου Κυπελλούχων» και το «Κύπελλο Εθνών» της Ευρώπης, με τη συμμετοχή εθνικών ομάδων (Ελλάδα, Πρωταθλήτρια Ευρώπης 2004). Η αλλαγή του «Κυπέλλου Πρωταθλητριών» σε 'Champions League', όπου αυξάνονται οι ομάδες που προέρχονται από αγορές με μεγάλο τηλεοπτικό κοινό (Αγγλία, Γερμανία και Ιταλία), είναι αποτέλεσμα της πίεσης προς τις οργανωτικές αρχές, δηλ. την UEFA, από τις μεγάλες ομάδες που αναζητούν συνεχώς μεγαλύτερα τηλεοπτικά έσοδα. Η πρόταση της εταιρίας του Berlusconi Media Partners International το 1998 σε 16 Ευρωπαϊκές ποδοσφαιρικές ομάδες για τη δημιουργία μιας European Super League, που χρησιμοποιήθηκε ως μοχλός πίεσης προς την UEFA, είναι ακόμη ένα παράδειγμα των οικονομικών επιπτώσεων των τηλεοπτικών δικαιωμάτων στη δομή του ποδοσφαίρου, καθώς τα τηλεοπτικά δικαιώματα αποτελούν μία πολύ σημαντική πηγή εσόδων για τις ποδοσφαιρικές ομάδες, με αποτέλεσμα η εξάρτηση του ποδοσφαίρου από τα έσοδα των τηλεοπτικών δικαιωμάτων και η επιθυμία εκμετάλλευσης αυτών από τις πιο δημοφιλείς ομάδες προκαλεί αλλαγές στην οργανωτική δομή του ποδοσφαίρου, τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο Ευρωπαϊκών διοργανώσεων.

δ. «Υπόθεση Μποσμάν» (1990-2000), ο 21^{ος} αιώνας

Η υπόθεση Μποσμάν και η σχετική απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου (ΔΕΚ, C-415/93) το 1995 για την ελεύθερη διακίνηση των επαγγελματιών παικτών εντός των ευρωπαϊκών συνόρων, δίχως την επιβολή περιορισμών από τις ομάδες

τους, ήταν ο πλέον καθοριστικός παράγοντας που επηρέασε τις εξελίξεις στο πανευρωπαϊκό ποδόσφαιρο (Παπαλουκάς 2008, σελ. 19-41).

Η "απόφαση Μποσμάν" από το 1995 αποτελεί δεδικασμένο του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου σχετική με την ελεύθερη μετακίνηση εργαζομένων, την ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι και την άμεση εφαρμογή του άρθρου 48 της Συνθήκης της Ρώμης του 1957. Η υπόθεση αυτή αφορούσε προσφυγή της Βελγικής ποδοσφαιρικής ομοσπονδίας κατά του Ζαν-Μαρκ Μποσμάν και προκάλεσε μια σημαντική απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου σχετική με την ελευθερία μετακίνησης των εργαζομένων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με την "απόφαση Μποσμάν" επιτράπηκε στους επαγγελματίες ποδοσφαιριστές να μεταγράφονται ελεύθερα εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης όταν λήγει το συμβόλαιό τους με κάποιο σύλλογο. Επίσης, ακυρώθηκαν όλοι κανονισμοί εθνικών ομοσπονδιών χωρών-μελών της Ε.Ε. επέβαλαν περιορισμούς σε τέτοιου είδους μεταγραφές.

Η απόφαση αφορούσε μόνο σε ποδοσφαιριστές υπηκόους των χωρών-μελών της Ε.Ε., τους λεγόμενους κοινοτικούς, για τους οποίους επιτρεπόταν πλέον μεταγραφή ανεξαρτήτως αριθμού, σε αντίθεση με τους μη κοινοτικούς, για τους οποίους η κάθε ομοσπονδία διατήρησε τους κανονισμούς της. Η "απόφαση Μποσμάν" είναι αποτέλεσμα τριών ξεχωριστών νομικών υποθέσεων, στις οποίες εμπλέκεται ο Βέλγος ποδοσφαιριστής: α) υπόθεση Βελγικής ομοσπονδίας κατά Μποσμάν (Union royale belge des sociétés de football association ASBL v Jean-Marc Bosman), β) υπόθεση Λιέγης κατά Μποσμάν και λοιπών (Royal club liégeois SA v Jean-Marc Bosman and others, και γ) υπόθεση Ε. Ε. και UEFA κατά Μποσμάν (Union Européenne de Football Association (UEFA) v Jean-Marc Bosman).

Ο Μποσμάν ήταν παίκτης της βελγικής Λιέγης (*R.F.C. de Liège*), του οποίου το συμβόλαιο είχε εκπνεύσει το 1990. Επιθυμούσε να αλλάξει σύλλογο και να μεταγραφεί στη γαλλική ομάδα Ντουνκέρκ (Δουνκέρνη). Η τελευταία δεν πρόσφερε το ποσό της μεταγραφής που αξίωνε η Λιέγη με συνέπεια η μετακίνηση να ναυαγήσει. Στο μεταξύ οι αποδοχές του Μποσμάν είχαν μειωθεί καθώς δεν ήταν πλέον παίκτης της πρώτης ομάδας. Έτσι, προσέφυγε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στο Λουξεμβούργο κατά του άρθρου 17 των κανονισμών της FIFA, που σχετίζονταν με τις μεταγραφές. Έπειτα από μια πολύχρονη και σκληρή δικαστική διαμάχη, ο Μποσμάν κέρδισε την υπόθεση στις 15 Δεκεμβρίου 1995. Το δικαστήριο

αποφάνθηκε ότι το υπάρχον σύστημα μετεγγραφών παρεμποδίζει την ελευθερία μετακίνησης των εργαζομένων και έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 39 (1) της Συνθήκης της Ρώμης (Αλεξόπουλος & Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 44-45). Στον Μποσμάν και σε όλους τους κοινοτικούς ποδοσφαιριστές επιτράπη να μεταπηδούν ελεύθερα με τη λήξη του συμβολαίου τους σε οποιονδήποτε σύλλογο χώρας-μέλους της Ε.Ε., επιφέροντας σαρωτικές αλλαγές στο καθεστώς αμοιβών και προβολής για τους ποδοσφαιριστές που κινούνταν εντός της Ε.Ε., ειδικά στον 21^ο αιώνα, που σημαδεύεται από μεταγραφές απίστευτα υψηλών ποσών μεταξύ των ομάδων.

B. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

α. Ερασιτεχνικό Ποδόσφαιρο (19^{ος} αι.-1925)

Το ποδόσφαιρο άρχισε να εμφανίζεται στην Ελλάδα λίγο πριν από τις αρχές του 20ου αιώνα, όταν στα λιμάνια του Πειραιά της Πάτρας της Θεσσαλονίκης αλλά και της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης ναυλοχούσαν αγγλικά πολεμικά πλοία και έπαιζαν οι ναύτες μεταξύ τους ποδόσφαιρο. Παράλληλα, Έλληνες φοιτητές σε αγγλικά πανεπιστήμια αλλά και μετανάστες σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, επέστρεφαν στην Ελλάδα φέρνοντας μαζί τους και το ποδόσφαιρο, όπως ο Παναγιώτης Βρυώνης από την Ελβετία όπου έπαιζε ποδόσφαιρο στην Σερβέτ και ο Ανδριανόπουλος, ο μετέπειτα ιδρυτής και ποδοσφαιριστής του Ολυμπιακού. Τα πρωτεία στη δημιουργία ποδοσφαιρικής κίνησης κατέχει η Θεσσαλονίκη, επειδή οι Ιταλοί, Άγγλοι, Γάλλοι και Βέλγοι που ήταν εγκατεστημένοι εκεί έπαιζαν ποδόσφαιρο («Ουνιόν Σπορτίβ»), προκαλώντας την τάση προς μίμηση. Το πρώτο ελληνικό ποδοσφαιρικό σωματείο ιδρύθηκε στην πόλη το 1896 και ήταν ο «Όμιλος Φιλομούσων», ο σημερινός Γυμναστικός Σύλλογος Ηρακλής (Αλεξόπουλος – Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 37-39).

Η προσθήκη του ποδοσφαίρου στο Πρόγραμμα των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων της σύγχρονης εποχής που διεξήχθησαν στην Αθήνα το 1896 υπήρξε το κίνητρο για την διεύρυνση της νεολαίας της εποχής στο άθλημα. Επίσημα το άθλημα εμφανίζεται το 1899 όταν η Διοίκηση του Σ.Ε.Γ.Α.Σ, στο οποίο υπαγόταν τότε το ποδόσφαιρο, αποφάσισε στις 12/1/1899 να προκηρύξει ποδοσφαιρικούς αγώνες. Την πρώτη επίσημη μετάφραση των κανονισμών του ποδοσφαίρου έκανε το 1898 ο Ιωάννης Χρυσάφης.

Πέραν του «Ομίλου Φιλομούσων», οι πρώτες ομάδες που έκαναν την εμφάνισή τους στο ελληνικό ποδοσφαιρικό στερέωμα ήταν ο «Εθνικός Γυμναστικός Σύλλογος» και ο «Πανελλήνιος Γυμναστικός Σύλλογος» στην Αθήνα, ο «Πειραιϊκός Σύνδεσμος» στον Πειραιά, ο «Πανιώνιος» και ο «Απόλλων» στη Σμύρνη και η «Πέρα Κλουμ(π)» στη Κωνσταντινούπολη, από την οποία προέκυψε η «Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως».

Ο ΣΕΓΑΣ ανέλαβε τον συντονισμό του ελληνικού ποδοσφαίρου και προκήρυξε το πρώτο πανελλήνιο πρωτάθλημα το 1906, ενώ στην Σμύρνη το πρώτο πρωτάθλημα είχε διοργανωθεί πολύ νωρίτερα το 1898 με νικητή τον Απόλλωνα. Το 1906 συγκροτήθηκε και η πρώτη εθνική ομάδα. Από το 1907 το ποδόσφαιρο εισάγεται στα σχολεία και αρχίζουν να γίνονται αγώνες ανάμεσα σε μαθητές γυμνασίων και μεταξύ φοιτητών. Το 1908 ιδρύεται ο «Ποδοσφαιρικός Αθλητικός Όμιλος Αθηνών» ο οποίος το 1923 μετονομάστηκε σε «Παναθηναϊκό Αθλητικό Όμιλο». Το ποδόσφαιρο παραμένει στον ΣΕΓΑΣ μέχρι το 1923 όταν οι σύλλογοι ιδρύουν την Ε.Π.Σ.Ε. Οι βαλκανικοί Πόλεμοι και μετέπειτα ο Α΄ Παγκόσμιος, διέκοψαν κάθε κίνηση στη δεκαετία 1910-1920. Οι ομάδες της Σμύρνης και της Κωνσταντινούπολης επανιδρύονται μετά την Καταστροφή της Σμύρνης το 1922 στην Αθήνα, ενώ το 1925 ιδρύεται ο «Ολυμπιακός Σύνδεσμος Φιλάθλων Πειραιώς».

β. Το Πανελλήνιο Πρωτάθλημα (1926-1959)

Το 1926 οι ποδοσφαιρικές ενώσεις Αθήνας, Πειραιά και Θεσσαλονίκης ιδρύουν την ΕΠΟ (Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία), η οποία ανέλαβε έκτοτε τις τύχες του ελληνικού ποδοσφαίρου και στην οποία υπάγονται και σήμερα όλες οι ποδοσφαιρικές ενώσεις της χώρας (πλην της 'Super League'). Η ΕΠΟ οργάνωσε το 1927-1928 το πρώτο επίσημο ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα με νικήτρια ομάδα τον Άρη Θεσσαλονίκης (απουσίαζαν οι εκπρόσωποι του ΠΟΚ). Το 1930-1931 συγκροτήθηκε για πρώτη φορά η εθνική κατηγορία με οκτώ ομάδες, τις οποίες οι εφημερίδες της εποχής βάφτισαν «εθνικοκατηγοριακές», ενώ το 1932 εγκαινιάστηκε ο θεσμός του «Κυπέλλου Ελλάδος». Το σύστημα του πρωταθλήματος διαφοροποιήθηκε από την περίοδο 1932-1933 και οι οκτώ ομάδες χωρίστηκαν σε δύο ομίλους (Αθήνα-Θεσσαλονίκη) για μείωση του κόστους μετακινήσεων των ομάδων. Από την περίοδο 1938-1939, μετά το πέρας των τοπικών πρωταθλημάτων, ο πανελλήνιος τίτλος κρινόταν σε διπλές συναντήσεις.

Η περίοδος του Μεσοπολέμου αποτελεί κατά κάποιον τρόπο τη ρομαντική εποχή του ποδοσφαίρου, η οποία συνεχίστηκε και κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 το ποδόσφαιρο γνωρίζει μεγάλη εξάπλωση. Την περίοδο 1953-1954 αρχίζει η αντίστροφη μέτρηση για τη θεσμοθέτηση της Α΄ Εθνικής. Εκτός άλλων, αποφασίζεται η διεύρυνση της τελικής φάσης για την ανάδειξη του πρωταθλητή με συμμετοχή έξι ομάδων και δύο εκπροσώπων του επαρχιακού ποδοσφαίρου.

γ.1. Ίδρυση ΟΠΑΠ: το Ποδοσφαιρικό Στοιχείο (1959)

Η τελική ώθηση για τη θεσμοθέτηση της Α΄ Εθνικής δόθηκε την 1^η Μαρτίου του 1959 με την πρώτη εμφάνιση του ποδοσφαιρικού στοιχείου μέσω της καθιέρωσης του ΠΡΟ-ΠΟ και της ίδρυσης του ΟΠΑΠ. Η απόφαση ήταν μονόδρομος, αφού οι ομάδες με τα τοπικά πρωταθλήματα και στη συνέχεια μαζί με την τελική φάση έφταναν να δίνουν μαζί με το Κύπελλο κατά μέσο όρο πενήντα αγώνες το χρόνο για να διεκδικήσουν τους εγχώριους τίτλους (Αλεξόπουλος & Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 289-305, ιδίως σελ. 291· Σκλαβούνης 2003, σελ. 84-85).

γ.2. Πρωτάθλημα Εθνικής Κατηγορίας (1960-1978)

Η Γενική Συνέλευση της ΕΠΟ επανέφερε το θεσμό της Εθνικής Κατηγορίας στις 10 Οκτωβρίου 1959 και αποφάσισε ταυτόχρονα τη σύσταση Α΄ και Β΄ Εθνικής Κατηγορίας. Το 1959-1960 καθιερώθηκε η διεξαγωγή πρωταθλήματος σε πανελλήνια βάση, εισάγοντας το εγχώριο ποδόσφαιρο στην εποχή του ημι-επαγγελματισμού (Αλεξόπουλος – Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 40-41 και 55-59.). Η εξέλιξη αυτή επηρέασε τις σχέσεις παικτών-σωματείων, καθώς η αύξηση των αγώνων (παλαιότερα οι τοπικοί πρωταθλητές της Αθήνας, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης έδιναν μεταξύ τους αγώνες για τον πανελλήνιο τίτλο) κατέστησε αναγκαίες τις συχνές προπονήσεις, οπότε πολλοί παίκτες μετατράπηκαν, ανεπίσημα, σε επαγγελματίες ποδοσφαιριστές. Παράλληλα, ο ανταγωνισμός των ομάδων του κέντρου (Ποδοσφαιρικός Όμιλος Κέντρου: ΠΟΚ – Ολυμπιακός, Παναθηναϊκός, ΑΕΚ) δημιούργησε γύρω από το ποδόσφαιρο έναν χορό εκατομμυρίων για την εξασφάλιση των καλύτερων παικτών και τη μονοπώληση των τίτλων. Η δεκαετία του 1970 χαρακτηρίστηκε από σωρεία σκανδάλων στον χώρο του ποδοσφαίρου, φαινόμενα

που υποθάλπονταν από την έλλειψη σωστού νομικού και θεσμικού πλαισίου διεξαγωγής του αθλήματος (Μπασαντής & Ζαχαρόπουλος 2008, σελ. 111-118).

γ.3. Επαγγελματικό ποδόσφαιρο στην Ελλάδα - το καθεστώς των ΠΑΕ (1979-)

Το πρόβλημα του επαγγελματισμού στο ελληνικό ποδόσφαιρο βρήκε τη νομική λύση του με τον (σήμερα καταργημένο) Ν. 879/1979, με βάση τον οποίο τα σωματεία της Α΄ Εθνικής διαχωρίστηκαν σε Ποδοσφαιρικές Ανώνυμες Εταιρείες (ΠΑΕ), οι οποίες υπήχθησαν στην ΕΠΑΕ (Ενωση Ποδοσφαιρικών Ανώνυμων Εταιρειών) και σε Ερασιτεχνικούς Συλλόγους. Δύο χρόνια προηγουμένως, οι ποδοσφαιριστές είχαν συγκροτήσει τον ΠΣΑΠ (Πανελλήνιο Σύλλογο Αμειβομένων Ποδοσφαιριστών), με στόχο την επίλυση των προβλημάτων που αντιμετώπιζαν. Η επαγγελματικοποίηση του ποδοσφαίρου επισημοποίησε την είσοδο στα σωματεία ισχυρών οικονομικών παραγόντων, που διαθέτουν την πλειοψηφία των μετοχών των ΠΑΕ (Αλεξόπουλος & Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 41 και 71-75).

Κάθε ΠΑΕ είναι μία ιδίομορφη κεφαλαιουχική εταιρεία, όπου σε μία συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων τα οποία αναλαμβάνουν την υποχρέωση όπως με κοινές εισφορές να επιδιώκουν κοινούς σκοπούς, ιδίως οικονομικούς (Άρθρο 741 ΑΚ). Για να γίνει κατανοητή η συγκρότηση και η λειτουργία του εταιρικού θεσμού πρέπει να ξεκινήσουμε από την παρατήρηση ότι, ενώ το Ιδιωτικό Δίκαιο, Αστικό και Εμπορικό, είναι προσανατολισμένο στη ρύθμιση αντιτιθέμενων συμφερόντων, η εταιρεία, ως θεσμός Δικαίου, αποβλέπει στη ρύθμιση κοινών σκοπών και παράλληλων συμφερόντων. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα Δίκαιο Συνεργασίας, για αυτό και η εταιρική σύμβαση διέπεται από ειδικούς και όχι από τους γενικούς κανόνες του Ενοχικού Δικαίου.

Ειδικά σε σχέση με τις ΠΑΕ, πρέπει να υπογραμμιστούν τα εξής: το ποδόσφαιρο στην Ελλάδα ως άθλημα έχει από το 1960 τόσο τεράστια απήχηση στις ευρείες μάζες του λαού, μέχρι το σημείο ώστε να εμφανίζει όλα τα χαρακτηριστικά «επιχειρήσεως δημοσίων θεαμάτων», στις ανάγκες των οποίων δεν ήταν δυνατό να ανταποκριθούν τα αθλητικά σωματεία, τα οποία και από το νόμο και από το καταστατικό τους δεν έχουν οικονομικούς και κερδοσκοπικούς σκοπούς. Έτσι, ήταν αναπόφευκτη η σύσταση και στην Ελλάδα ανώνυμων ποδοσφαιρικών εταιρειών (Ν. 879/1979), οι οποίες διέπονται συμπληρωματικά και από τις διατάξεις του Ν. 2190

περί ανωνύμων εταιρειών. Με προεδρικά διατάγματα μπορεί το δικαίωμα σύστασης ΠΑΕ να επεκταθεί σε σωματεία Β΄ και Γ΄ Εθνικής. Επί ποινή ακυρότητας, το καταστατικό της ΠΑΕ πρέπει να περιέχει ειδική ρήτρα αποδοχής των «εκάστοτε ισχυόντων κανονισμών της ΕΠΟ και των αποφάσεων των λοιπών εντεταλμένων κρατικών οργάνων». Σκοπός της ΠΑΕ είναι η δημιουργία, οργάνωση και διοίκηση επαγγελματικών ποδοσφαιρικών ομάδων και η οργάνωση ποδοσφαιρικών αγώνων στα πλαίσια επίσημων ή φιλικών διοργανώσεων σύμφωνα με τους κανονισμούς πρωταθλημάτων εθνικής κατηγορίας και τις αποφάσεις της ΕΠΟ.

Σε ό,τι αφορά στην ΕΠΑΕ, σύμφωνα με το Άρθρο 52 του Ν. 1958/1991, σκοποί της ΕΠΑΕ είναι η παραχώρηση δικαιωμάτων διαφημιστικής εκμετάλλευσης και προβολής δραστηριοτήτων της, που υπάγονται στην εκπλήρωση των σκοπών της και η προστασία και προαγωγή κάθε συλλογικού συμφέροντος των μελών της με κάθε νόμιμο τρόπο με την, ύστερα από σχετική εντολή από τις ΠΑΕ, εκπροσώπησή τους για τη σύναψη συμφωνιών ραδιοτηλεοπτικών μεταδόσεων αγώνων, ή στιγμιοτύπων τους μέσα στο πλαίσιο της εκάστοτε ισχύουσας νομοθεσίας και με την επιφύλαξη ιδιαίτερα των διατάξεων που διασφαλίζουν την ικανοποίηση των αναγκών ραδιοτηλεοπτικής ενημέρωσης του κοινού. Ομοίως, πόροι της ΕΠΑΕ είναι, σύμφωνα με το άρθρο 54 α)οι πρόσοδοι από την περιουσία της, β)οι κάθε φύσεως εισφορές, δωρεές, κληρονομίες και κληροδοσίες προς αυτήν, γ)το προϊόν από τα χρηματικά πρόστιμα και τα παράβολα συμμετοχής των ΠΑΕ και των σωματείων στους αγώνες που διοργανώνονται από αυτήν, δ)ποσοστό από τις εισπράξεις των αγώνων που διοργανώνονται από αυτήν καθοριζόμενο με απόφαση του διοικητικού συμβουλίου της, ε)τα έσοδα που προέρχονται από τις εισπράξεις των αγώνων των τυχόν συγκροτούμενων από αυτήν αντιπροσωπευτικών ομάδων, και, στ)ποσοστό 5% από τις εισπράξεις λόγω αναμετάδοσης από την τηλεόραση οποιουδήποτε αγώνα αρμοδιότητάς της.

δ. «Super League» (2006/2007-)

Οι επιτυχίες της Ελληνικής Εθνικής Ομάδας (Πρωταθλήτρια Ευρώπης 2004), καθώς επίσης και των Ελληνικών συλλόγων ξεχωριστά σε διεθνές επίπεδο, υποχρέωσαν τις διοικήσεις τους να καταστρώσουν ένα σχέδιο προκειμένου να εκσυγχρονίσουν και να εφαρμόσουν τεχνοκρατικές μεθόδους στον χώρο του ποδοσφαίρου. Η ίδρυση της «Super League» και ο τρόπος που αυτή θα λειτουργούσε

παρέπεμπε σε αντίστοιχες μεγάλες ευρωπαϊκές λίγκες, σηματοδοτώντας τη μετάβαση στην καινούρια εποχή του ελληνικού ποδοσφαίρου.

Το 2006 αποφασίστηκε να ιδρυθεί η «Super League» ως Συνεταιρισμός Περιορισμένης Ευθύνης των εκάστοτε ομάδων που συμμετέχουν στο πρωτάθλημα της Α' Εθνικής αντικαθιστώντας την Α' Εθνική, αποτελώντας την μεγαλύτερη ελληνική επαγγελματική ποδοσφαιρική λίγκα. Η διοργανώτρια αρχή του πρωταθλήματος, έχοντας ως όχημα τις τηλεοπτικές μεταδόσεις, με σκοπό να κάνει το πρωτάθλημα πιο ανταγωνιστικό έχει εισάγει την διαδικασία των μπαράζ προκειμένου να κριθεί οριστικά η κατάταξη των ομάδων (Αλεξόπουλος & Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 59-62 και 62-69).

ii. Τηλεόραση και Αθλητικές Μεταδόσεις

A. ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΠΕΔΟ

α. Εφεύρεση της τηλεόρασης - «ασπρόμαυρες» μεταδόσεις (1930)

Η πειραματική μετάδοση τηλεοπτικού σήματος ξεκίνησε στις Η.Π.Α. από τους ραδιοφωνικούς σταθμούς εθνικής εμβέλειας από τη δεκαετία του 1930 με τον εφευρέτη Τζον Μπερντ να πρωτοστατεί στις απόπειρες μετάδοσης σήματος (ταυτόχρονα ήχου και εικόνας) ήδη από το 1924, δίχως όμως και οι ευρωπαϊκές χώρες και κυρίως η Μεγ. Βρετανία, η Γαλλία και η Γερμανία να υπολείπονται των εξελίξεων στα νεοπαγή τηλεοπτικά πράγματα. Μάλιστα, στη ναζιστική Γερμανία το 1936, κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων του Βερολίνου, οι αγώνες αναμεταδόθηκαν τηλεοπτικά στο Αμβούργο, το Μόναχο, τη Λειψία και τη Νυρεμβέργη, συνιστώντας την πρώτη ζωντανή τηλεοπτική αναμετάδοση. Διόλου τυχαία, στο ευρωπαϊκό έδαφος ζωντανή τηλεοπτική μετάδοση και αθλητικά γεγονότα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους (Βαλούκος 2008, σελ. 12). Η οικονομία του ποδοσφαίρου δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυριζόμαστε ότι έχει στηριχτεί πάνω στην εφεύρεση του Τζον Μπερντ και η επιτυχία κάθε διοργάνωσης είναι συνδεδεμένη με τα τηλεοπτικά δικαιώματα και τις νέες τεχνολογίες που μπαίνουν στη ζωή μας κάθε τέσσερα χρόνια με τη μετάδοση του 'Μουντιάλ' (Παπαθανασόπουλος 1992, σελ. 37-42· Βένερ 2003, σελ. 62-77· Αυγερινός 2007, σελ. 255-270· Μπασαντής & Ζαχαρόπουλος 2008, σελ. 87-95 και 203-206).

β. Κινηματογράφηση Παγκοσμίου Κυπέλλου (1930-1954) και
τηλεοπτική μετάδοση Παγκοσμίου Κυπέλλου (1954-1970)

Η κινηματογράφηση των Παγκοσμίων Κυπέλλων έγινε από το πρώτο Μουντιάλ το 1930, ενώ το 1954 ενεπλάκη και η τηλεόραση. Επτά χώρες έλαβαν σήμα για να μεταδώσουν κάποιες από τις αναμετρήσεις που καλύφθηκαν στο Μουντιάλ του 1954. Το Παγκόσμιο Κύπελλο ποδοσφαίρου το 1966 στην Αγγλία συνιστά το πρώτο πραγματικά τηλεοπτικό παγκόσμιο κύπελλο, καθώς 75 χώρες ήδη από το 1964 είχαν προαγοράσει τα τηλεοπτικά δικαιώματα των αγώνων που παρακολούθησαν περί τους τετρακόσια εκατομμύρια τηλεθεατές (Τσίμας 2014, σελ. 26).

γ. Ευρωπαϊκές ποδοσφαιρικές μεταδόσεις (1955-), «έγχρωμες»
μεταδόσεις (1970-)

Το ξέσπασμα του Β΄ Π.Π. ανέκοψε προσωρινά τις τηλεοπτικές μεταδόσεις, αλλά η τεχνολογική πρόοδος μετά το τέλος του πολέμου επέφερε αλματώδεις εξελίξεις στο μέσο. Το μεταπολεμικό πρόγραμμα των παναμερικανικών τηλεοπτικών δικτύων περιλαμβάνει πλέον σταθερά νέα από τον αθλητισμό, ενώ η καθιέρωση της έγχρωμης τηλεόρασης πρώτα στις ΗΠΑ το 1962 και στην Ευρώπη από το 1967 σηματοδοτεί την καθιέρωση του μέσου σε όλο και περισσότερο νοικοκυριά. Είχε προηγηθεί το 1957 το τηλεοπτικό ορόσημο της μετάδοσης από το BBC των αγώνων τένις του Γουίμπλετον για πρώτη φορά και μάλιστα έγχρωμους, ενώ στην ίδια εκδήλωση για πρώτη φορά εισάγεται η χρήση του βίντεο (Βαλούκος 2008, σελ. 13, 16· Βένερ 2003, σελ. 63-68· Παπαθανασόπουλος 1993, σελ. 17-67, ιδίως σελ. 57-61). Οι «έγχρωμες» μεταδόσεις εγκαινιάστηκαν το 1970 με το Μουντιάλ του Μεξικού.

δ. Τα μείζονα εθνικά Πρωταθλήματα: το παράδειγμα της Premier
League (1992-) και η συνδρομητική τηλεόραση και η μετάβαση στην
ψηφιακή εποχή

Η τηλεοπτική απορρύθμιση πρωτοεμφανίστηκε στις ΗΠΑ, την περίοδο διακυβέρνησης Ρέιγκαν και σήμανε την πλήρη απελευθέρωση της τηλεοπτικής αγοράς όχι μόνο στην Αμερική (McChesney 2008, σελ. 213-232), αλλά και στην άλλη όχθη του Ατλαντικού, καθώς διαμόρφωσε τις συνθήκες που οδήγησαν στην κατάρρευση των ραδιοτηλεοπτικών μονοπωλίων στην Γηραιά Ήπειρο (Λέανδρος 2000, σποράδην· Lunt & Livingstone 2012, σελ. 117-138· Παπαθανασόπουλος 2005, σελ. 22). Η απορρύθμιση των τηλεοπτικών ευρωπαϊκών τηλεοπτικών πραγμάτων

συντελέστηκε σε τέσσερις φάσεις: Η πρώτη εντοπίζεται μέχρι το 1986 σε χώρες όπως η Ιταλία, η Γαλλία και η Γερμανία, η δεύτερη από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 έως τις αρχές αυτής του 1990 σε Μ. Βρετανία και Κάτω Χώρες, με την τρίτη να έπεται στις αρχές της δεκαετίας του 1990 στις μεσογειακές χώρες (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία). Την τελευταία φάση ολοκλήρωσε η απορρύθμιση στα μέσα της δεκαετίας του 1990 στις χώρες του πάλαι ποτέ ανατολικού μπλοκ (Παπαθανασόπουλος 2005, σελ. 44-46).

Τα αυξανόμενα έσοδα των ποδοσφαιρικών συλλόγων κατά κύριο λόγο χάρη στα τηλεοπτικά δικαιώματα, ενέτειναν σε κάποιες ομάδες, κατά βάση τις μεγαλύτερες, την τάση αναζήτησης μεγαλύτερης ανεξαρτησίας κινήσεων στο πλαίσιο της εθνικής ομοσπονδίας. Τη δεκαετία του 1980 η Α΄ Εθνική Ιταλίας ήταν η πλέον οικονομικά εύρωστη οργάνωση, κυρίως λόγω της από τη δεκαετία του 1980 εμπορευματοποίησης των τηλεοπτικών μεταδόσεων και της υποστήριξης των ομάδων από πανίσχυρους χορηγούς όπως π.χ. η Fiat στη Γιουβέντους. Ωστόσο τα δεδομένα άλλαξαν διά παντός πανευρωπαϊκά με βάση τις εξελίξεις που διαμορφώθηκαν στη βρετανική τηλεοπτική αγορά.

Ήταν το 1992, όταν σύλλογοι στην πρώτη κατηγορία της ποδοσφαιρικής Λίγκας συμφώνησαν να ιδρύσουν ένα νέο πρωτάθλημα, την Premier League. Η κίνηση αυτή επέτρεψε στις ομάδες της νέας Λίγκας να ελέγχουν οι ίδιες τους απευθείας την πώληση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων των αγώνων στον εκάστοτε τηλεοπτικό σταθμό που πλειοδοτούσε (Conn 1999, σποράδην· Dobson & Goddard 2001, σποράδην). Η αύξηση των εσόδων μάλιστα επέτρεψε – ίσως και παρότρυνε – την εισαγωγή δέκα εκ των είκοσι ποδοσφαιρικών ομάδων της Premier League στο Χρηματιστήριο (Cave & Crandall 2000, σελ. 6-7).

Η οικονομική άνθηση των αγγλικών ομάδων απεικονίστηκε μέσα σε λίγα χρόνια στους ετήσιους ισολογισμούς τους, καθώς ο τζίρος των ομάδων μεταξύ της σεζόν 1991-1992 και εκείνης της 1997-1998 αυξήθηκε κατά 250%, καθιστώντας την Premier League τη μεγαλύτερη στην Ευρώπη, με έσοδα τριπλάσια από τη γαλλική Λίγκα και περίπου 42% περισσότερα από την Α΄ Εθνική Κατηγορία της Ιταλίας. Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 τα έσοδα των αγγλικών ομάδων προέρχονται πλέον κατά 27% από τα δικαιώματα, 36% από τα εισιτήρια και κατά 37% από εμπορικές και λοιπές χρήσεις (Deloitte & Touche [1999], σελ. 62).

Η ευτυχής συγκυρία για τις αγγλικές ομάδες τη δεκαετία του 1990 ήταν η γιγάντωση του μιντιακού ομίλου του Ρόμπερτ Μέρντοχ, ο οποίος με ναυαρχίδα του στο Ηνωμένο Βασίλειο τη συνδρομητική δορυφορική πλατφόρμα BSkyB επεδίωξε τη μεγέθυνση των συνδρομητών του με τη γνωστή συνταγή προβολής ταινιών αμέσως μετά τους κινηματογράφους και ένα πλούσιο αθλητικό περιεχόμενο που περιελάμβανε εκτός του Eurosport και τρία θεματικά κανάλια (Sky Sports 1 – 3) αφιερωμένα σε δημοφιλή αθλήματα (Παπαθανασόπουλος 1993, σελ. 159 κ.ε.).

Στην Αγγλία πριν το 1964 οι ποδοσφαιρικοί αγώνες δεν είχαν καμία τηλεοπτική κάλυψη, καθώς ούτε προβάλλονταν ζωντανά αγώνες αλλά ούτε καν υπήρχε η προβολή στιγμιότυπων από τους αγώνες. Το 1964 ξεκίνησε τηλεοπτική εκπομπή που κάθε Σάββατο παρουσίαζε στιγμιότυπα από την ποδοσφαιρική δράση της ημέρας, ενώ μόλις το 1983 εγκαινιάστηκαν οι ζωντανές μεταδόσεις αγώνων. Την εποχή εκείνη τα δύο τηλεοπτικά δίκτυα της χώρας, το δημοσίου συμφέροντος BBC και το ιδιωτικό ITV, έρχονταν σε υπόγεια προσυνηννόηση, έτσι ώστε το κόστος τηλεοπτικής προβολής των αγώνων να παραμένει σε χαμηλό επίπεδο (Szymanski & Kuypers 1999, σελ. 58-59). Η παγιωθείσα κατάσταση ανετράπη άρδην με την εμφάνιση το 1992 ενός νέου δυναμικού παίκτη, του συνδρομητικού δορυφορικού ομίλου Sky. Στην προσπάθεια του να δελεάσει το κοινό και να αποκτήσει συνδρομητές το κανάλι του Ρόμπερτ Μέρντοχ δεν δίστασε να καταβάλει τριάντα επτά εκατομμύρια στερλίνες ετησίως, ώστε να εξασφαλίσει το μονοπώλιο προβολής των ποδοσφαιρικών αγώνων της Premier League, αφήνοντας στο BBC το δικαίωμα προβολής στιγμιότυπων από τους αγώνες στη σαββατιάτικη εκπομπή του. Λίγα χρόνια αργότερα, όταν δημοπρατήθηκαν τα τηλεοπτικά δικαιώματα της Premier League για την περίοδο 1997-2001 το συνδρομητικό Sky δεν δίστασε να τετραπλασιάσει την ετήσια καταβολή για τα δικαιώματα. Το κόστος των δικαιωμάτων αυτών για το δορυφορικό κανάλι ήταν πολύ μεγάλο, γεγονός που αντικατοπτρίζεται στο ότι τα δικαιώματα της Premier League αντιπροσώπευαν την περίοδο 1997-1998 τα τρία τέταρτα του συνολικού κόστους του καναλιού σε καταβολή δικαιωμάτων για την προβολή αθλητικών γεγονότων εν γένει. Το κόστος βέβαια που καταβλήθηκε από το συνδρομητικό κανάλι απέδωσε εξαιρετικά, καθώς την ίδια χρονιά από τις κορυφαίες σε τηλεθέαση εκατό αθλητικές μεταδόσεις του καναλιού οι 96 αφορούσαν στο ποδόσφαιρο. Η επέλαση όμως του δορυφορικού συνδρομητικού καναλιού στην Αγγλία δεν αύξησε θεαματικά μόνο τα έσοδα της

Premier League από τα τηλεοπτικά δικαιώματα, αλλά μετέτρεψε το ούτως ή άλλως δημοφιλέστερο ποδόσφαιρο σε ένα τηλεοπτικό προϊόν εξαιρετικά προσβάσιμο λόγω της πληθώρας των ποδοσφαιρικών αναμεταδόσεων, υπό την προϋπόθεση βέβαια καταβολής της μηνιαίας συνδρομής. Όπως φαίνεται και στον παρακάτω πίνακα (Πίν. 1), ενώ ως τα μέσα της δεκαετίας του 1980 τα παιχνίδια της Premier League που προβάλλονταν κάθε σεζόν δεν ξεπερνούσαν τα δέκα με δεκαπέντε, στα μέσα της δεκαετίας του 1990 ανέρχονταν πλέον σε εξήντα. Οι συνδρομητικές βρετανικές οθόνες ήταν πλέον γεμάτες με ποδοσφαιρικούς αγώνες ('Timeline: a history of TV football rights': <http://www.theguardian.com/media/2003/feb/25/broadcasting3>).

Αγγλική αγορά: ημερομηνία έναρξης ισχύος Τηλεοπτικών Συμβολαίων						
	1983	1985	1986	1988	1992	1997
Διάρκεια ισχύος (σε έτη)	2	0.5	2	4	5	4
Φορέας μετάδοσης	BBC/ ITV	BBC	BBC/ ITV	ITV	BSkyB	BSkyB
Κόστος δικαιωμ. μετάδοσης (σε εκατ. λίρες)	5.2	1.3	6.2	44	191.5	670
Κόστος δικαιωμάτων κατ' έτος (σε εκατ. λίρες)	2.6	2.6	3.1	11	38.3	167.5
Αρ. ετήσιων ζωντανών αναμεταδόσεων αγώνων	10	6	14	18	60	60
Κόστος αναμετάδοσης ανά αγώνα (σε εκατ. λίρες)	0.26	0.43	0.22	0.61	0.64	2.79

Πίν. 1

Ειδικότερα, στην Αγγλία, όταν συστάθηκε η 'FA Premier League' το 1992, η συμφωνία που υπέγραψε με το συνδρομητικό δορυφορικό σταθμό Sky ήταν τετραετής και ανερχόταν σε 170 εκατομμύρια στερλίνες ως αντίτιμο για την απευθείας μετάδοση εξήντα αγώνων ανά σεζόν από τους αρχικά 462 και μετέπειτα 380 ετησίως. Κάθε σύλλογος θα είχε τουλάχιστον τρεις αγώνες του ανά σεζόν να μεταδίδονται απευθείας με τον τηλεοπτικό πάροχο να διατηρεί το δικαίωμα επιλογής των αγώνων που θα πρόβαλε, με αποτέλεσμα φυσικά να δίδεται έμφαση στους πλέον

δημοφιλείς και πρωτοπόρους ανά σεζόν συλλόγους. Τα έσοδα των συλλόγων από το τηλεοπτικό συμβόλαιο μοιράζονταν κατά 50% σε ίσα μερίδια σε όλες τις ομάδες, κατά 25% αναλόγως της θέσης του κάθε συλλόγου στη Λίγκα και κατά 25% με βάση τον αριθμό των τηλεοπτικών μεταδόσεων των αγώνων κάθε ομάδας. Το 1997 το συμβόλαιο της Λίγκας με το δορυφορικό κανάλι ανανεώθηκε για άλλα τέσσερα χρόνια με τους ίδιους περίπου όρους, αλλά με το τίμημα να εκτινάσσεται στα 670 εκατομμύρια στερλίνες (Παπαθανασόπουλος 2005, σελ. 157-178 και 235-238).

Την ίδια περίοδο η αντίστοιχη Επιτροπή Ανταγωνισμού του Ηνωμένου Βασιλείου άρχισε να διερευνά τις συμφωνίες αυτές και το κατά πόσον συνιστούν τη δημιουργία καρτέλ. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στην εξέταση της εν τοις πράγμασι (μη χορήγηση άδειας) απαγόρευσης από τη Λίγκα στους συλλόγους για την πώληση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων προβολής ενός αγώνα τους που δεν θα πρόβαλε ο σταθμός Sky. Παράλληλα, οι όροι πώλησης των τηλεοπτικών δικαιωμάτων των ποδοσφαιρικών αγώνων της Αγγλίας αλλά και της Γερμανίας τέθηκαν υπό διερεύνηση και από τις Ευρωπαϊκές Αρχές το Δεκέμβριο του 2002. Οι πιέσεις αυτές φαίνεται να έπαιξαν ρόλο στο να αυξηθεί ο αριθμός των μεταδιδόμενων αγώνων σε 106 από το 2001 και σε 138 από τη σεζόν 2004-2005 (Szymanski 2010, σελ. 114-115, 133).

Η αύξηση των εσόδων των ομάδων πανευρωπαϊκά λόγω των δικαιωμάτων από τις τηλεοπτικές μεταδόσεις πυροδότησε ουσιαστική αύξηση στα ποσά που οι ομάδες άρχισαν να ξοδεύουν για την απόκτηση παικτών (Szymanski 2010, σελ. 156). Την ανοδική αυτή πορεία, εκτός από τα τηλεοπτικά δικαιώματα απευθείας μετάδοσης των ποδοσφαιρικών συναντήσεων, ακολούθησαν και τα ετήσια ποσά που απαιτούνταν για τα δικαιώματα μετάδοσης στιγμιότυπων από τους αγώνες από τα επίγεια κανάλια ελεύθερης λήψης. Έτσι, το 1992 το BBC έπρεπε να καταβάλει ετησίως 4,6 εκατομμύρια στερλίνες, για να αναπροσαρμοστεί το ποσό αυτό το 1997 στα 18,3 εκατομμύρια στερλίνες και να εκτιναχθεί από το ITV το 2001 στα 56,7 εκατομμύρια. Μόλις το 2004 τα ποσά μειώθηκαν και το BBC χρειάστηκε να καταβάλει ετησίως 35 εκατομμύρια στερλίνες (Szymanski 2010, σελ. 167).

B. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

1. ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ

α. Ίδρυση Ε.Ι.Ρ. (1945) και κινηματογραφικά 'Επίκαιρα'

Το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας, (Ε.Ι.Ρ.), ήταν ο κρατικός φορέας που διαχειρίστηκε την ελληνική κρατική ραδιοφωνία (αρχικά), ως πρώην Α.Ε.Ρ.Ε. (κατά τη διάρκεια της κατοχής) και πρώην Υ.Ρ.Ε. (προπολεμικά), και την κρατική τηλεόραση (στη συνέχεια), ως «Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης» (Ε.Ι.Ρ.Τ.), από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και το 1987. Κατείχε το αποκλειστικό δικαίωμα εκπομπής, μαζί με την Υ.Ε.Ν.Ε.Δ. μέχρι το 1987 (Παπαθανασόπουλος 2000, σελ. 231-235). Με τον Ν. 1730/1987 η Υ.Ε.Ν.Ε.Δ. και το Ε.Ι.Ρ.Τ. συγχωνεύτηκαν και ιδρύθηκε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου για τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση, που λειτουργεί με τη μορφή ανώνυμης εταιρίας με έδρα την Αθήνα ως 'Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση Α.Ε.' (Κάρτερ 2004, σελ. 97-118).

Το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας ιδρύθηκε με την Συντακτική Πράξη 54/1945 «Περί ιδρύσεως του Εθνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας» δια της οποίας και περιήλθε στη κυριότητά του όλη η περιουσία της πρώην Α.Ε.Ρ.Ε., που είχε δημιουργηθεί στη γερμανική κατοχή. Με την ίδια συντακτική πράξη το Ε.Ι.Ρ. αποτελούσε Οργανισμό Δημοσίου Δικαίου που υπάχθηκε υπό τον έλεγχο του πρώην Υπουργείου Τύπου, ενώ το τεχνικό τμήμα στο τότε Υπουργείο Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων (Διεύθυνση Τηλεπικοινωνιών). Ο Ραδιοφωνικός Σταθμός του Ε.Ι.Ρ. επισήμως εγκαινιάστηκε στις 16 Ιουλίου 1945 και λειτούργησε στις εγκαταστάσεις από τις οποίες εξέπεμπε από το 1938 ο κρατικός Ραδιοφωνικός Σταθμός Αθηνών της Υ.Ρ.Ε. και μετέπειτα της Α.Ε.Ρ.Ε. Οι εκπομπές του σταθμού παράγονταν στους ραδιοθαλάμους του Ζαππείου ενώ χρησιμοποιήθηκε η κεραία μεσαίων των Λιοσίων. Οι Γερμανοί κατά την αποχώρησή τους ανατίναξαν τον ιστό της κεραίας, έτσι το κόστος της επανενεργοποίησης ήταν μεγάλο. Σημαντικό ποσοστό του υλικοτεχνικού εξοπλισμού προέρχονταν από τις πολεμικές επανορθώσεις. Κατά την πρώτη περίοδο μετά την ίδρυση του ραδιοσταθμού βασικός διοργανωτής του Ε.Ι.Ρ. ήταν ο στρατηγός Χριστόδουλος Τσιγάντες και σημαντικοί διευθυντές οι λογοτέχνες Στρατής Μυριβήλης και Οδυσσέας Ελύτης.

Το καθεστώς λειτουργίας του Ε.Ι.Ρ. έχει αναλυτικά ως εξής: Με τον Ν. 4551/1930 (ΦΕΚ Α΄ 117) κυρώθηκε η από 26 Ιανουαρίου 1930 σύμβαση «δια την

εκχώρησιν προνομίου δια την εγκατάστασιν και εκμετάλλευσιν Σταθμών Ραδιοφωνίας εν Ελλάδι», συναφθείσα μεταξύ του Ελληνικού Κράτους και του ... ως αναδόχου. Με τον Ν. της 19/20 Νοεμβρίου 1935 (ΦΕΚ Α΄ 581) η εν λόγω σύμβαση διαλύθηκε και με τον Ν. 95/1936 (ΦΕΚ Α΄ 391), που τροποποιήθηκε επανειλημμένως, συνεστήθη η «Υπηρεσία Ραδιοφωνικών Εκπομπών», η οποία έλαβε τη μορφή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. Η «Υπηρεσία Ραδιοφωνικών Εκπομπών» κατέστη κατά την περίοδο από της ισχύος του Ν. 1619/1939 (ΦΕΚ Α΄ 61) μέχρι το 1941 δημόσια υπηρεσία, ως οργανική διεύθυνση του τότε Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού, έπειτα δε Διεύθυνση Ραδιοφωνίας παρά τω Πρωθυπουργώ. Αμέσως μετά τη σύστασή της, η Υπηρεσία Ραδιοφωνικών Εκπομπών υπέγραψε την από 27 Νοεμβρίου 1936 σύμβαση με τη γερμανική εταιρεία Telefunken, η οποία κυρώθηκε λίγες εβδομάδες πριν από την γερμανική κατοχή. Άλλη σύμβαση με την ίδια γερμανική εταιρεία, που συνήφθη την 25 Ιανουαρίου 1938 από τον τότε Υφυπουργό των συγκοινωνιών, κυρώθηκε λίγες εβδομάδες μετά την έναρξη της γερμανικής κατοχής (με το Ν.Δ. 126/2.6.1941 - ΦΕΚ Α΄ 184). Σε συνέχεια αυτής της σύμβασης υπογράφηκε την 26 Ιανουαρίου 1942 και άλλη σύμβαση μεταξύ του κατοχικού «Ελληνικού Κράτους» και της «Ανωνύμου Ελληνικής Ραδιοφωνικής Εταιρείας» (Α.Ε.Ρ.Ε.). Ακολούθως, μετά την απελευθέρωση, το κυρωτικό της από 25 Ιανουαρίου 1938 σύμβασης με την Telefunken (Ν.Δ. 126/1941) καταργήθηκε με τη συντακτική πράξη 42/12.5.1945 (ΦΕΚ Α΄ 114), με την οποία η σύμβαση κηρύχθηκε «ως μηδέποτε συναφθείσα, καθ' ο επιβληθείσα υπό του εχθρού». Αμέσως κατόπιν, με τη συντακτική πράξη 54/15.6.1945 (ΦΕΚ Α΄ 152), όπως τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε, συνεστήθη και οργανώθηκε το «Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας» (ΕΙΡ) ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου υπό τον έλεγχο του Κράτους. Παράλληλα με το ΕΙΡ, ο Ν. 1663/24.1.1951 (ΦΕΚ Α΄ 32) επέτρεψε την ίδρυση και λειτουργία ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών των Ενόπλων Δυνάμεων, το δε Ν.Δ. 722/14.11.1970 (ΦΕΚ Α΄ 252), που τον κατήργησε, προέβλεψε την συγκρότηση και λειτουργία Υπηρεσίας Ενημερώσεως Ενόπλων Δυνάμεων (ΥΕΝΕΔ), στην αρμοδιότητα της οποίας περιλαμβάνεται και η εγκατάσταση και λειτουργία σταθμών ραδιοφωνίας και τηλεοράσεως (άρθρ. 1 παρ. 3 στοιχ. α').

Μέχρι την έλευση της τηλεόρασης, τα ματς στην Αθήνα μεταδίδονταν από κινηματογραφική μπουμπίνα σε προβολές στο σινεμά ('Κινηματογραφικά Επίκαιρα'), που χωρίζονταν σε ελληνικά 'Επίκαιρα' και παγκόσμια 'Επίκαιρα'. Μια ενδεικτική

αναζήτηση στον κατάλογο των ελληνικών επικαίρων της τότε Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών, όπως αυτός εμφανίζεται στη μηχανή αναζήτησης του Εθνικού Οπτικοακουστικού Αρχείου (<http://mam.avarchive.gr>), του όρου ποδόσφαιρο θα δείξει ότι από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 σχεδόν κάθε εβδομαδιαία ταινία κινηματογραφικών επικαίρων άρχισε να περιλαμβάνει προς το τέλος της αποσπάσματα από ποδοσφαιρικούς αγώνες. Από τη δεκαετία δε του 1960 έως και τα μέσα της δεκαετίας του 1970, που τα επίκαιρα σταμάτησαν, δεν υπήρχε προβολή που να μην περιλαμβάνει μερικά λεπτά με στιγμιότυπα από την ποδοσφαιρική δραστηριότητα σε εγχώριο ή και διεθνές επίπεδο.

2. Η ΑΝΑΛΟΓΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

α. Μετάδοση Δ.Ε.Θ. 1960 – απευθείας μετάδοση Π.Κ. 1966 (πρώην Γιουγκοσλαβία)

Η κατάκτηση του Διαστήματος κατά τη δεκαετία του 1960 οδήγησε στην εκτόξευση των πρώτων τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων, οι οποίοι επέτρεψαν για πρώτη φορά στην ιστορία την τηλεοπτική μετάδοση στις πέντε ηπείρους των Ολυμπιακών Αγώνων του Τόκιο το 1964 (Βαλούκος 2008, σελ. 17).

Το 1960, στην 25^η Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης λειτούργησε η πειραματική τηλεόραση της ΔΕΗ στο κέντρο της Θεσσαλονίκης στο πλαίσιο των εγκαινίων της ΔΕΘ -και συνολικά για 22 ημέρες. Ο πειραματικός σταθμός της ΔΕΗ οδήγησε εν πολλοίς στην πώληση περί των 2.500 τηλεοπτικών δεκτών στην πόλη της Θεσσαλονίκης και γύρω στους 8.000 στη Βόρειο Ελλάδα. Οι περισσότεροι τηλεθεατές παρακολουθούσαν τη γιουγκοσλαβική τηλεόραση, ιδίως όταν μετέδιδε ποδοσφαιρικούς αγώνες (Βαλούκος 2008, σελ. 37). Θα χρειαζόντουσαν άλλα πέντε χρόνια έως τον Σεπτέμβριο του 1965, ώστε να ξεκινήσει το ΕΙΡ πειραματικές τηλεοπτικές εκπομπές και να θέσει τα θεμέλια της ελληνικής τηλεόρασης.

Τα πρώτα τηλεοπτικά προγράμματα εκπέμφθηκαν στις 23 Φεβρουαρίου 1966. Λόγω της εισαγωγής της τηλεόρασης στην Ελλάδα, το ΕΙΡ μετονομάστηκε με το Ν.Δ. 745/10.12.1970 (ΦΕΚ Α΄ 265) σε Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης (ΕΙΡΤ). Το νομικό καθεστώς του ΕΙΡΤ (πρώην ΕΙΡ), ρυθμιζόταν μέχρι την δικτατορία της 21 Απριλίου 1967 αρχικώς με τον Ν. 1775/1951 (ΦΕΚ Α΄ 117) και στη συνέχεια με τον Ν. 2312/1953 «περί οργάνωσης και λειτουργίας της Εθνικής Ραδιοφωνίας της Ελλάδος» (ΦΕΚ Α΄ 57), όπως τροποποιήθηκε και

συμπληρώθηκε κυρίως με τον Ν. 3188/1955 (ΦΕΚ Α΄ 95) και το Ν.Δ. 3778/1957 (ΦΕΚ Α΄ 205). Το καθεστώς της 21ης Απριλίου πρόσθεσε το προαναφερθέν Ν.Δ. 745/1970 «περί ρυθμίσεως ζητημάτων τινών αφορώντων το Ε.Ι.Ρ.», το οποίο τροποποιήθηκε με το Ν.Δ. 352/1974 (ΦΕΚ Α΄ 78). Η αναμετάδοση όμως με περιεχόμενο απλώς δοκιμαστικό (σκίτσα και μουσική κλασικής κιθάρας) ουδόλως ενδιέφερε τον κόσμο και φυσικά δεν μπορούσε να οδηγήσει σε ενεργοποίηση του αγοραστικού ενδιαφέροντος για την αγορά και πώληση τηλεοπτικών συσκευών. Οι ιθύνοντες του ΕΙΡ ως άμεση λύση για την πρόκληση ενδιαφέροντος τηλεθέασης του πειραματικού προγράμματος του σταθμού προέκριναν την αγορά, με μικρό συνολικά κόστος, ταινιών με τους αγώνες του Παγκοσμίου Κυπέλλου ποδοσφαίρου του 1962. Οι ποδοσφαιρικοί αγώνες προβάλλονταν τις απογευματινές ώρες και το αποτέλεσμα ήταν άμεσο και εντυπωσιακό. Σε ελάχιστες ημέρες πωλήθηκαν στην Αθήνα 15.000 τηλεοπτικοί δέκτες (Βαλούκος 2008, σελ. 37· Δάμπασης 2002, σελ. 40).

Τα στελέχη του ΕΙΡ γνώριζαν από την πρώτη στιγμή πως βασικός τρόπος δημιουργίας ενδιαφέροντος για το τηλεοπτικό πρόγραμμα του σταθμού ήταν η μετάδοση αθλητικών γεγονότων και κατεξοχήν ποδοσφαιρικών αγώνων. Διόλου, λοιπόν, τυχαία το πρώτο τμήμα που δημιουργήθηκε στο νεοπαγή σταθμό ήταν το αθλητικό., με πρώτο μεταξύ των αρχικών στελεχών που το επάνδρωσαν τον Γιάννη Διακογιάννη. Ο διευθυντής του σταθμού, Μιχάλης Γιαννακάκος, ως φίλαθλος και πρώην ραδιοφωνικός εκφωνητής ποδοσφαιρικών αγώνων, έκρινε απαραίτητη την ύπαρξη μιας αθλητικής εκπομπής στο πλαίσιο της επικείμενης μετάδοσης το καλοκαίρι του 1966 των αγώνων του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου. Η *Αθλητική Κυριακή*, η μακροβιότερη εκπομπή της ελληνικής τηλεόρασης είχε μόλις γεννηθεί. Η συγκεκριμένη αθλητική εκπομπή στο πέρασμα των ετών παρέμεινε σταθερή αξία μεταξύ των φιλάθλων τηλεθεατών, με αξιόλογους αθλητικογράφους και παρουσιαστές (Γιάννης Μαμουζέλος, Μανώλης Μαυρομάτης, Σταύρος Τσώχος, Νίκος Κατσαρός κ.α.) να προστίθενται στην ιστορία που επί μακρόν έγραψαν στο τηλεοπτικό γυαλί οι Γιάννης Διακογιάννης και Βαγγέλης Φουντουκίδης.

Επιπλέον, η πρώτη μετάδοση της αθλητικής εκπομπής πραγματοποιήθηκε στις 27 Μαΐου 1966 με κινηματογραφικό υλικό και φωτογραφίες από την προετοιμασία των εθνικών ομάδων που συμμετείχαν στο παγκόσμιο κύπελλο. Το ΕΙΡ κατάφερε να εξασφαλίσει τα κινηματογραφικά δικαιώματα προβολής των αγώνων του Παγκοσμίου Κυπέλλου του 1966, με τους αγώνες να προβάλλονται την επομένη της

διεξαγωγής τους, καθώς η ζωντανή μετάδοση την εποχή εκείνη ήταν αδύνατη για τα ελληνικά δεδομένα. Ακόμα όμως και έτσι και με γνωστά τα αποτελέσματα των αγώνων, οι πωλήσεις τηλεοπτικών δεκτών την περίοδο μετάδοσης των ποδοσφαιρικών συναντήσεων εκτινάχθηκαν, οδηγώντας στο διπλασιασμό των λειτουργούντων τηλεοπτικών συσκευών (Βαλούκος 2008, σελ. 46-47). Παράλληλα, τόσο στο δελτίο του ΕΙΡ όσο και της ΤΕΔ απαραίτητο επιστέγασμα πριν την ολοκλήρωση του δελτίου αποτελούσαν τα αθλητικά γεγονότα, με τους ποδοσφαιρικούς αγώνες να κυριαρχούν.

β. Ίδρυση Ε.Ι.Ρ.Τ. (1969)

Η έναρξη του επίσημου προγράμματος του ΕΙΡ πραγματοποιήθηκε στις 23 Φεβρουαρίου 1966, ενώ λίγες ημέρες μετά, στις 27 Φεβρουαρίου του ίδιου έτους, ξεκίνησε η λειτουργία του τηλεοπτικού σταθμού των Ενόπλων Δυνάμεων με την ονομασία ΤΕΔ. Οι πειραματικές τηλεοπτικές μεταδόσεις του σταθμού των Ενόπλων Δυνάμεων είχαν ξεκινήσει περίπου την ίδια περίοδο με εκείνες του ΕΙΡ και οδήγησαν στο μοναδικό για την Ευρώπη φαινόμενο της λειτουργίας τηλεοπτικού σταθμού από τις Ένοπλες Δυνάμεις μιας χώρας.

γ.1. Δημόσια Τηλεόραση: Εκπομπές και πρώτες μεταδόσεις (1969-1974)

Το 1967 μεταδόθηκε η πρώτη αθλητική εκπομπή από τη συχνότητα της YENEΔ. Ονομαζόταν «Ματιές στα Σπορ» και ο παρουσιαστής χωρίς να έχει την πολυτέλεια της «εικόνας δράσης» μετέδιδε τα τελευταία αθλητικά νέα. Το «Αθλητικό Σάββατο» των Σισμάνη-Κοντοβαζενίτη-Γαβάκη-Γεωργίου στην YENEΔ είχε διάρκεια έξι ώρες τη σεζόν 1970-1971. Λίγο νωρίτερα, είχε ξεκινήσει η καριέρα της «αθλητικής Κυριακής». Στην περίοδο αυτή, ελλείπει τεχνικών μέσων, μεταδίδονταν τηλεοπτικά μόνο το β' ημίχρονο του πιο σημαντικού αγώνα της αγωνιστικής και αυτό μαγνητοσκοπημένο. Για παράδειγμα, τον Φεβρουάριο του 1969 η YENEΔ μετέδωσε για πρώτη φορά σε μαγνητοσκόπηση το δεύτερο ημίχρονο του ποδοσφαιρικού αγώνα μεταξύ Εθνικού και Παναθηναϊκού (χωρίς σκορ).

Γενικά το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου δεν παρέλειψε να θέσει υπό τον ασφυκτικό του έλεγχο και την ελληνική τηλεόραση, τοποθετώντας μάλιστα ως υπεύθυνους εν ενεργεία και απόστρατους αξιωματικούς. Μεταξύ των άλλων και πέραν της αυστηρής λογοκρισίας, οι Συνταγματάρχες επέβαλαν στο δημόσιο λόγο μία εξαιρετικά συντηρητική και αρχαϊζουσα μορφή της ελληνικής, η οποία θύμιζε τις

ημερήσιες στρατιωτικές διαταγές. Είναι χαρακτηριστικό ότι από τη λαίλαπα της «κάθαρσης» της ελληνικής γλώσσας δεν γλύτωσε ούτε η περιγραφή των ποδοσφαιρικών αγώνων. Στο όνομα της «καθαρής» γλώσσας, οι ιθύνοντες της Χούντας απαιτούσαν οι περιγραφές των ποδοσφαιρικών αγώνων να διεξάγονται με όρους καθαρά ελληνικούς, όπως ο ποδοσφαιριστής *λακτίζει την σφαίρα*, *γωνιαίον λάκτισμα* (κόρνερ), *μεταβίβασις* (πάσα), *βολή* (σουτ) και *επανορθωτικόν λάκτισμα* (πέναλτι). «Για το καλό του ποδοσφαίρου και των θεατών-ακροατών του αθλήματος η αρχαιοελληνική ορολογία τερματίστηκε μαζί με το καθεστώς της 21^{ης} Απριλίου» (Τσίμας 2014, σελ. 307).

γ.2. 1970: Απευθείας μετάδοση Π.Κ.

Από το 1970 οι αθλητικές μεταδόσεις πληθαίνουν και δημιουργούνται νέες αθλητικές εκπομπές στα δύο κρατικά κανάλια (πλην του «αθλητικού Σαββάτου» και της «αθλητικής Κυριακής» εντοπίζονται ακόμη η εκπομπή του Βαγγέλη Φουντουκίδη από το 1973 έως τα τέλη της δεκαετίας αλλά και το πρώτο τηλεοπτικό αθλητικό παιχνίδι με τον Ανδρέα Μπόμη). Η πρώτη ζωντανή μετάδοση του τελικού κυπέλλου Αγγλίας πραγματοποιήθηκε το 1969 και την ίδια χρονιά και του τελικού του ευρωπαϊκού κυπέλλου Μίλαν-Άγιαξ. Τον Οκτώβριο του 1969 και ξανά την επόμενη χρονιά, το 1970, η ελληνική τηλεόραση για πρώτη φορά αναμετέδωσε ζωντανά αναμετρήσεις της Εθνικής Ελλάδος (με την εθνική της Ελβετίας και με το εθνικό ρουμανικό συγκρότημα στο Βουκουρέστι για τα προκριματικά στο Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου στο Μεξικό, αντίστοιχα) και κατόπιν μετέδωσε απευθείας τους αγώνες των τελικών του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου, με τη φωνή του Γιάννη Διακογιάννη να ηχεί στους τηλεοπτικούς δέκτες (Τσίμας 2014, σελ. 318). Το E.I.P.T. στις 11/4/1970 μετέδωσε ζωντανό τον τελικό του κυπέλλου Αγγλίας και το Μάιο του ιδίου έτους τον τελικό αγώνα του Κυπέλλου Πρωταθλητριών Ευρώπης. Ξεχωριστή ήταν και η τηλεοπτική απευθείας μετάδοση τον Ιούνιο του 1971 του τελικού του κυπέλλου πρωταθλητριών μεταξύ του ΠΑΟ και του Άγιαξ.

Από τα υπόλοιπα σημαντικά τηλεοπτικά γεγονότα της περιόδου, επισημαίνεται η πρώτη απευθείας τηλεοπτική μετάδοση στο πλαίσιο της EUROVISION, η οποία πραγματοποιήθηκε το Μάιο του 1969 και αφορούσε την εκτόξευση και περιστροφή γύρω από τη Σελήνη του διαστημοπλοίου Απόλλων 10. Αντίστοιχα, η πρώτη απευθείας τηλεοπτική μετάδοση από την Ελλάδα προς το

εξωτερικό σημειώθηκε τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους για την μετάδοση του 9^{ου} Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Στίβου «ζωντανά» από το στάδιο Γ. Καραϊσκάκη. Γενικά, το 1967 υπήρχαν συνολικά 25.000 δέκτες ανά την χώρα και οι οποίοι διπλασιάστηκαν το 1968 και ξαναδιπλασιάστηκαν εκ νέου το 1969. Το 1970 ήταν περίπου 200.000 και το 1974 περί τις 800.000 (Τσίμας 2014, σελ. 324).

γ.3. Τα μεταπολιτευτικά χρόνια - EPT

Η πτώση της δικτατορίας των Συνταγματαρχών το 1974 έφερε στην κρατική τηλεόραση έναν άνεμο ανανέωσης και υψηλών προσδοκιών, καθώς το Ε.Ι.Ρ.Τ. στο πλαίσιο της τότε κυβέρνησης εθνικής ενότητας, ανέλαβαν να διοικήσουν προσωπικότητες υψηλού κύρους όπως ο Δημήτρης Χορν ως Γενικός Διευθυντής, ο Παύλος Μπακογιάννης ως αναπληρωτής του και τον Οδυσσέα Ελύτη ως Πρόεδρο του Διοικητικού Συμβουλίου.

Το ΕΙΡΤ εξακολουθούσε να έχει το ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο. Σύμφωνα με το άρθρο 2 παρ. 1 του Ν. 2312/1953, το ΕΙΡΤ είχε το αποκλειστικό δικαίωμα εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως κάθε τεχνικού μέσου μεταδόσεως προγραμμάτων ραδιοφωνίας και τηλεόρασεως. Από το ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο του ΕΙΡΤ επιτρεπόταν εξαίρεση υπέρ ιδιωτικών ραδιοσταθμών ύστερα από ειδική άδεια. Πλήθος όμως ιδιωτικών, «πειρατικών» λεγόμενων, ραδιοσταθμών λειτουργούσαν χωρίς άδειες. Μετά την πτώση της δικτατορίας και προς τον σκοπό της μεταρρυθμίσεως της ραδιοτηλεοράσεως, η νέα κυβέρνηση ανέθεσε σε ορισμένους ξένους εμπειρογνώμονες, κυρίως δε στον πρώην γενικό διευθυντή του BBC Sir Hugh Greene και στον υπεύθυνο του BBC για ειδησεογραφικά θέματα Alan Protheroe (κλήθηκαν ακόμη οι Joan Spicer του Βρετανικού Ινστιτούτου Τηλεόρασης, και Felix Haydenberger της Τηλεόρασης της Βαυαρίας), να γνωμοδοτήσουν για την κατάσταση και οργάνωση του ΕΙΡΤ και να προτείνουν μέτρα για τη μεταρρύθμισή του. Με τον Ν. 230/1975 (ΦΕΚ Α' 272) προβλέφθηκε ως νέος φορέας ραδιοτηλεοράσεως η «Ελληνική Ραδιοφωνία - Τηλεόραση» (ΕΡΤ). Με τον Νόμο αυτό υιοθετήθηκαν αρκετές προτάσεις του Sir Hugh Greene, με εξαίρεση εκείνες που αφορούσαν την αποκέντρωση της άσκησης των διοικητικών αρμοδιοτήτων και τον περιορισμό του άμεσου κυβερνητικού ελέγχου. Κατά το άρθρο 2 του Νόμου αυτού, «η ΕΡΤ αποτελεί ανώνυμον εταιρεία, η οποία ανήκει εξ ολοκλήρου εις το κράτος». Ο Νόμος 230/1975 προέβλεψε επίσης την συγχώνευση της ΥΕΝΕΔ στην ΕΡΤ μετά

διετία από την έναρξη της ισχύος του «εφ' όσον συντρέχουν αι προς τούτο αναγκαίαι οικονομικά, τεχνικά και οργανωτικά προϋποθέσεις». Με το Ν. 1288/1982 (ΦΕΚ Α' 120) η YENEΔ μεταφέρθηκε από τον στρατιωτικό στον πολιτικό οργανισμό του κράτους ως «αποκεντρωμένη δημόσια υπηρεσία» του Υπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως μετονομαζόμενη σε ΕΡΤ-2. Τέλος, με τον Ν. 1730/1987 (ΦΕΚ Α' 145) ιδρύθηκε η ΕΡΤ Α.Ε. ως δημόσια επιχείρηση που ανήκει στο δημόσιο τομέα (Ν. 1256/1982, ΦΕΚ Α' 65), ελέγχεται και εποπτεύεται από το Κράτος, έχει διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια και τελεί υπό κοινωνικό έλεγχο (άρθρο 1). «Σκοπός της ΕΡΤ-ΑΕ είναι η οργάνωση, εκμετάλλευση και ανάπτυξη της κρατικής ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης, καθώς και η συμβολή της, με τα μέσα αυτά: α) στην ενημέρωση, β) στη μόρφωση και γ) στην ψυχαγωγία του ελληνικού λαού. Η ΕΡΤ-ΑΕ δεν επιδιώκει την απόκτηση κέρδους» [άρθρο 2 παρ. 1, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 19 παρ. 1 του Ν. 1866/1989 (ΦΕΚ Α' 222) και την παρ. 10 του άρθρου 22 του Ν. 3166/2003 (ΦΕΚ Α' 178)]. Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 2, όπως τροποποιήθηκε με την παρ. 1 του άρθρου 18 και την παρ. 2 του άρθρου 19 του Ν. 1866/1989, «Στην ΕΡΤ-ΑΕ εκχωρείται από το Κράτος αποκλειστικό προνόμιο για την πραγματοποίηση ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών εθνικής εμβελείας». Επίσης, σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν. 1730/1987, «1. Οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές της ΕΡΤ-Α.Ε. εμπνέονται από τα ιδανικά της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της εθνικής ανεξαρτησίας, της ειρήνης και της φιλίας των λαών. 2. Οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές διέπονται από τις αρχές: α. της αντικειμενικότητας, πληρότητας και επικαιρότητας της πληροφόρησης, β. της πολυφωνίας, γ. της καλής ποιότητας των εκπομπών, δ. της διαφύλαξης της ποιότητας της ελληνικής γλώσσας, ε. του σεβασμού της προσωπικότητας και του ιδιωτικού βίου του ατόμου και στ. της διαφύλαξης, προαγωγής και διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής παράδοσης.». Η ΕΡΤ διοικείται από διοικητικό συμβούλιο, ένδεκα μέλη του οποίου επιλέγονται από τους Υπουργούς Οικονομικών και Πολιτισμού και Τουρισμού και τα υπόλοιπα δύο εκλέγονται από τους εργαζόμενους της ΕΡΤ (άρθρο 6 όπως αντικαταστάθηκε τελικά με το άρθρο 1 του Ν. 3878/2010, ΦΕΚ Α 161), ενώ με το άρθρο 4 του Ν. 1730/1987 προβλέφθηκε η Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου Τηλεθεατών - Ακροατών ως «όργανο ελέγχου και κοινωνικής παρέμβασης στην ΕΡΤ-ΑΕ». Με το άρθρο 3 παρ. 4 του Ν. 2173/1993 (ΦΕΚ Α' 208) δημιουργήθηκε ως ανεξάρτητος κλάδος της ΕΡΤ Α.Ε. η ΕΡΤ-3, η οποία εξέπεμπε πρόγραμμα από το 1988.

Όπως προαναφέρθηκε, δυστυχώς οι υψηλές προσδοκίες και οι υποδείξεις του βρετανού εμπειρογνώμονα Σερ Χιου Γκρην από το BBC γρήγορα εξανεμίστηκαν στο όνομα πολιτικών σκοπιμοτήτων και προσωπικών ανταγωνισμών. Στον κυκεώνα μάλιστα των μικροπολιτικών τακτικισμών εμπλοκή είχε άθελά του ακόμα και το ποδόσφαιρο. Συγκεκριμένα, στη δεύτερη επέτειο του Πολυτεχνείου και κατά την ώρα διεξαγωγής της επετειακής πορείας, κάποιος υψηλά ιστάμενος δίχως την έγκριση του διευθυντή προγράμματος, αποφάσισε την μετάδοση από το EIPT του ποδοσφαιρικού αγώνα Ιταλίας-Αγγλίας, το σπικάζ του οποίου αρνήθηκε ο Γιάννης Διακογιάννης, ενώ ο Τύπος της εποχής την επομένη κατηγορήσε τους ιθύνοντες ότι με την ποδοσφαιρική μετάδοση προσπάθησαν να αποσπάσουν το ενδιαφέρον του λαού από την πορεία (Τσίμας 2014, σελ. 348). Το 1979 η EPT εισέρχεται στην έγχρωμη εποχή μέσω του γαλλικού συστήματος SECAM (Τσίμας 2014, σελ. 360). Η πρώτη έγχρωμη μετάδοση πραγματοποιείται στο παιχνίδι ΑΕΚ-ΟΣΦΠ 0-1.

δ. Εφαρμογή τηλεοπτικών δικαιωμάτων (1988-1992)

Οι εν Ελλάδι εξελίξεις τη δεκαετία του 1980 αφορούσαν σε πρώτη φάση την απορρύθμιση στα ραδιοκύματα με το κίνημα που έμεινε γνωστό ως «ελεύθερη ραδιοφωνία». Το 1985 λειτούργησε για μικρό χρονικό διάστημα ο ραδιοφωνικός σταθμός «Κανάλι 15», ενώ το 1987 σημείο – τομή αποτελεί η έναρξη λειτουργίας των δημοτικών ραδιοφωνικών σταθμών σε Αθήνα, Πειραιά και Θεσσαλονίκη. Η πρόθεση των τότε τριών δημάρχων να προχωρήσουν και στην ίδρυση δημοτικών τηλεοπτικών σταθμών δεν είχε ανάλογη επιτυχία. Στη Θεσσαλονίκη ο τοπικός τηλεοπτικός σταθμός (TV 100) λειτούργησε σε καθαρά τοπική βάση, στον Πειραιά η απόπειρα για δημοτικό συνδρομητικό τηλεοπτικό σταθμό (TV PLUS) ναυάγησε νωρίς, ενώ στην Αθήνα δεν λειτούργησε ποτέ. Ειδικά στο Λεκανοπέδιο η έναρξη την ίδιο περίοδο δωρεάν αναμετάδοσης μέσω της EPT πληθώρας ευρωπαϊκών δορυφορικών δικτύων, που στην πορεία βέβαια περιορίστηκαν, έφερε σε επαφή το αθηναϊκό κοινό με τις τηλεοπτικές μεταδόσεις ποδοσφαιρικών αγώνων από την ιταλική RAI, το ισπανικό TVE και το πανευρωπαϊκό δίκτυο EUROSPORT. Ειδικά το τελευταίο ήταν από τα πρώτα που η αναμετάδοσή του διακόπηκε από νωρίς, καθώς τα τηλεοπτικά δικαιώματα δεν επέτρεπαν την αναμετάδοσή του από τον κρατικό δίαυλο (*Ο Κόσμος της Τηλεόρασης*, σελ. 123-124). Σε ό,τι αφορά στις εξελίξεις στα αθλητικά τηλεοπτικά πράγματα, τον Ιανουάριο του 1984 η «Αθλητική Κυριακή» αλλάζει χέρια και ο Γιάννης Διακογιάννης την παραδίδει στους Νίκο Κατσαρό,

Γιάννη Μαμουζέλο και Χρήστο Σωτηρακόπουλο. Το 1988 είναι η αρχή του τέλους στην εποχή της αθωότητας, καθώς το χρήμα εισβάλλει στο ποδόσφαιρο και παύουν οι ως τότε «ευγενικές προσφορές» των ποδοσφαιρικών ομάδων. Μετά το οικονομικό-πολιτικό σκάνδαλο Κοσκωτά, ο πρώτος αγώνας ΠΑΟ-ΟΣΦΠ (σκορ 2-1), λόγω του μεγάλου ενδιαφέροντος του κοινού που συγκεντρώνει, είναι ο πρώτος για τον οποίο η τηλεόραση πληρώνει δικαιώματα στις ομάδες για τη μετάδοση, κοστίζοντάς της 10 εκ. δρχ. Την περίοδο 1991-1992 καταγράφεται η πρώτη τηλεοπτική συμφωνία για πακέτο μεταδόσεων της Α΄ Εθνικής από την ΕΡΤ, με το κόστος να φτάνει στα 180 εκ. δρχ.

ε. Ιδιωτική τηλεόραση και πρώτες μεταδόσεις (1992-1993)

Ο τηλεοπτικός χάρτης της χώρας μεταβλήθηκε συθέμελα μετά το 1989, καθώς από το κρατικό μονοπώλιο των δύο καναλιών μέσα σε ελάχιστο χρόνο και δίχως επαρκείς κρατικές ρυθμίσεις τα ερτζιανά κύματα πλημμύρισαν από δεκάδες ιδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς, πανελλαδικής, περιφερειακής ή τοπικής εμβέλειας, πέραν των δορυφορικών καναλιών και των συνδρομητικών (Βένερ 2003, σελ. 33· *Ο Κόσμος της Τηλεόρασης*, σελ. 123-124· Παπαθανασόπουλος 2005, σελ. 42-43· Τσουρβάκας & Αβραάμ 2005, σελ. 507). Ειδικότερα, οι πιέσεις για την αδειοδότηση ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών, λόγω μεταξύ άλλων και του πολιτικού κλίματος της εποχής, ήταν αφόρητες για τη διατήρηση του κρατικού μονοπωλίου. Έτσι, εν μέσω του πολωτικού κλίματος της εποχής, εγκρίθηκαν οι πρώτες ιδιωτικές, τυπικά προσωρινές, τηλεοπτικές άδειες (*Ο Κόσμος της Τηλεόρασης*, σελ. 151-160). Η ιδιωτική τηλεόραση είχε γεννηθεί και οι δύο πρώτοι σταθμοί που λειτούργησαν ήταν το MEGA τον Νοέμβριο του 1989 και ο ANTENNA την Πρωτοχρονιά του 1990 (Παναγιωτοπούλου 2004, σελ. 70-102, 124-135).

Ειδικότερα, με το Π.Δ. 25/1988 (ΦΕΚ Α΄ 10) ρυθμίσθηκαν οι όροι και οι προϋποθέσεις για την ίδρυση (ιδιωτικών) τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών, η διαδικασία χορήγησης, ανανέωσης και ανάκλησης των σχετικών αδειών, οι γενικές αρχές λειτουργίας τους, καθώς και η τεχνική και λοιπή εποπτεία και ο έλεγχός τους. Είχε προηγηθεί η έκδοση της 14631/Ζ2/2691/29.5.1987 αποφάσεως των Υπουργών Προεδρίας της Κυβέρνησης και Μεταφορών και Επικοινωνιών «Προσωρινές άδειες ίδρυσης ραδιοφωνικών σταθμών τοπικής ισχύος από Δήμους και Κοινότητες» (ΦΕΚ Β΄ 267). Στη συνέχεια με τον Ν. 1866/1989 (ΦΕΚ Α΄ 222) ιδρύθηκε το Εθνικό

Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης και εισήχθησαν ρυθμίσεις για την παροχή αδειών ίδρυσης και λειτουργίας μη κρατικών τηλεοπτικών σταθμών. Ακολούθησε η έκδοση σειράς νεότερων νομοθετημάτων και κανονιστικών πράξεων που αφορούν τη λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης, μεταξύ των οποίων ο Ν. 2328/1995 «Νομικό καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης και της τοπικής ραδιοφωνίας, ρύθμιση θεμάτων της ραδιοτηλεοπτικής αγοράς και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α΄ 159) και ο Ν. 3592/2007 «Συγκέντρωση και αδειοδότηση Επιχειρήσεων Μέσων Ενημέρωσης και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ Α΄ 161). Με τις διατάξεις των νομοθετημάτων αυτών, τίθενται, μεταξύ άλλων, ρυθμίσεις που αφορούν τις αρχές που διέπουν τις εκπομπές και τις διαφημίσεις των τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών σταθμών, ενώ ο έλεγχος της τήρησης των ρυθμίσεων αυτών και η επιβολή κυρώσεων ασκείται από το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης.

Στον αθλητικό τομέα των μεταδόσεων, το MEGA, οι Νίκος Κατσαρός και Χρήστος Σωτηρακόπουλος εγκαινιάζουν το 1992 την εκπομπή «Λεπτό προς Λεπτό». Το πακέτο περιλαμβάνει ζωντανές συνδέσεις σε όλα τα ματς και τριάντα ζωντανές μεταδόσεις και κοστίζει 500 εκ. δρχ. Την επόμενη χρονιά, λόγω ανταγωνισμού, καθώς στο παιχνίδι εισέρχεται και ο ANTENNA, το κόστος των τηλεοπτικών δικαιωμάτων εκτοξεύεται στο διπλάσιο, αγγίζοντας το 1 δισ. δρχ. Τα δύο κανάλια μοιράζονται τις ποδοσφαιρικές μεταδόσεις και τα νούμερα τηλεθέασης και τα κέρδη από τις διαφημίσεις (Αλεξόπουλος & Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 117-118).

3. Η ΨΗΦΙΑΚΗ ΕΠΟΧΗ-ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΙΚΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

α.1. Η εποχή του ανταγωνισμού: 1994-2006

Το 1994 η Ελλάδα υποδέχεται την επανάσταση της συνδρομητικής τηλεόρασης (Παπαθανασόπουλος 2005, σελ. 106-113). Στις 29 Σεπτεμβρίου του 1994 η πολυεθνική Net Med μέσω της θυγατρικής της εταιρείας Multichoice, εξήγγειλε τη λειτουργία του πρώτου συνδρομητικού καναλιού της χώρας, του FilmNet. Ως μεγάλο δέλεαρ το νέο κανάλι παρουσίασε την πρώτη τηλεοπτική προβολή κινηματογραφικών ταινιών χωρίς διακοπές για διαφημίσεις και τις αποκλειστικές αθλητικές μεταδόσεις. Μεταξύ των πρώτων συμφωνιών που υπέγραψε το νέο συνδρομητικό κανάλι ήταν και η αποκλειστική μετάδοση ορισμένων ποδοσφαιρικών αγώνων και του ελληνικού πρωταθλήματος (κανάλι “SuperSport”).

Ήταν μία από τις κινήσεις που εκτόξευσαν τις πωλήσεις των αποκωδικοποιητών της εταιρείας, οι οποίοι σύντομα έφτασαν τους 300.000, με μηνιαία συνδρομή που έφτανε στις 6.500 δρχ. (Παπαθανασόπουλος 2005, σελ. 329). Στις 29 Δεκεμβρίου 1994 η NetHold και η EPT συνάπτουν συμφωνία για μίσθωση δεύτερης συχνότητας όπου μεταδίδονται τα κανάλια K-TV και SuperSport. Η σύμβαση εγκρίνεται από το ΕΣΡ εντέλει τον Ιούλιο του 1996. Λίγα χρόνια αργότερα, το Μάρτιο του 1998, η Multichoice Hellas ανακοίνωσε τη δημιουργία της ψηφιακής της πλατφόρμας με το όνομα Nova. Αρχικά το αρμόδιο Υπουργείο Τύπου και ΜΜΕ αντέδρασε, εμμένοντας στην πρότερη ύπαρξη νομοθετικού πλαισίου, το οποίο ψηφίζεται το Σεπτέμβριο (Ν. 2644) «για την παροχή συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών και συναφείς διατάξεις» με βάση τον οποίο καθορίζονται η φύση, η έννοια και ο τρόπος παροχής συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών (άρθρο 1), οι προϋποθέσεις κατοχής άδειας για την παροχή συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών (άρθρο 2), για την προμήθεια οπτικοακουστικού περιεχομένου από διαχειριστές και προμηθευτές προγράμματος (άρθρο 3), για τις συμβάσεις κατόχου άδειας (άρθρο 4), για τις διαδικασίες χορήγησης των αδειών (άρθρο 5) καθώς και οι σχετικές υποχρεώσεις. Εντέλει, η ψηφιακή πλατφόρμα, μετά την παροχή επίσημης άδειας λειτουργία ψηφιακής δορυφορικής τηλεόρασης, ξεκίνησε τη λειτουργία της στις 16 Δεκεμβρίου του 1999. Η ψηφιακή πλατφόρμα της NOVA λειτούργησε για πρώτη φορά τον Δεκέμβριο του 1999 και το 2000 είχε συγκεντρώσει 65.000 θεατές-συνδρομητές. Για χρόνια αποτελούσε ουσιαστικά το μόνο συνδρομητικό ψηφιακό παίκτη.

Το μονοπώλιο της ψηφιακής πλατφόρμας της Nova αμφισβήτησε παροδικά το εγχείρημα της Alpha Digital Synthesis τον Οκτώβριο του 2001 όταν απελευθερώνονται τα τηλεοπτικά δικαιώματα των ομάδων και περνάμε στη μεμονωμένη διαπραγμάτευση των δικαιωμάτων από κάθε ΠΑΕ. Ο σκληρός ανταγωνισμός των δύο συνδρομητικών εταιρειών οδήγησε τον νέον παίκτη σε μια παράτολμη επιχειρηματικά κίνηση, ώστε να πλήξει την από καιρό λειτουργούσα Nova το 2002. Ο Alpha, δημιουργώντας συνδρομητικό κανάλι με την επωνυμία “Alpha Digital”, αγόρασε τα δικαιώματα προβολής μέρους των ποδοσφαιρικών αγώνων, πληρώνοντας στους προέδρους των ομάδων τα τηλεοπτικά δικαιώματα έξι φορές πιο ακριβά από τους ανταγωνιστές της (συνολική τιμή δικαιωμάτων: 18 δισ. δρχ.). Η επιθετική αυτή εμπορική πολιτική επιβάρυνε υπέρμετρα τον προϋπολογισμό

του καναλιού, χωρίς να επιφέρει την αντίστοιχη αύξηση συνδρομών. Η οικονομική ζημία του σταθμού ήταν μεγάλη και η εταιρεία χρεοκόπησε μέσα σε οκτώ μόλις μήνες, οδηγώντας τη νεοπαγή ψηφιακή πλατφόρμα σε παύση της λειτουργίας της τον Νοέμβριο του 2002 (Παπαθανασόπουλος 2005, σελ. 332-333). Γενικά, η λειτουργία της ανταγωνιστικής πλατφόρμας της Alpha Digital Synthesis αποτέλεσε μία σύντομη παρένθεση, που καταποντίστηκε σε χρέη, εξαναγκάζοντάς την να αναστείλει τη λειτουργία της το 2002, έχοντας ξεκινήσει ένα χρόνο νωρίτερα (Ιωσηφίδης 2003, σελ. 466). Μετά την κρίση τα δικαιώματα μοιράστηκαν μεταξύ SuperSport και συμβατικού Alpha, με την τιμή τους μειωμένη στο μισό. Τη σεζόν 2003-2004 τα τηλεοπτικά δικαιώματα της Α΄ Εθνικής ανήκουν σε SuperSport και EPT, την οποία αντικατέστησε για τη σεζόν 2004-2005 ο Alpha (http://www.minpress.gr/minpress/index/other_pages-2/topio_mme_ellada2/content_topio_mme_ellada.htm).

α.2. «Super League» (2007-), OTETV, NEPIT A.E.

Η συνδρομητική τηλεόραση μέσω από το δίαυλο της NETMED HELLAS εξοικείωσε σε μεγάλο βαθμό τους έλληνες τηλεθεατές με την ψηφιακή τηλεόραση και την αντίστοιχη τεχνολογία, λειτουργώντας ουσιαστικά ως προπομπός και για τη ψηφιακή μετάδοση των ελεύθερης εκπομπής καναλιών. Διόλου τυχαία, λοιπόν, οι τεχνολογικές αναβαθμίσεις της NETMED HELLAS εντάσσονταν σε προγράμματα κρατικών επιδοτήσεων. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα υπαγωγής επένδυσης της εταιρείας στις διατάξεις του Ν. 3299/2004 (ΦΕΚ 261/23-12-2004, τ. Α΄), ώστε επί ποσού συνολικής επένδυσης 1.612.150,00 € το ποσό επιδότησης ανήλθε στα 483.645,00 € ύστερα από την σχετική απόφαση με αρ. 13780/Π01/4/00055/Ε/ν. 3299/2004/29.6.2007 του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας Αττικής (ΦΕΚ 1314/27-7-2007, τ. Β΄).

Το πόσο σημαντικό ρόλο παίζουν οι μεταδόσεις ποδοσφαιρικών αγώνων στην τηλεοπτική αγορά αποτυπώνεται στην ένταση με την οποία οι τηλεοπτικοί σταθμοί και κυρίως οι συνδρομητικοί, επιδιώκουν να περιλαμβάνουν όλες τα σημαντικά ποδοσφαιρικά γεγονότα στο πρόγραμμά τους. Οι ποδοσφαιρικές ομοσπονδίες και οι σύλλογοι, έχουν πλήρη επίγνωση της κατάστασης και επιδιώκουν να αποκομίζουν από τους σταθμούς το μέγιστο των οικονομικών ανταλλαγμάτων. Ενδεικτικά, την περίοδο που στην συνδρομητική ελληνική τηλεόραση δραστηριοποιούνταν και η Netmed και ο Alpha και διαγκωνίζονταν για την προβολή του ελληνικού

ποδοσφαιρικού πρωταθλήματος, η Super League το 2008 πρόβαλε την απαίτηση να αυξηθεί το ετήσιο κόστος των τηλεοπτικών δικαιωμάτων από τα τριάντα οκτώ στα πενήντα εκατομμύρια ευρώ για την τριετία 2009-2012 (‘Κίνδυνος κατάρρευσης της συνδρομητικής TV λόγω κόστους των τηλεοπτικών δικαιωμάτων’. Εφημ. *ΤΟ ΠΑΡΟΝ*, 31/08/2008).

Μόλις πρόσφατα, με αφορμή την εδραίωση της «Super League», η συνδρομητική πλατφόρμα του ΟΤΕ, η οποία μολονότι σε επίπεδο αδειοδότησης είχε διασφαλιστεί από το 1999, ενέτεινε τον ανταγωνισμό με τη NOVA. Ένα από τα βασικά όπλα του ΟΤΕ TV σε αυτή την αντιπαράθεση δεν είναι παρά το ποδοσφαιρικό περιεχόμενο, καθώς ο ΟΤΕ πέτυχε την αναμετάδοση των αγώνων από τα εθνικά πρωταθλήματα ευρωπαϊκών χωρών έναντι της NOVA, η οποία από το 2001 κινούνταν σταθερά πάνω από το όριο των 175.000 συνδρομητών (Parathanasopoulos 2002, σελ. 53). Σε ό,τι αφορά στη δημόσια τηλεοπτική παρουσία, συστάθηκε νέος δημόσιος φορέας (NEPIT) με τη δημοσίευση του Ν. 4173/2013 στις 26.7.2013 για τη «Νέα Ελληνική Ραδιοφωνία, Ίντερνετ και Τηλεόραση» (ΦΕΚ Α' 169). Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του σχετικού νομοσχεδίου, «5. Ζητούμενο για τη δημόσια ραδιοτηλεόραση στην Ελλάδα ήταν και είναι η μετατροπή της από κυβερνητική/κρατική σε δημόσια και η δημιουργία ενός σύγχρονου μοντέλου διοίκησης που θα επιτρέπει την βέλτιστη αξιοποίηση του ανταποδοτικού τέλους επ' ωφελεία του πολίτη... 6. Ο φορέας που συνιστάται με το ανά χείρας σχέδιο νόμου είναι όχι μόνον διαφορετικός από την ΕΡΤ Α.Ε. του ν. 1730/1987, αλλά ριζικά νέος. Η NEPIT Α.Ε. δεν αποτελεί διάδοχο νομικό πρόσωπο της καταργηθείσας ΕΡΤ Α.Ε. αλλά νέα νομική προσωπικότητα που επιδιώκει την εξυπηρέτηση των σκοπών του άρθρου 15 του Συντάγματος». Η NEPIT Α.Ε., ανάμεσα σε άλλα αθλητικά γεγονότα (Turkish EuroLeague Final Four, F1 Racing, Roland Garros Tournament κ.ά.), ανέλαβε μετά από συμφωνία με τη FIFA τη μετάδοση του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου 2014, που διεξάγεται στη Βραζιλία σε υψηλή ευκρίνεια ('high definition').

II. ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

i. ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

A. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και εθνικές νομολογίες διαχείρισης δικαιωμάτων Τηλεοπτικών Μεταδόσεων

Οι ραδιοτηλεοπτικές εξελίξεις στις δυτικοευρωπαϊκές χώρες τη δεκαετία του 1980 εντάσσονται στο ευρύτερο πλαίσιο της απορρύθμισης και επαναρρύθμισης του ραδιοτηλεοπτικού τοπίου ανά την Ευρώπη (Παπαθανασόπουλος 2005, σελ. 43-46), όπως αποτυπώθηκε στην Οδηγία της Κομισιόν *Τηλεόραση Χωρίς Σύνορα* το 1986, η οποία ψηφίστηκε το 1989 και αποτέλεσε τη θρυαλίδα για θεμελιώδεις αλλαγές στο ευρωπαϊκό τηλεοπτικό τοπίο σε θέματα περιεχομένου, μετάδοσης τηλεοπτικών προγραμμάτων σε άλλη χώρα, διαφήμισης και προστασίας των ανηλίκων, όπως και τα της μετάδοσης ενός ελάχιστου ποσοστού προγραμμάτων ευρωπαϊκής παραγωγής (Βένερ 2003, σελ. 29-30· Παπαθανασόπουλος 1993, σελ. 178-199 και ιδίως σελ. 198-199, σημ. 50· Τσίμας 2014, σελ. 416). Σε αυτό το πλαίσιο κινείται η Οδηγία 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου «για το συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την άσκηση των τηλεοπτικών δραστηριοτήτων», όπως τροποποιήθηκε με την Οδηγία 97/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Μία καίρια συνέπεια από τη σύζευξη ποδοσφαίρου και τηλεόρασης ήταν ότι λόγω της μεγέθυνσης της αγοράς και της εμπορευματοποίησης του αθλήματος, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και μέχρι σήμερα τα ποδοσφαιρικά τηλεοπτικά δικαιώματα έχουν απασχολήσει επανειλημμένα την Ευρωπαϊκή, πέραν των εθνικών, Αρχή Ανταγωνισμού, την Επιτροπή και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο -πρώην 'ΔΕΚ' (Szymanski 2010, σελ. 58). Εξάλλου, μία από τις βασικότερες αιτίες που οι τηλεθεατές επιλέγουν να εγγραφούν ως συνδρομητές σε μία ψηφιακή πλατφόρμα είναι η παροχή αθλητικών προγραμμάτων και η μετάδοση μεγάλων αθλητικών διοργανώσεων, προγράμματα που μετράται ότι συγκεντρώνουν υψηλά επίπεδα προτίμησης. Ειδικά για τα αθλητικά προγράμματα οι συνδρομητικές πλατφόρμες, με πρωτοπόρα τη βρετανική Sky από τα τέλη της δεκαετίας του 1990, προσφέρουν αμφίδρομες υπηρεσίες στην τηλεθέαση αθλητικών προγραμμάτων. Συγκεκριμένα, παρέχεται στον τηλεθεατή η δυνατότητα να υποδυθεί τον ρόλο του σκηνοθέτη, «παγώνοντας» την οθόνη την στιγμή της ζωντανής μετάδοσης του αγώνα, να εστιάσει

στον αγαπημένο του παίκτη, να αλλάξει γωνίες λήψης και να έχει πρόσβαση σε στατιστικά στοιχεία για τον αγώνα δίχως να διακόψει την παρακολούθησή του. Ειδικά δε η βρετανική πλατφόρμα ήδη από τον Σεπτέμβριο του 1999 με εφάπαξ τιμολόγηση ('pay per view') προσφέρει τη δυνατότητα στον συνδρομητή της να παρακολουθήσει όποτε και όσες φορές επιθυμεί το αθλητικό πρόγραμμα της επιλογής του (Θεοδωροπούλου 2003, σελ. 509, 512-513).

Η είσοδος στο γερμανικό τηλεοπτικό τοπίο νέων παικτών στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, με κυριότερους τα δορυφορικά RTL και SAT1, και η γοργή αύξηση της τηλεθέασης τους οδήγησαν τα κρατικά κανάλια της Γερμανίας να αντεπιτεθούν στον ανταγωνισμό των ιδιωτικών καναλιών αυξάνοντας τις μεταδιδόμενες ταινίες και τα αθλητικά γεγονότα. Ειδικά όσον αφορά στις ποδοσφαιρικές μεταδόσεις ως δέλεαρ προσέλκυσης τηλεθεατών ο ανταγωνισμός ήταν τόσο ανελέητος, ώστε οδήγησε στη σολωμόντεια λύση οι μεγάλοι σταθμοί να μεταδίδουν εναλλάξ τα σημαντικότερα γεγονότα του γερμανικού ποδοσφαιρικού πρωταθλήματος (Μπαρμπιέ – Λαβενίρ 1999, σελ 376-377).

Σε κάθε περίπτωση, σε ισχύ παραμένει ακόμη σήμερα η Οδηγία 93/83/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 27ης Σεπτεμβρίου 1993 περί συντονισμού ορισμένων κανόνων όσον αφορά στο δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζονται στις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και την καλωδιακή αναμετάδοση. Ακόμη ενδεικτικότερη είναι η τροπή που πήραν τα πράγματα σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, ωθώντας τη νομοθετική παρέμβαση των αρχών της ΕΟΚ για τη ρύθμιση του τηλεοπτικού τοπίου σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Συγκεκριμένα, η Ιταλία ήταν η πρώτη ευρωπαϊκή χώρα που κατήργησε το κρατικό τηλεοπτικό μονοπώλιο ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, διατηρώντας όμως το προνόμιο του ζωντανού προγράμματος, των ποδοσφαιρικών αγώνων περιλαμβανομένων, για την κρατική RAI. Θα χρειαστεί περισσότερο από μια δεκαετία για να καταφέρει ο κυρίαρχος της ιδιωτικής ιταλικής τηλεόρασης Σίλβιο Μπερλουσκόνι να πάρει την πολυπόθητη άδεια μετάδοσης ζωντανού τηλεοπτικού προγράμματος και φυσικά και ποδοσφαιρικών μεταδόσεων. Η μιντιακή αυτοκρατορία του μετέπειτα πρωθυπουργού της Ιταλίας από το σημείο εκείνο και μετά πραγματικά απογειώθηκε (Παπαθανασόπουλος 1993, σελ. 159-177· Τσίμας 2014, σελ. 415). Αντίστοιχα, λίγο νωρίτερα, το 1982 η κυβέρνηση Μιτεράν στη

Γαλλία κατήργησε το ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο και παραχώρησε άδειες εκπομπής σε ιδιωτικά κανάλια, όπως το συνδρομητικό Canal+ το 1984, ενώ το 1985 ιδιωτικοποίησε τον πρώτο γαλλικό τηλεοπτικό κρατικό δίαυλο, το TF1 (Τσίμας 2014, σελ. 415-416).

Το άνοιγμα της ευρωπαϊκής τηλεοπτικής αγοράς που ως τη δεκαετία του 1990 ουσιαστικά ελέγχονταν από τα εκάστοτε κρατικά μονοπώλια, οδήγησε στη δημιουργία καλωδιακών και δορυφορικών καναλιών που διψούσαν να γεμίσουν τις συχνότητές τους με περιεχόμενο ικανό να προσελκύσει συνδρομητές. Εδώ και αρκετά χρόνια σε όλη την Ευρώπη έχει εκκινήσει μία συζήτηση για το κατά πόσον κάποια συγκεκριμένα αθλητικά γεγονότα πρέπει να παραμένουν προσβάσιμα στο σύνολο των πολιτών μέσα από την αναμετάδοσή τους από κανάλια ελεύθερης λήψης ή μπορούν όλα τα σπορ να προβάλλονται μέσω συνδρομητικών καναλιών. Το κατά πόσον κάποιο αθλητικό γεγονός, όπως για παράδειγμα ο τελικός κυπέλλου ποδοσφαίρου της χώρας ή το ευρωπαϊκό πρωτάθλημα ποδοσφαίρου ή το αντίστοιχο παγκόσμιο κύπελλο ποδοσφαίρου ανήκουν στην σφαίρα του δημόσιου συμφέροντος είναι κάτι που διαφέρει από χώρα σε χώρα και δεν είναι πάντα ξεκάθαρο. Για παράδειγμα, η Δανία και η Μ. Βρετανία είναι πρωτοπόρες στον τομέα και από χρόνια έχουν καταρτίσει λίστες με το ποια αθλητικά γεγονότα πρέπει να είναι ελεύθερα προσβάσιμα. Αντίθετα, στην Ελλάδα δεν υπάρχει αντίστοιχη ολοκληρωμένη πρόβλεψη (Ιωσηφίδης 2003, σελ. 471).

Ένας από τους βασικούς λόγους που στην Αγγλία οι ποδοσφαιρικοί αγώνες της Λίγκας δεν προβάλλονται στο σύνολό τους είναι ότι με τον τρόπο αυτό προστατεύονται οι σύλλογοι από την προσέλευση των φιλάθλων στα γήπεδα – και κατά συνέπεια οι ομάδες έχουν απευθείας έσοδα – και προάγεται η δυνατότητα των πολιτών να ασχολούνται με τον ερασιτεχνικό αθλητισμό (C-429/08: Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέως JULIANE KOKOTT της 3/2/2011 επί των Υποθέσεων C-403/08 και C-429/08 που αφορούσαν αιτήματα του Ανωτάτου Δικαστηρίου του Ηνωμένου Βασιλείου για την έκδοση προδικαστικών αποφάσεων). Στον αντίποδα αυτού του σκεπτικού, στη Γερμανία, όλοι οι αγώνες της Bundesliga μεταδίδονται απευθείας, χωρίς να επηρεάζεται η παρουσία των φιλάθλων σε αγώνες των δύο ανώτερων εθνικών κατηγοριών ποδοσφαίρου. Για αυτό το λόγο και στη Γερμανία στα μέσα της δεκαετίας του 1990, η εθνική Αρχή Ανταγωνισμού απέτρεψε προσπάθειες της γερμανικής ομοσπονδίας ποδοσφαίρου για την κεντρικά ρυθμιζόμενη πώληση

των τηλεοπτικών δικαιωμάτων των εγχώριων ποδοσφαιρικών αγώνων στο Κύπελλο Κυπελλούχων και στο Κύπελλο UEFA. Αντίστοιχες περιπτώσεις παρέμβασης εθνικών ρυθμιστικών αρχών απαντώνται στην Ολλανδία και στο Ηνωμένο Βασίλειο (Szymanski 2010, σελ. 60-61). Πρόσφατη εξέλιξη σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία πρόκειται να επηρεάσει όλο το ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο, συνιστά η Απόφαση C-201/11P/18-7-2013 του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Τρίτο Τμήμα), που αφορούσε στην αίτηση αναιρέσεως επί της αποφάσεως T55/08 του Γενικού Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 17ης Φεβρουαρίου 2011, που είχε ασκήσει η UEFA εναντίον των μέτρων που έλαβε το Ηνωμένο Βασίλειο όσον αφορά στις εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για την κοινωνία ενός κράτους-μέλους και περιελάμβανε και το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου.

Απαρχή όλων και σε αυτή την περίπτωση είναι η περίφημη Οδηγία 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Ιουνίου 1997 (ΕΕ L 298, σ. 23 και ΕΕ L 202, σ. 60, αντίστοιχα, στο εξής Οδηγία 89/552: Βένερ 2003, σελ. 72-75, Parathanasopoulos – Negrine 2011, σελ. 72-78). Το άρθρο 3α, το οποίο εισήχθη με την τελευταία αυτή Οδηγία προέβλεπε τα εξής: «1). Κάθε κράτος μέλος μπορεί να λαμβάνει μέτρα σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο για να εξασφαλίζει ότι οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί που υπάγονται στη δικαιοδοσία του δεν μεταδίδουν αποκλειστικά εκδηλώσεις, οι οποίες θεωρούνται από το εν λόγω κράτος μέλος ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία, κατά τρόπον ώστε μια σημαντική μερίδα του κοινού στο εν λόγω κράτος μέλος να εμποδίζεται να παρακολουθήσει τις εκδηλώσεις αυτές μέσω ζωντανής ή αναμεταδιδόμενης κάλυψης σε δωρεάν τηλεοπτικό πρόγραμμα. Σε περίπτωση που πράξει κάτι τέτοιο, το οικείο κράτος μέλος καταρτίζει κατάλογο των εθνικών ή μη εθνικών εκδηλώσεων τις οποίες θεωρεί ως μείζονος σημασίας για την κοινωνία. Πράττει τούτο με σαφή και διαφανή τρόπο, εγκαίρως. Επίσης, το οικείο κράτος μέλος καθορίζει εάν οι εκδηλώσεις αυτές θα πρέπει να είναι διαθέσιμες για ολική ή μερική ζωντανή κάλυψη ή, όπου είναι αναγκαίο ή σκόπιμο για αντικειμενικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, ολική ή μερική αναμεταδιδόμενη κάλυψη. 2). Τα κράτη μέλη κοινοποιούν αμέσως στην Επιτροπή τα τυχόν μέτρα που έχουν λάβει ή που πρόκειται να λάβουν δυνάμει της παραγράφου 1. Εντός τριών μηνών από την κοινοποίηση, η Επιτροπή επαληθεύει ότι τα μέτρα είναι συμβατά με

την κοινοτική νομοθεσία και τα γνωστοποιεί στα άλλα κράτη μέλη. Ζητεί τη γνώμη της επιτροπής που έχει συσταθεί σύμφωνα με το άρθρο 23α. Δημοσιεύει αμέσως τα ληφθέντα μέτρα στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και άπαξ τουλάχιστον του έτους ενοποιημένο κατάλογο των μέτρων που έχουν ληφθεί από τα κράτη μέλη. 3). Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν με κατάλληλα μέσα, στο πλαίσιο της νομοθεσίας τους, ότι οι ραδιοτηλεοπτικοί οργανισμοί που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους δεν ασκούν αποκλειστικά δικαιώματα τα οποία έχουν αποκτήσει μετά την ημερομηνία δημοσίευσης της παρούσας οδηγίας κατά τρόπον ώστε μια σημαντική μερίδα του κοινού σε άλλο κράτος μέλος να εμποδίζεται να παρακολουθήσει εκδηλώσεις οι οποίες έχουν καθοριστεί από το άλλο κράτος μέλος, σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, μέσω ολικής ή μερικής ζωντανής κάλυψης ή, όπου είναι αναγκαίο ή σκόπιμο για αντικειμενικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος, ολικής ή μερικής αναμεταδιδόμενης κάλυψης σε δωρεάν τηλεοπτικό πρόγραμμα όπως ορίζεται από το εν λόγω άλλο κράτος μέλος σύμφωνα με την παράγραφο 1.».

Η αιτιολογική μάλιστα έκθεση της ανωτέρω Οδηγίας 97/36 (αιτιολογικές σκέψεις 18 έως 22) τόνιζε ότι «(18) ... είναι σημαντικό τα κράτη μέλη να είναι σε θέση να προστατεύουν το δικαίωμα στην ενημέρωση και να εξασφαλίζουν την ευρεία πρόσβαση του κοινού στην τηλεοπτική κάλυψη εθνικών ή μη εθνικών εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία, όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου και το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου», με τα κράτη μέλη να διατηρούν το δικαίωμα να λαμβάνουν μέτρα σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο με στόχο τη ρύθμιση της άσκησης εκ μέρους ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών, οι οποίοι υπάγονται στη δικαιοδοσία τους, αποκλειστικών ραδιοτηλεοπτικών δικαιωμάτων όσον αφορά στις ανωτέρω εκδηλώσεις, εντός του κοινοτικού πλαισίου, ώστε να αποφευχθούν η ενδεχόμενη νομική αβεβαιότητα και οι στρεβλώσεις της αγοράς και να συγκεραστεί η ελεύθερη κυκλοφορία των τηλεοπτικών υπηρεσιών με την ανάγκη πρόληψης της ενδεχόμενης καταστρατήγησης των εθνικών μέτρων που προστατεύουν ένα έννομο γενικό συμφέρον. Το σκεπτικό της παραπάνω Οδηγίας ξεκαθάριζε ότι οι εκδηλώσεις “μείζονος σημασίας για την κοινωνία” θα πρέπει να αποτελούν σημαντικά συμβάντα τα οποία παρουσιάζουν ενδιαφέρον στο γενικό κοινό, στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή σε ένα κράτος μέλος ή σε σημαντικό τμήμα κράτους μέλους και προγραμματίζονται εκ των προτέρων από υπεύθυνο ο οποίος

μπορεί να πωλήσει νομίμως τα δικαιώματα που αναφέρονται στην εν λόγω εκδήλωση.

Προηγήθεισης σχετικής διαβούλευσης με όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς και επιχειρήσεις (της UEFA περιλαμβανομένης), ο Υπουργός Πολιτισμού, Μέσων Ενημερώσεως και Αθλητισμού του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας με απόφασή του στις 25/6/1998 κατήρτισε, δυνάμει του τμήματος IV του Broadcasting Act 1996 (Νόμου του 1996 περί ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών), κατάλογο εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του Ηνωμένου Βασιλείου, στον οποίο περιλαμβανόταν και η τελική φάση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου.

Η απόφαση αυτή, σε συνδυασμό με το άρθρο 101 του Broadcasting Act 1996, όπως τροποποιήθηκε με τις Television Broadcasting Regulations 2000, που αναφέρει ότι ο παρέχων τηλεοπτικά προγράμματα ο οποίος εμπίπτει σε μία από τις κατηγορίες αυτές δεν μπορεί να μεταδίδει απευθείας, εν όλω ή εν μέρει, εκδήλωση περιλαμβανόμενη στον κατάλογο, εκτός αν άλλος οργανισμός μεταδόσεως τηλεοπτικών προγραμμάτων ο οποίος εμπίπτει στην έτερη κατηγορία έχει αποκτήσει το δικαίωμα να μεταδώσει απευθείας το σύνολο της ίδιας εκδηλώσεως ή το ίδιο τμήμα της εκδηλώσεως εντός της ίδιας ή ουσιαστικά της ίδιας γεωγραφικής περιοχής. Σε περίπτωση κατά την οποία δεν πληρούται η προϋπόθεση αυτή, ο οργανισμός που επιθυμεί να μεταδώσει απευθείας ολόκληρη την επίμαχη εκδήλωση ή τμήμα αυτής πρέπει να λάβει προηγουμένως σχετική άδεια από την Office of Communications (Αρχή Επικοινωνιών). Κατ' αυτόν τον τρόπο πρακτικά καμία συνδρομητική πλατφόρμα δεν είχε λόγο να πλειοδοτήσει για να αποκτήσει τα τηλεοπτικά δικαιώματα μιας διοργάνωσης που έπρεπε να μεταδοθεί και απευθείας από κανάλι ελεύθερης λήψης. Τούτο προκάλεσε την έντονη αντίδραση της UEFA η οποία ως διοικούσα αρχή του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου μεριμνά για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου, είναι δε υπεύθυνη για ορισμένες διεθνείς ποδοσφαιρικές διοργανώσεις, μεταξύ των οποίων καταλέγεται και η τελική φάση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου. Ο κύριος λόγος αντίδρασης στην απόβαση των αρχών του Ηνωμένου Βασιλείου είχε να κάνει με το ότι τα έσοδα από την πώληση των εμπορικών δικαιωμάτων που αφορούν στις διοργανώσεις αυτές καθιστούν δυνατή την προώθηση του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου. Στο πλαίσιο αυτό, η UEFA

διατείνεται ότι ποσοστό 64% των εσόδων από την πώληση των εμπορικών δικαιωμάτων που αφορούν στην τελική φάση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου προέρχονται από τη μεταβίβαση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως των αγώνων.

Η προσφυγή της UEFA στα Ευρωπαϊκά Δικαστήρια δεν πέτυχε την ακύρωση της απόφασης του κράτους μέλους που είχε κοινοποιηθεί στην Επιτροπή στις 5 Μαΐου 2000, και δημοσιευθεί στην Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων C 328, της 18ης Νοεμβρίου 2000, ως συμβατή με το κοινοτικό δίκαιο. Τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα έκριναν ότι υπάρχουν εκδηλώσεις σημαντικές για την κοινωνία είτε λόγω της ιδιαίτερης γενικής απήχησης εντός του κράτους μέλους και όχι απλώς σπουδαιότητας για όσους παρακολουθούν τακτικά το συγκεκριμένο άθλημα ή δραστηριότητα, είτε λόγω της γενικά αναγνωρισμένης, διακριτής πολιτιστικής σημασίας για τον πληθυσμό του κράτους μέλους, με καταλυτικό ρόλο για την πολιτιστική του ταυτότητα είτε λόγω συμμετοχής της εθνικής ομάδας στη συγκεκριμένη εκδήλωση στο πλαίσιο αγώνα ή διοργάνωσης διεθνούς σημασίας, δίχως μάλιστα να παραβλέπεται το γεγονός ότι η εκδήλωση μεταδίδεται κατά παράδοση από την τηλεόραση δωρεάν και έχει μεγάλη τηλεθέαση. Αυτές οι εκδηλώσεις μάλιστα, όπως οι θερινοί και χειμερινοί Ολυμπιακοί Αγώνες, οι αγώνες της τελικής φάσεως του Παγκόσμιου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου και των αγώνων της τελικής φάσεως του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, θεωρείται ότι αποτελούν ενιαίο σύνολο και όχι σειρά μεμονωμένων εκδηλώσεων, που μεταδίδονται κατά παράδοση από την τηλεόραση δωρεάν και έχουν μεγάλη τηλεθέαση ([www.curia.europa.eu/Υπηρεσία Τύπου και Πληροφόρησης](http://www.curia.europa.eu/Υπηρεσία_Τύπου_και_Πληροφόρησης), Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ανακοινωθέν τύπου αρ. 92/13, Λουξεμβούργο, 18 Ιουλίου 2013-Αποφάσεις στις υποθέσεις C-201/11 P, C-204/11 P και C-205/11 P UEFA και FIFA κατά Επιτροπής).

Το πλήρες σκεπτικό της απόφασης έχει ως εξής: «Το Δικαστήριο απορρίπτει τις αιτήσεις αναιρέσεως τις οποίες άσκησαν η FIFA και η UEFA κατά των αποφάσεων του Γενικού Δικαστηρίου σχετικά με την τηλεοπτική μετάδοση του Παγκοσμίου Κυπέλλου και του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου. Καίτοι οι ως άνω αποφάσεις ενέχουν πλάνες περί το δίκαιο, οι πλάνες αυτές δεν είχαν επίπτωση στις υπό κρίση υποθέσεις. Η σχετική με την άσκηση τηλεοπτικών

δραστηριοτήτων οδηγία 1 επιτρέπει στα κράτη μέλη να απαγορεύουν την αποκλειστική μετάδοση εκδηλώσεων οι οποίες έχουν, κατά την κρίση τους, μείζονα σημασία για τις κοινωνίες τους, όταν μια τέτοια μετάδοση θα στερούσε σημαντική μερίδα του κοινού από τη δυνατότητα να παρακολουθεί τις εκδηλώσεις αυτές μέσω τηλεοπτικού σταθμού ελεύθερης προσβάσεως. Η Fédération internationale de football association (FIFA) διοργανώνει την τελική φάση του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου και η Union des associations européennes de football (UEFA) διοργανώνει την τελική φάση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου. Η πώληση των δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως των διοργανώσεων αυτών αποτελεί σημαντική πηγή των εσόδων τους. Το Βέλγιο και το Ηνωμένο Βασίλειο κατήρτισαν, αντιστοίχως έναν κατάλογο εκδηλώσεων που θεωρούνται ότι έχουν μείζονα σημασία για τις κοινωνίες τους. Οι κατάλογοι αυτοί περιείχαν ιδίως, όσον αφορά το Βέλγιο, όλους τους αγώνες της τελικής φάσεως του Παγκοσμίου Κυπέλλου και, όσον αφορά το Ηνωμένο Βασίλειο, το σύνολο των αγώνων της τελικής φάσεως του Παγκοσμίου Κυπέλλου και του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου. Οι κατάλογοι αυτοί απεστάλησαν στην Επιτροπή, η οποία αποφάσισε ότι οι εν λόγω κατάλογοι ήσαν συμβατοί με το δίκαιο της Ένωσης. Η FIFA και η UEFA έβαλαν κατά των εν λόγω αποφάσεων της Επιτροπής ενώπιον του Πρωτοδικείου [νυν Γενικού Δικαστηρίου], θέτοντας υπό αμφισβήτηση το γεγονός ότι όλοι αυτοί οι αγώνες μπορούν να αποτελούν εκδηλώσεις μείζονος σημασίας για το κοινό των κρατών αυτών. Δεδομένου ότι το Γενικό Δικαστήριο απέρριψε 2 τις προσφυγές της FIFA και της UEFA, αυτές άσκησαν αιτήσεις αναιρέσεως ενώπιον του Δικαστηρίου. Με τις σημερινές αποφάσεις του, το Δικαστήριο υπενθυμίζει, ευθύς εξ αρχής, ότι ο προσδιορισμός, εκ μέρους ενός κράτους μέλους, ορισμένων εκδηλώσεων ως εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την κοινωνία του και η απαγόρευση της αποκλειστικής μεταδόσεώς τους αποτελούν προσκόμματα για την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών, για την ελευθερία εγκαταστάσεως, για τον ελεύθερο ανταγωνισμό και για το δικαίωμα ιδιοκτησίας.

Ωστόσο, τέτοια προσκόμματα δικαιολογούνται από τον σκοπό της προστασίας του δικαιώματος στην ενημέρωση και της εξασφαλίσεως ευρείας προσβάσεως του κοινού στις τηλεοπτικές μεταδόσεις των εκδηλώσεων αυτών: 1). Οδηγία 89/552/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 3ης Οκτωβρίου 1989, για τον συντονισμό ορισμένων νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών

μελών σχετικά με την άσκηση τηλεοπτικών δραστηριοτήτων (ΕΕ L 298, σ. 23), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/36/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 30ής Ιουνίου 1997 (ΕΕ L 202, σ. 60), 2). Αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου της 17ης Φεβρουαρίου 2011, FIFA και UEFA κατά Επιτροπής (Τ-385/07, Τ-55/08 και Τ-68/08), βλ. επίσης Ανακοινωθέν Τύπου 9/11. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι εναπόκειται αποκλειστικώς στα κράτη μέλη να προσδιορίσουν τις εν λόγω εκδηλώσεις και ότι ο ρόλος της Επιτροπής στον τομέα αυτό περιορίζεται στην εξακρίβωση του αν τήρησαν το δίκαιο της Ένωσης κατά την άσκηση της εξουσίας εκτιμήσεώς τους. Έτσι, όταν μια εκδήλωση έχει βασίμως προσδιορισθεί εκ μέρους ενός κράτους μέλους ως εκδήλωση μείζονος σημασίας, η Επιτροπή πρέπει να ασκεί περιορισμένο έλεγχο επί του προσδιορισμού αυτού και οφείλει, ιδίως, να εξετάσει μόνον εκείνες τις συνέπειες του προσδιορισμού αυτού επί των ελευθεριών και επί των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, οι οποίες βαίνουν πέραν των συνεπειών που συνδέονται αναπόσπαστα με έναν τέτοιο χαρακτηρισμό. Εν συνεχεία, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι δεν έχουν όλοι οι αγώνες της τελικής φάσεως του Παγκοσμίου Κυπέλλου και του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου την ίδια σημασία για το κοινό, λαμβανομένου υπόψη ότι αυτό αποδίδει ιδιαίτερη προσοχή στους κρίσιμους αγώνες των καλύτερων ομάδων –όπως είναι ο τελικός ή οι ημιτελικοί– και στους αγώνες στους οποίους συμμετέχει η εθνική ομάδα. Κατά συνέπεια, οι διοργανώσεις αυτές πρέπει να θεωρούνται ως εκδηλώσεις που διαιρούνται, κατ' αρχήν, σε διάφορους αγώνες ή σε διάφορα στάδια, εκ των οποίων δεν μπορούν κατ' ανάγκην να λαμβάνουν όλοι τον χαρακτηρισμό της εκδηλώσεως μείζονος σημασίας.

Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο διαπιστώνει, επίσης, ότι, αντιθέτως προς τη συλλογιστική που εκτέθηκε στις αποφάσεις του Γενικού Δικαστηρίου, τα κράτη μέλη υποχρεούνται να κοινοποιούν στην Επιτροπή τους λόγους για τους οποίους εκτιμούν ότι η τελική φάση του Παγκοσμίου Κυπέλλου ή του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου αποτελεί, στο σύνολό της, ενιαία εκδήλωση μείζονος σημασίας για τις κοινωνίες τους. Ωστόσο, οι πλάνες αυτές δεν είχαν επίπτωση στις υπό κρίση υποθέσεις. Συγκεκριμένα, το Γενικό Δικαστήριο διαπίστωσε, βάσει των στοιχείων που παρασχέθηκαν από τη FIFA και από την UEFA και υπό το πρίσμα της συγκεκριμένης αντιλήψεως του κοινού στο Ηνωμένο Βασίλειο και στο Βέλγιο, ότι όλοι οι αγώνες της τελικής φάσεως των δύο σχετικών διοργανώσεων όντως

προκαλούσαν, στο κοινό αυτό, επαρκές ενδιαφέρον ώστε να είναι δυνατόν να αποτελούν μέρος εκδηλώσεως μείζονος σημασίας. Ειδικότερα, από τη δικογραφία προέκυπτε, αφενός, ότι οι διοργανώσεις αυτές, στο σύνολό τους, ήσαν πάντοτε πολύ δημοφιλείς όχι μόνον στους τηλεθεατές που παρακολουθούν τακτικά τη μετάδοση ποδοσφαιρικών αγώνων, αλλά και στο ευρύ κοινό. Αφετέρου, οι διοργανώσεις αυτές μετεδίδοντο κατά παράδοση, στα εν λόγω κράτη μέλη, από τηλεοπτικούς σταθμούς ελεύθερης προσβάσεως.

Τέλος, το Δικαστήριο κρίνει ότι, λαμβανομένης υπόψη της περιορισμένης εξουσίας της Επιτροπής στον τομέα του ελέγχου του προσδιορισμού, εκ μέρους ενός κράτους μέλους, μιας εκδηλώσεως ως εκδηλώσεως μείζονος σημασίας και λαμβανομένων υπόψη των εμπειριστατωμένων γνώσεων των τηλεοπτικών οργανισμών όσον αφορά τους λόγους που υπαγόρευσαν έναν τέτοιο προσδιορισμό, η Επιτροπή μπορεί να αιτιολογήσει συνοπτικώς την απόφασή της σχετικά με τον κατάλογο των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας, τον οποίο έχει καταρτίσει ένα κράτος μέλος. Επιπλέον, όταν οι συνέπειες ενός τέτοιου προσδιορισμού επί της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών, επί του ελεύθερου ανταγωνισμού και επί του δικαιώματος ιδιοκτησίας δεν βαίνουν πέραν των συνεπειών που συνδέονται αναπόσπαστα με τον χαρακτηρισμό της σχετικής εκδηλώσεως ως εκδηλώσεως μείζονος σημασίας, δεν είναι αναγκαίο να αιτιολογείται ειδικώς η συμβατότητά του προς το δίκαιο της Ένωσης. Πάντως, εν προκειμένω, δεν αποδείχθηκε ότι οι συνέπειες επί των ελευθεριών και επί των δικαιωμάτων, που αναγνωρίζονται από το δίκαιο της Ένωσης, του προσδιορισμού των τελικών φάσεων, στο σύνολό τους, του Παγκοσμίου Κυπέλλου και του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου ως εκδηλώσεων μείζονος σημασίας είχαν έναν τέτοιο υπερβολικό χαρακτήρα. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Δικαστήριο απορρίπτει στο σύνολό τους τις αιτήσεις αναιρέσεως τις οποίες άσκησαν η FIFA και η UEFA».

Η UEFA προσπάθησε μέχρις εσχάτων να ανατρέψει την απόφαση του Ηνωμένου Βασιλείου για ελεύθερη μετάδοση του συνόλου των αγώνων της τελικής φάσης ως ενιαίου συνόλου, καθώς θεωρούσε ότι πλήττονταν καίρια τα αξιοσημείωτα έσοδά της από την πώληση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων. Έτσι, όχι μόνο άσκησε αίτηση μερικής ακύρωσης στο Γενικό Δικαστήριο για την απόφαση της Επιτροπής που έκρινε σύνομο τον κατάλογο που είχε καταρτίσει το Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά

προχώρησε και σε αίτηση αναίρεσης της σχετικής δικαστικής απόφασης. Κατά την UEFA, η τελική φάση του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου δεν αποτελεί μια ενιαία εκδήλωση, αλλά ένα συμπίλημα μεμονωμένων εκδηλώσεων που διακρίνονται σε αγώνες “εξαιρετικού ενδιαφέροντος”, αγώνες “μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος” και σε αγώνες της οικείας εθνικής ομάδας. Το Δικαστήριο ουδόλως υιοθέτησε το σκεπτικό αυτό, αλλά αντίθετα ξεκαθάρισε πως «... στο πλαίσιο της τελικής φάσεως του Ευρωπαϊκού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, τα αποτελέσματα των αγώνων “μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος” καθορίζουν την τύχη των ομάδων στη διοργάνωση σε τέτοιο βαθμό που η συμμετοχή τους σε αγώνες “εξαιρετικού ενδιαφέροντος” ή σε αγώνες στους οποίους μετέχει η οικεία εθνική ομάδα μπορεί να εξαρτάται από αυτά. Κατ’ αυτόν τον τρόπο, οι αγώνες “μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος” καθορίζουν τους αντιπάλους της οικείας εθνικής ομάδας στις επόμενες φάσεις της διοργάνωσης. Επιπλέον, τα αποτελέσματα των αγώνων “μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος” μπορούν ακόμη και να καθορίσουν την παρουσία ή όχι αυτής της εθνικής ομάδας στην επόμενη φάση της διοργάνωσης».

Στο ίδιο πλαίσιο απερρίφθη και το παρεμφερές επιχείρημα της UEFA ότι ως εκδηλώσεις μείζονος σημασίας μπορούν να χαρακτηρίζονται μόνο οι επονομαζόμενοι αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος», δηλαδή ο τελικός και οι ημιτελικοί, καθώς και οι αγώνες των εθνικών ομάδων του εκάστοτε κράτους. Το Δικαστήριο επίσης έκρινε ότι το Ευρωπαϊκό Πρωτάθλημα Ποδοσφαίρου αποτελεί διοργάνωση που μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ενιαία εκδήλωση και όχι συμπίλημα μεμονωμένων εκδηλώσεων που διακρίνονται σε αγώνες «εξαιρετικού ενδιαφέροντος», αγώνες «μη εξαιρετικού ενδιαφέροντος» και σε αγώνες της οικείας εθνικής ομάδας, ενώ περιέλαβε στο σκεπτικό του και τους προκριματικούς αγώνες, τονίζοντας όμως ότι οι προκριματικοί αγώνες, οι οποίοι προηγούνται της τελικής φάσεως, δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι προκαλούν κατά κανόνα, στο ευρύ κοινό ενός κράτους μέλους, ενδιαφέρον συγκρίσιμο με αυτό που εκδηλώνει το εν λόγω κοινό κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της τελικής φάσεως, αλλά ότι, μόνον ορισμένοι συγκεκριμένοι προκριματικοί αγώνες, ιδίως δε αυτοί στους οποίους μετέχει η εθνική ομάδα του οικείου κράτους μέλους ή αυτοί στους οποίους μετέχουν οι λοιπές ομάδες του προκριματικού ομίλου στον οποίο ανήκει η ως άνω ομάδα, μπορούν να προκαλέσουν τέτοιο ενδιαφέρον (EE, Βρυξέλλες, 24.4.2013, COM(2013) 231 final: Πράσινη

Βίβλος/΄Προετοιμασία για την πλήρη σύγκλιση στον οπτικοακουστικό κόσμο: οικονομική μεγέθυνση, δημιουργία και αξίες΄).

Η ήττα της UEFA και επί της αίτησης αναίρεσης, η οποία απερρίφθη, αποτελεί ένα ηχηρό σήμα ότι το ποδόσφαιρο ναι μεν συνιστά πλέον ένα τηλεοπτικό προϊόν υψηλής προστιθέμενης αξίας, που όμως δεν έχει πάψει να διατηρεί ιδιαίτερους, άυλους δεσμούς με το σύνολο όχι απλώς των φιλάθλων αλλά ολόκληρης της κοινωνίας. Γι΄ αυτό ακόμη και τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα αναγνώρισαν με τρόπο ρητό και τελεσίδικο ότι κάποιοι ποδοσφαιρικοί θεσμοί δεν μπορούν να αποτιμώνται μόνο σε χρήμα, παρά την έντονη εμπορευματοποίησή τους.

ii. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΣΤΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

A. Αποφάσεις Οργάνων Κράτους-Διοικητικών Αρχών, νομολογίες διαχείρισης δικαιωμάτων τηλεοπτικών μεταδόσεων και ισχύουσα Νομοθεσία

Το επαγγελματικό ποδόσφαιρο υπάρχει στην Ελλάδα από το 1979, όταν και θεσπίστηκε με τον - καταργημένο σήμερα - Νόμο 879/1979 (Φ.Ε.Κ. 56Α/1979). Αντικαταστάθηκε με το θεμέλιο νομοθέτημα στο χώρο του επαγγελματικού ποδοσφαίρου, τον Ν. 2725/1999, όπως αυτός τροποποιήθηκε με τις νομοθετικές παρεμβάσεις του Ν. 2858/2000 και 2947/2001, για να αναμορφωθεί σε μεγάλο βαθμό με τον Ν. 3057/2002, ο οποίος «αυστηροποίησε» σε μεγάλο βαθμό το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο, θέτοντας παράλληλα «το δάκτυλο επί τον τύπο των ήλων» και στα καίρια ζητήματα της εποχής, του ντόπινγκ και της βίας στα γήπεδα, φαινόμενο που έτεινε να εξελιχθεί σε μάλιστα από τότε. Οι μεταγενέστερες τροποποιήσεις του Ν. 2725/1999 με τους Ν. 3259/2004, 3479/2006 και 3708/2009 κρίνονται ότι βρίσκονται προς την ίδια κατεύθυνση, λαμβανομένων υπόψη και των απαιτήσεων των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 (Βέγλης 2007, σελ. 253-264)¹, δεν έχουν όμως τον ίδιο ανατρεπτικό χαρακτήρα με τον Ν. 3057/2002 (Σκλαβούνης 2003, σελ. 111-115).

Σε ότι, αφορά στο τηλεοπτικό καθεστώς, ο Ν. 2644/1998 περιγράφει το καθεστώς εγχώριας παροχής συνδρομητικών τηλεοπτικών υπηρεσιών (Αλεξόπουλος – Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 118-121), ορίζοντας (άρθρο 11) ότι για τη μετάδοση αθλητικών εκδηλώσεων μείζονος σημασίας πρέπει να διασφαλίζεται η ευρεία

¹.

πρόσβαση του κοινού σε αυτά. Συγκεκριμένα, ορίζεται στο αυτό άρθρο (σχετικά με την ελευθερία πρόσβασης του κοινού στη ραδιοφωνική και τηλεοπτική μετάδοση εκδηλώσεων μείζονος σημασίας) ότι:

«1. Οι ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί ελεύθερης λήψης, οι κάτοχοι άδειας του παρόντος νόμου, καθώς και οι διαχειριστές ή προμηθευτές προγράμματος δεν επιτρέπεται να ασκούν δικαιώματα που τυχόν έχουν αποκτήσει για την αποκλειστική μετάδοση εκδηλώσεων, που θεωρούνται ότι έχουν μείζονα σημασία για την ελληνική κοινωνία ή για την κοινωνία άλλου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά τρόπο που να παρεμποδίζεται η ευρεία πρόσβαση του ελληνικού κοινού ή του κοινού του άλλου κράτους-μέλους, αντίστοιχα, στη ραδιοτηλεοπτική μετάδοση των εκδηλώσεων αυτών. Η ευρεία πρόσβαση εξασφαλίζεται με την κατά περίπτωση δυνατότητα του κοινού να παρακολουθεί τις εκδηλώσεις αυτές και από ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς ελεύθερης λήψης μέσω ολικής ή μερικής απευθείας κάλυψης ή, εφόσον συντρέχουν λόγοι δημόσιου συμφέροντος, μέσω ολικής ή μερικής αναμετάδοσης.

2. Με προεδρικό διάταγμα που εκδίδεται με πρόταση των Υπουργών Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και Πολιτισμού και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καταρτίζεται κατάλογος διεθνών, εθνικών ή τοπικών εκδηλώσεων μείζονος σημασίας για την ελληνική κοινωνία. Με το προεδρικό διάταγμα προσδιορίζεται και ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να μεταδίδονται οι εκδηλώσεις αυτές (ολική ή μερική απευθείας κάλυψη, ολική ή μερική αναμετάδοση). Με το προεδρικό διάταγμα μπορεί να οριστεί η ελάχιστη ή η μέγιστη γεωγραφική εμβέλεια, εντός της οποίας οφείλουν να εκπέμπουν οι φορείς της παραγράφου 1 προκειμένου να αποκτήσουν νομίμως αποκλειστικό δικαίωμα μετάδοσης συγκεκριμένης κατηγορίας εκδηλώσεων. Ο χαρακτηρισμός μιας διοργάνωσης ή άλλου συμβάντος ως εκδήλωσης μείζονος σημασίας γίνεται με κριτήριο τον ειδησεογραφικό αποκλειστικά χαρακτήρα τους ή το αποδεδειγμένο ενδιαφέρον που παρουσιάζουν για το ευρύ κοινό, στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας ή σε σημαντικό τμήμα αυτής.

3. Οι συμβάσεις που καταρτίζουν οι φορείς της παραγράφου 1 για την απόκτηση αποκλειστικών δικαιωμάτων ραδιοφωνικής ή τηλεοπτικής μετάδοσης, μέσα στην ελληνική επικράτεια ή στην επικράτεια άλλου Κράτους- Μέλους της Ευρωπαϊκής

Ένωσης κάθε είδους εκδηλώσεων δεν ισχύουν πριν κοινοποιηθούν στο Υπουργείο Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και στο Ε.Σ.Ρ..

4. Είναι άκυροι οι όροι των συμβάσεων με τους οποίους οι φορείς της παραγράφου 1 αποκτούν δικαιώματα αποκλειστικής μετάδοσης εκδηλώσεων που περιλαμβάνονται στο προβλεπόμενο στην παράγραφο 2 προεδρικό διάταγμα ή στους καταλόγους εκδηλώσεων μείζονος σημασίας που καταρτίζουν τα Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη μετάδοση των εκδηλώσεων αυτών στην επικράτειά τους. Στην περίπτωση αυτή εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 181 του Αστικού Κώδικα. Το Ε.Σ.Ρ. διαπιστώνει την ακυρότητα, κοινοποιεί αμέσως την απόφαση του στους συμβαλλόμενους και ενημερώνει εγγράφως όλους τους φορείς της παραγράφου 1, το πρόγραμμα των οποίων λαμβάνεται μέσα στα όρια της ελληνικής επικράτειας, εφόσον πρόκειται για τη μετάδοση εκδήλωσης που περιλαμβάνεται στο προεδρικό διάταγμα της παραγράφου 2 ή την αρμόδια για την εποπτεία των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών αρχή του κράτους, στην επικράτεια του οποίου επρόκειτο να λάβει χώρα η μετάδοση, για την οποία είχαν αποκτηθεί τα σχετικά αποκλειστικά δικαιώματα.

5. Σε περίπτωση που η κάτοχος άδειας του παρόντος νόμου παρέχει προς το κοινό ραδιοφωνικές ή τηλεοπτικές υπηρεσίες έναντι οικονομικού ανταλλάγματος, η μετάδοση εκδηλώσεων, βάσει σχετικού αποκλειστικού δικαιώματος, υπόκειται σε ιδιαίτερη τιμολόγηση για κάθε ενότητα εκδηλώσεων». Συνεπώς, το άρθρο 11 θέτει τις ραδιοτηλεοπτικές προϋποθέσεις προσδιορισμού των εκδηλώσεων μείζονος σημασίας, δηλαδή τον τρόπο και τα κριτήρια που ένας σταθμός μπορεί να αποκτήσει δικαιώματα αποκλειστικής μετάδοσης (το Π.Δ. προσδιορισμού των γεγονότων εκκρεμεί), ενώ ταυτόχρονα ο διοργανωτής μπορεί να παραχωρεί τα δικαιώματα αποκλειστικής μετάδοσης σε κάποιον φορέα, που με τη σειρά του υποχρεούται να παραχωρήσει σε τρίτους ραδιοτηλεοπτικούς φορείς το δικαίωμα ελεύθερης μετάδοσης ορισμένων αποσπασμάτων επιλογής τους που δεν θα ξεπερνούν τα 2 λεπτά.

Επιπλέον, το άρθρο 84 του Ν. 2725/1999 έδωσε σε κάθε αθλητικό σωματείο και αθλητική ανώνυμη εταιρεία ένα ιδιαίτερο, αποκλειστικό και απόλυτο περιουσιακό δικαίωμα που δεν είναι άλλο από το να επιτρέπει ή να απαγορεύει έναντι αμοιβής: α) τη ραδιοφωνική ή τηλεοπτική μετάδοση ή την αναμετάδοση με

οποιαδήποτε τεχνική μέθοδο ή μέσο, αθλητικών οργανώσεων στις οποίες θεωρείται, σύμφωνα με τους οικείους κανονισμούς, γηπεδούχος, β) την εγγραφή ή την αναπαραγωγή των κατά περίπτωση α) αθλητικών διοργανώσεων ή στιγμιότυπων αυτών, με κάθε μέσο και για οποιοδήποτε υλικό φορέα, γ) τη θέση σε κυκλοφορία του υλικού της αναπαραγωγής κατά την περίπτωση β) με μεταβίβαση της κυριότητας, με εκμίσθωση ή με δημόσιο δανεισμό. Επίσης στο ίδιο άρθρο προβλεπόταν ότι ο γηπεδούχος δικαιούται να συνάπτει συμβάσεις παραχώρησης, με τηλεοπτικούς ή ραδιοφωνικούς σταθμούς, αποκλειστικών ή μη αδειών εκμετάλλευση των δικαιωμάτων που αναφέρονται παραπάνω, οι οποίες συμβάσεις δεσμεύουν και τους φιλοξενούμενους.

Ομοίως, στο Ν. 2725/1999 ορίζεται ότι καταργούνται οι προηγούμενες ρυθμίσεις και θεσπίζεται πλήρες πλαίσιο προστασίας, καθόσον αναγνωρίζεται απόλυτο και αποκλειστικό περιουσιακό δικαίωμα υπέρ του νομικού προσώπου που αναλαμβάνει τη διοργάνωση αθλητικής εκδήλωσης και οι (έναντι αμοιβής) εξουσίες του διοργανωτή απαριθμούνται αποκλειστικά στην εγγραφή της διοργάνωσης ή στιγμιότυπων και αναπαραγωγή της εγγραφής, τη θέση σε κυκλοφορία του υλικού της εγγραφής και, τέλος, τη ραδιοφωνική και τηλεοπτική μετάδοση ή αναμετάδοση της διοργάνωσης. Σε ό,τι αφορά στους περιορισμούς που επισείει, ως ελεύθερη νοείται η ραδιοφωνική ή τηλεοπτική μετάδοση στιγμιότυπων της εκδήλωσης που επιλέγονται από τον αιτούντα εφόσον ζητείται η άδεια του σταθμού-δικαιούχου της μετάδοσης, ο αιτών σταθμός λειτουργεί νομίμως, η μετάδοση αφορά μόνο δελτία ειδήσεων και τα στιγμιότυπα έχουν μικρή διάρκεια (2'-3'), από τα οποία γίνονται έως τρεις επαναλήψεις ημερησίως με διάστημα τουλάχιστον μίας ώρας μεταξύ τους. Επίσης, με βάση το άρθρο 84 ρυθμίζονται οι προϋποθέσεις σύννομης ραδιοτηλεοπτικής μετάδοσης των αθλητικών εκδηλώσεων εν γένει, καθότι με σύμβαση μεταξύ διοργανωτή και ραδιοφωνικού/ τηλεοπτικού φορέα, εάν αυτή είναι αποκλειστική, τότε θεμελιώνεται δικαίωμα των υπολοίπων ραδιοφωνικών/τηλεοπτικών φορέων για ελεύθερη επιλογή και μετάδοση μικρών στιγμιότυπων στα δελτία ειδήσεων (μη τήρηση των ρυθμίσεων αυτών επισύρει επιβολή διοικητικών κυρώσεων από το ΕΣΡ).

Από τη λοιπή ελληνική εφαρμοστική πρακτική, ξεχωριστή σημασία επέχουν κατά σειρά οι εξής Νομολογίες: η υπ' αρ. 5055/2002 Απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, η υπ' αρ. 5006/2004 Απόφαση του Πολυμελούς

Πρωτοδικείου Αθηνών και η υπ' αρ. 6177/2006 Απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών.

Όπως περιγράφεται σε αυτές, στις 15 Οκτωβρίου 1995 υπεγράφη η σύμβαση με μορφή ιδιωτικού συμφωνητικού μετά παραρτημάτων μεταξύ της κρατικής Ε.Ρ.Τ. Α.Ε. και της NETHOLD HELLAS Ανώνυμη Εταιρεία Συνδρομητικής Τηλεόρασης, στην οποία ανήκε η αναλογική, επίγεια, κωδικοποιημένη συνδρομητική πλατφόρμα FILMNET (άρθρο 14 του Ν. 2328/95, ΦΕΚ 159Α). Η ανωτέρω σύμβαση συμπληρώθηκε από την με αρ. 903/Ε/16.1.1996 κοινή Υπουργική Απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Τύπου και ΜΜΕ. Βάσει αυτών, η NETHOLD HELLAS ανέλαβε τη λήψη του κωδικοποιημένου σήματος, που εκπέμπεται από τις εγκαταστάσεις της και τη μετάδοση του, σε συνεργασία με την ΕΡΤ ΑΕ, μέσω επίγειων συχνοτήτων με αναλογική μέθοδο επεξεργασίας του τηλεοπτικού σήματος σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια, προκειμένου να εκπέμπει τα κωδικοποιημένα προγράμματα συνδρομητικής τηλεόρασης με τους διακριτικούς τίτλους «FILMNET» και «SUPERSPORT».

Η συνδρομητική εταιρεία, ακολουθώντας την πεπατημένη των συνδρομητικών καναλιών ανά την Ευρώπη, φρόντισε να καταστήσει το προσφερόμενο προϊόν όσο το δυνατόν πιο ελκυστικό, περιλαμβάνοντας, μεταξύ των άλλων, και ποδοσφαιρικούς αγώνες του ελληνικού πρωταθλήματος. Στο πλαίσιο αυτό κατάρτισε αρχικά την από 29/12/1995 σύμβαση τηλεοπτικής μετάδοσης και διαφημιστικής εκμετάλλευσης αγώνων της Α', Β' και Γ' κατηγορίας του πρωταθλήματος αγώνων ποδοσφαίρου, με την Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιριών (ΕΠΑΕ). Η σύμβαση αφορούσε στις αγωνιστικές περιόδους 1996-1997, 1997-1998, 1998-1999, 1999-2000 και 2000-2001 και περιελάμβανε τα αποκλειστικά δικαιώματα απευθείας τηλεοπτικής μετάδοσης των αγώνων του πρωταθλήματος αρμοδιότητας ΕΠΑΕ, η οποία, κατάρτισε την παραπάνω σύμβαση, ως εκπρόσωπος των ποδοσφαιρικών ΠΑΕ, σύμφωνα με το άρθρο 52 του Ν. 1958/1991 και του κανονισμού της ΕΠΟ.

Όπως όμως συνέβη και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, οι ομάδες σε σύντομο χρονικό διάστημα προτίμησαν να διαπραγματευτούν οι ίδιες και όχι η διοργανώτρια αρχή τις συμφωνίες για την παραχώρηση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων μετάδοσης

των αγώνων τους. Έτσι, η NETHOLD HELLAS ξεκίνησε ήδη από το 1996 να συνάπτει με τις ίδιες τις ΠΑΕ τις σχετικές συμβάσεις για την παραχώρηση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων που αφορούσαν στις αγωνιστικές περιόδους 2001-2002, 2002-2003, 2003-2004, 2004-2005, 2005-2006 και 2006-2007.

Οι συμβάσεις περιλάμβαναν το δικαίωμα της τηλεοπτικής και ραδιοφωνικής μετάδοσης, οπουδήποτε στον κόσμο, απευθείας και από μαγνητοσκόπηση, όλων των αγώνων των ΠΑΕ στα πλαίσια του επαγγελματικού πρωταθλήματος ποδοσφαίρου, καθώς και των στιγμιότυπων προετοιμασίας των ομάδων, αντί συμφωνηθέντος ετησίου τιμήματος, όπως επίσης και το δικαίωμα ηλεκτρονικού τηλεοπτικού εισιτηρίου, αντί αμοιβής της εκάστοτε ΠΑΕ, ανερχόμενης σε ποσοστό 55% των καθαρών κερδών από την εκμετάλλευση και επιπλέον το δικαίωμα χρήσης εικόνας για στοίχημα, αντί αμοιβής ανερχόμενης σε ποσοστό 75% επί των καθαρών κερδών, εφόσον ενεργοποιούνταν η προοπτική αυτή.

Η παραχώρηση των δικαιωμάτων ήταν αποκλειστική και οι ΠΑΕ δεν είχαν τη δυνατότητα να παραχωρήσουν τα ίδια ή συναφή δικαιώματα σε τρίτο σε όλη τη διάρκεια της σύμβασης, ούτε άλλα δικαιώματα ή δυνατότητες που θα απέκλειαν ή θα περιόριζαν με οποιοδήποτε τρόπο τα δικαιώματα της NETHOLD HELLAS. Όταν όμως έκανε την εμφάνισή της η ανταγωνιστική συνδρομητική πλατφόρμα της Alpha Digital Synthesis το 2001 υπήρξαν περιπτώσεις ΠΑΕ που δελεάστηκαν από το υψηλότερο προσφερόμενο τίμημα της δεύτερης πλατφόρμας και αφού συμφώνησαν μαζί της, προχώρησαν σε εξώδικη καταγγελία της σύμβασης που είχαν με την NETHOLD HELLAS, η οποία προσέφυγε με τη σειρά της στη Δικαιοσύνη. Ενδεικτικά, στην απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών με αρ. 5006/2004 αποτυπώνεται με τρόπο λίαν αναλυτικό η ρύθμιση κάθε πτυχής της σύμβασης μεταξύ των συμβαλλομένων μερών.

Οι βασικοί όροι της συμφωνίας με κάθε ΠΑΕ περιείχαν τα εξής:

1.) Δικαιώματα Μετάδοσης, και πιο συγκεκριμένα: α) Το δικαίωμα μετάδοσης και διαφημιστικής εκμετάλλευσης της μετάδοσης όλων των φιλικών της εναγομένης αγώνων με ημεδαπές ή αλλοδαπές ποδοσφαιρικές ομάδες αναδρομικά μέχρι και την 31η Αυγούστου 2007, β) το δικαίωμα της τηλεοπτικής μετάδοσης και διαφημιστικής

εκμετάλλευσης της προετοιμασίας της ποδοσφαιρικής ομάδας της ΠΑΕ, γ) το δικαίωμα της τηλεοπτικής μετάδοσης κατά προτεραιότητα όλων των δηλώσεων, ή συνεντεύξεων των παραγόντων της ομάδας καθώς και κάθε είδησης που αφορά την ομάδα, δ) Το δικαίωμα της τηλεοπτικής μετάδοσης στιγμιότυπων από τους ως άνω φιλικούς αγώνες, ε) οι δαπάνες της παραγωγής της τηλεοπτικής κάλυψης των αγώνων και των άλλων ως άνω δραστηριοτήτων (τηλεοπτική κάλυψη, μεταφορά του τηλεοπτικού σήματος κα) βαρύνουν αποκλειστικά την NETHOLD HELLAS.

2.) Δικαιώματα Διαφημιστικής Προβολής, και πιο συγκεκριμένα το δικαίωμα να προβάλλεται η NETHOLD HELLAS διαφημιστικά στο γήπεδο που έχει δηλώσει ως έδρα της η ΠΑΕ με τους εξής τρόπους: i)επί του χώρου πίσω από τους πάγκους των προπονητών, κατά τη διάρκεια όλων των φιλικών και μη αγώνων της ΠΑΕ, ii)επί διαφημιστικού καλύμματος, που θα τοποθετείται στο κέντρο του γηπέδου μία ώρα πριν από την έναρξη και θα αποσύρεται αμέσως πριν από την έναρξη κάθε φιλικού αγώνα, αλλά και κάθε μη φιλικού αγώνα εάν το δικαίωμα αυτό δεν έχει παραχωρηθεί από την ΕΠΑΕ σε χορηγό του Πρωταθλήματος Η τοποθέτηση και η απομάκρυνση του καλύμματος, θα γίνεται με επιμέλεια και ευθύνη της NETHOLD HELLAS, iii)επί δύο θυρών του γηπέδου, που η κάθε μία θα ονομασθεί με το λογότυπο ή λογότυπα που θα επιλέξει η NETHOLD HELLAS. Καθ όλη τη διάρκεια ισχύος της παρούσας, η NETHOLD HELLAS οφείλει, εφόσον επί εντύπου ή εισιτηρίου της ή ανακοίνωσης ή αναγγελίας της εντός και εκτός του γηπέδου πρέπει να προσδιορίζονται οι θύρες του γηπέδου, να αναφέρει τις ως άνω δύο θύρες με το λογότυπο ή την ονομασία που επέλεξε η ΠΑΕ, iv)επί της φανέλας των παικτών κατά τη διεξαγωγή όλων των φιλικών αγώνων της εναγομένης, οπουδήποτε και εάν διεξάγονται αυτοί, v)επί μίας η περισσοτέρων πινακίδων, στις οποίες θα προβάλλεται η ΠΑΕ ή λογότυπος της με μηνύματα κατά της βίας στα γήπεδα, σε όλους τους αγώνες της ομάδος (φιλικούς ή μη), με τρόπο όμως που να μην εμποδίζεται η θέαση των διαφημιστικών πινακίδων του γηπέδου και που θα τοποθετούνται σε χώρους που θα συμφωνούνται από κοινού, vi)επί δέκα διαφημιστικών πινακίδων εντός του γηπέδου, σε θέσεις που θα επιλέξει η ΠΑΕ, κατά τη διεξαγωγή των φιλικών αγώνων της εναγομένης, vii)επί δέκα διαφημιστικών πινακίδων εντός του γηπέδου της έδρας της (ή όπου αλλού) που διεξάγει την προετοιμασία της η ομάδα της ΠΑΕ και για όσο διαρκεί η προετοιμασία αυτή, εφόσον η NETHOLD HELLAS μεταδίδει τηλεοπτικά την προετοιμασία αυτή, viii)επί της εμπρόσθιας όψης των εισιτηρίων, που θα εκδώσει και θα διαθέσει η ΠΑΕ

για τους φιλικούς αγώνες της, και επί της οπίσθιας όψης των εισιτηρίων που διαθέτει η ΠΑΕ για αγώνες της φιλικούς και μη. Στο διαφημιστικό αυτό χώρο δικαιούται η NETHOLD HELLAS να προβάλλεται με λογότυπο ή μηνύματα της επιλογής της, ix)με γεγονότα (εκδηλώσεις κ.α), τα οποία θα διοργανώνει η NETHOLD HELLAS πριν την έναρξη και κατά το ημίχρονο των φιλικών αγώνων, x)επί του χώρου συνεντεύξεων του γηπέδου, κατά τρόπο ώστε με κάθε μετάδοση συνεντεύξεων να προβάλλεται η NETHOLD HELLAS, xi)επί των τοίχων των εσωτερικών διαδρόμων των εγκαταστάσεων του γηπέδου, και, xii)επί των πλαισίων του γηπέδου, όπου τοποθετούνται γιγαντοαφίσες σε φιλικούς και μη αγώνες της εναγομένης, για την προβολή της NETHOLD HELLAS.

3.) Δικαιώματα Συνεκμετάλλευσης, όπως επιμερίζονται στα εξής: α)δικαίωμα αξιοποίησης του αρχαιακού τηλεοπτικού υλικού που αφορά τους φιλικούς και μη αγώνες της ομάδας με ενσωμάτωση του σε οποιονδήποτε υλικό φορέα (βιντεοκασέτες, CD ,DVD, κ.α.) ή μορφή και την εμπορική διάθεση τους, στον βαθμό που τα δικαιώματα αυτά δεν ασκούνται μέσω της ΕΠΑΕ, β)δικαίωμα έκδοσης ειδικών έντυπων σχετικά με τις δραστηριότητες της ομάδας, γ)δικαίωμα δημιουργίας τηλεοπτικού (ή και ραδιοφωνικού) προγράμματος προβολής των δραστηριοτήτων της ΠΑΕ είτε αυτοτελώς είτε με άλλες ΠΑΕ. Στην περίπτωση αυτή, εάν και για όσο οι φιλικοί αγώνες στους οποίους αφορά η Σύμβαση ενταχθούν παράλληλα στις μεταδόσεις του ως άνω προγράμματος αυτοπροβολής, η διανομή των κερδών θα διαμορφώνεται σε 65% υπέρ της NETHOLD HELLAS (αντί 50%) και 35% υπέρ της ΠΑΕ (αντί 50%), δ)δικαίωμα αξιοποίησης των διαφημιστικών πινακίδων του γηπέδου (εκτός εκείνων των παρ. II. 1.5 και II. 1.6 της Σύμβασης), κατά τη διάρκεια των φιλικών αγώνων και της προετοιμασίας, ε)δικαίωμα εμπορίας και διάθεσης αναμνηστικών και άλλων αθλητικών ειδών, καθώς και κάθε σχετικού υλικού που αφορά την ΠΑΕ. Ειδικά για τη συνεκμετάλλευση αυτή, τα καθαρά κέρδη θα διανέμονται κατά ποσοστό 50% στην ΠΑΕ και 50% στην NETHOLD HELLAS.

4.) Δικαιώματα Μετάδοσης Αγώνων Επαγγελματικού Πρωταθλήματος, και πιο συγκεκριμένα το δικαίωμα τηλεοπτικής και ραδιοφωνικής μετάδοσης, οπουδήποτε στον κόσμο, απευθείας και από μαγνητοσκόπηση, όλων των αγώνων της εναγομένης στα πλαίσια του επαγγελματικού πρωταθλήματος ποδοσφαίρου, καθώς και των στιγμιότυπων και του σταδίου της προετοιμασίας της ομάδας, με οποιαδήποτε

τεχνική μέθοδο διανομής παρούσα ή μέλλουσα ή τρόπο εκμετάλλευσης, καθώς και το δικαίωμα περαιτέρω εκχώρησης, ολικά ή μερικά, παράλληλα ή μη, των ως άνω δικαιωμάτων σε τρίτους, με παράλληλο δικαίωμα της NETHOLD HELLAS ή των τρίτων προς τους οποίους αυτή θα εκχωρεί το δικαίωμα αυτό, να εκμεταλλεύονται διαφημιστικά τα τηλεοπτικά και ραδιοφωνικά δικαιώματα μετάδοσης.

Τα ως άνω δικαιώματα εκχωρήθηκαν στην NETHOLD HELLAS υπό την ρητή προϋπόθεση ότι η εναγομένη θα τα αποκτήσει ή θα έχει το δικαίωμα να τα διαπραγματεύεται και να τα παραχωρεί η ίδια σε τρίτους και η Ε.Π.Α.Ε. για οποιοδήποτε λόγο δεν θα είναι σε θέση να υπογράψει συμβάσεις για την αποκλειστική τηλεοπτική και ραδιοφωνική μετάδοση των αγώνων του επαγγελματικού πρωταθλήματος ποδοσφαίρου (και των στιγμιότυπων και της προετοιμασίας κα), ή δεν θα μπορεί να εκπληρώσει τέτοιες συμβάσεις, ή θα μπορεί μεν να υπογράψει και να εκπληρώσει τέτοιες συμβάσεις, αλλά η NETHOLD HELLAS αρνηθεί τη συναίνεση της που προβλέπεται στην Σύμβαση.

Επίσης, ανάμεσα στα λοιπά Δικαιώματα περιλαμβάνονται:

5.) Δικαιώματα Ηλεκτρονικού Τηλεοπτικού Εισιτηρίου: το δικαίωμα τηλεοπτικής και ραδιοφωνικής μετάδοσης των εντός έδρας αγώνων της εναγομένης, ή στιγμιότυπων αυτών, οπουδήποτε στον κόσμο, με το σύστημα του ηλεκτρονικού τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού εισιτηρίου (τηλεθέαση κατ' επιλογή-τηλεακρόαση κατ' επιλογή), μέχρι την 30.08.2007, εφόσον το δικαίωμα αυτό δεν ασκείται από την ΕΠΑΕ και δικαιούται να το ασκήσει μόνη της ή/και μόνη της η ΠΑΕ, ή μπορεί να το ασκήσει η ΕΠΑΕ μετά από εντολή της ΠΑΕ και η NETHOLD HELLAS αρνείται τη συναίνεση της που προβλέπεται.

6.) Δικαίωμα Χρήσης Εικόνας για Στοίχημα: το δικαίωμα τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής μετάδοσης ή χρήσης ζωντανών ή μη στιγμιότυπων από τους αγώνες και γενικά την δραστηριότητα της ΠΑΕ, εφόσον είναι αναγκαία για την ανάπτυξη και λειτουργία στοιχημάτων οποιουδήποτε είδους ή είναι αναγκαία η παραχώρηση δικαιωμάτων χρήσης τηλεοπτικών ή ραδιοφωνικών μεταδόσεων ή απευθείας ή μη στιγμιότυπων των αγώνων της NETHOLD HELLAS για τη χρήση στοιχημάτων. Η NETHOLD HELLAS θα εκμεταλλεύεται το δικαίωμα αυτό παγκοσμίως και θα

αποδίδει στην ΠΑΕ το 50% των καθαρών κερδών από την εκμετάλλευση της δυνατότητας αυτής, αφού αφαιρεθούν τα κάθε φύσης έξοδα.

Σε αντάλλαγμα της παραχώρησης των άνω δικαιωμάτων από την εκάστοτε ΠΑΕ στην NETHOLD HELLAS, και ειδικότερα των δικαιωμάτων μετάδοσης, διαφημιστικής προβολής και δικαιωμάτων μετάδοσης αγώνων επαγγελματικού πρωταθλήματος, το συμφωνηθέν τίμημα καταβάλλονταν σε ετήσια βάση εξ ημισείας κάθε 15 Ιανουαρίου και 15 Μαΐου κάθε έτους της σύμβασης. Το ύψος του τιμήματος (50.000.000 δρχ.) ήταν σε συνάρτηση του αν μια ΠΑΕ συνέχιζε να αγωνίζεται στην πρώτη κατά σειρά σπουδαιότητας Εθνική Κατηγορία του Ελληνικού επαγγελματικού πρωταθλήματος ποδοσφαίρου, καθώς αν μια ΠΑΕ υποβιβάζοταν στην Β' ή Γ' κατά σειρά σπουδαιότητας Κατηγορία του επαγγελματικού πρωταθλήματος ποδοσφαίρου, το χρηματικό ποσό περιοριζόταν στο 50% ή το 20% αντίστοιχα του αρχικού. Παράλληλα, Η NETHOLD HELLAS, αναλαμβάνει, επίσης την υποχρέωση να παρέχει ετησίως στον χορηγό της ΠΑΕ δικαίωμα έκπτωσης 95% επί αξίας Τιμοκαταλόγου πώλησης διαφημιστικού χρόνου στα τηλεοπτικά της προγράμματα μέχρι 100.000.000 δραχμών.

Τη σημαντικότερη πτυχή της συμφωνίας αποτελούσαν φυσικά τα δικαιώματα μετάδοσης αγώνων επαγγελματικού πρωταθλήματος. Όπως φαίνεται από τους σχετικούς οικονομικούς όρους, οι οποίοι εκτίθενται παρακάτω αναλυτικά, είναι παραπάνω από σαφής η επιρροή της βρετανικής περίπτωσης στον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται η αμοιβή κάθε ΠΑΕ ανάλογα με την πορεία της σε κάθε σεζόν, πέραν ενός προκαθορισμένου σταθερού χρηματικού ποσού. Ειδικά στον όρο V της ανωτέρω συμβάσεως αναφέρονται μεταξύ άλλων: «2.1. Για τις ποδοσφαιρικές περιόδους, που η ΠΑΕ θα αγωνίζεται στην πρώτη κατά σειρά σπουδαιότητας κατηγορία του Ελληνικού επαγγελματικού πρωταθλήματος (νυν ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ή όποια ονομασία και εάν έχει αυτή), στην οποία θα αγωνίζονται μικρότερος αριθμός από 18 ΠΑΕ, ως τίμημα συμφωνείται το ποσό των 500.000.000 δραχμών πλέον Φ.Π.Α, για την ποδοσφαιρική περίοδο που η ΠΑΕ καταλαμβάνει μία από τις τέσσερις πρώτες θέσεις στην τελική κατάταξη της βαθμολογίας στο τέλος της ποδοσφαιρικής περιόδου, το ποσό των 400.000.000 δραχμών πλέον Φ.Π.Α. εάν καταλαμβάνει την 5η ή 6η θέση, το ποσό των 300.000.000 δραχμών πλέον Φ.Π.Α. εάν καταλαμβάνει την 7η, 8η, 9η ή 10η θέση και το ποσό των 200.000.000 δραχμών πλέον Φ.Π.Α εάν

καταλαμβάνει οποιαδήποτε άλλη θέση. Τα ως άνω ποσά θα ισχύουν, εφόσον κατά την αντίστοιχη περίοδο η ΠΑΕ θα αγωνίζεται στην πρώτη σπουδαιότητας Εθνική Κατηγορία (ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ή όποια άλλη ονομασία και εάν έχει αυτή) και η NETHOLD HELLAS απευθείας και δυνάμει της παρούσας σύμβασης έχει τα δικαιώματα μετάδοσης των αγώνων της ΠΑΕ και όχι μέσω της ΕΠΑΕ. Για την πρώτη ποδοσφαιρική περίοδο που η ΠΑΕ θα υποβιβασθεί από την ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ (νυν Α' Κατηγορία) στη δεύτερη κατά σειρά σπουδαιότητας Κατηγορία του Ελληνικού Επαγγελματικού Πρωταθλήματος ποδοσφαίρου (νυν Β' Κατηγορία), το τίμημα συμφωνείται στο ποσό των 125.000.000 δραχμών - πλέον Φ.Π.Α. και για τη δεύτερη και για κάθε άλλη ποδοσφαιρική περίοδο που θα αγωνισθεί στη δεύτερη κατά σειρά σπουδαιότητας Κατηγορία του Ελληνικού Επαγγελματικού Πρωταθλήματος ποδοσφαίρου (νυν Β' Κατηγορία), το τίμημα συμφωνείται στο ποσό των 100.000.000 δραχμών πλέον Φ.Π.Α. 2.2. Για όσες ποδοσφαιρικές περιόδους, η ΠΑΕ θ' αγωνίζεται στην πρώτη κατά σειρά σπουδαιότητας Κατηγορία του Ελληνικού Επαγγελματικού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου στο οποίο θα αγωνίζονται τουλάχιστον 18 ΠΑΕ, ως τίμημα συμφωνείται το ποσό των 300.000.000 πλέον Φ.Π.Α. ετησίως, εάν η ομάδα καταλαμβάνει μία από ης εννέα πρώτες θέσεις και 200.000.000 δραχμές πλέον Φ.Π.Α. εάν καταλαμβάνει οποιαδήποτε άλλη θέση. Για την πρώτη ποδοσφαιρική περίοδο, που η ΠΑΕ θα υποβιβασθεί στη δεύτερη κατά σειρά σπουδαιότητας Κατηγορία του Ελληνικού Επαγγελματικού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, το τίμημα περιορίζεται στο 60% και για τη δεύτερη και για κάθε άλλη ποδοσφαιρική περίοδο που θα αγωνισθεί στη δεύτερη κατά σειρά σπουδαιότητας Κατηγορία του Ελληνικού Επαγγελματικού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, το τίμημα θα περιορίζεται στο 50%. 2.3. Για όσες ποδοσφαιρικές περιόδους η ΠΑΕ θα αγωνίζεται στην τρίτη κατά σειρά σπουδαιότητας Κατηγορία του Ελληνικού Επαγγελματικού Πρωταθλήματος Ποδοσφαίρου, η παρούσα θα αργεί ΩΣ ΣΥΝΟΛΟ, και η ΠΑΕ για την περίοδο αυτή θα έχει το δικαίωμα να διαθέσει τα δικαιώματα της κατά το δοκούν. Το παραπάνω τίμημα, με εξαίρεση τις περιόδους κατά τις οποίες η ΠΑΕ θα αγωνίζεται στην πρώτη κατά σειρά σπουδαιότητος κατηγορία του Ελληνικού επαγγελματικού πρωταθλήματος, θα καταβάλλεται σε 3 δόσεις, ήτοι το 3 5% την 3η Νοεμβρίου, το 35% την 15η Φεβρουαρίου, και το 35% την 3η Μαΐου κάθε έτους. 2.4. Η NETHOLD HELLAS οφείλει, εντός δεκαπέντε ημερών από την υπογραφή της παρούσας, να παραδώσει στην ΠΑΕ ισάριθμες ισόποσες με τις ως άνω δόσεις επιταγές, για την εξασφάλιση της καταβολής των δόσεων που αφορούν τα

δικαιώματα της ΠΑΕ για τις περιόδους 2001-2002 και 2002-2003, 2003-2004, 2004-2005, 2005-2006 και 2006-2007 Σε περίπτωση που η ΠΑΕ δεν θα δικαιούται το σύνολο του τμήματος, επειδή υποβιβάστηκε σε μικρότερης σπουδαιότητας Κατηγορία, θα πρέπει να επιστρέφει εντός δέκα εργασίμων ημερών το υπερβάλλον τίμημα που εισέπραξε ή τις επιταγές που δεν εισέπραξε. Ρητά συμφωνείται ότι οποιεσδήποτε επιταγές παραδίδονται στην ΠΑΕ σε εκτέλεση της παρούσας, δίδονται σε εξασφάλιση υποχρεώσεων της NETHOLD HELLAS και συνεπώς η ΠΑΕ δεν δικαιούται σε είσπραξη τους πριν από την ημερομηνία που θα φέρουν ως ημερομηνία έκδοσης τους. Σε περίπτωση κατά την οποία η ΠΑΕ ή τρίτος, προβεί σε είσπραξη επιταγής που παραδίδεται στην ΠΑΕ σε εκτέλεση της παρούσας, πριν από την ημερομηνία που φέρει η επιταγή ως ημερομηνία έκδοσης της ή μετά την με οποιοδήποτε τρόπο καταγγελία της παρούσας εκ μέρους της NETHOLD HELLAS, η τελευταία θα δικαιούται να αξιώσει πέρα από την αποκατάσταση κάθε θετικής ή αποθετικής της ζημίας και ποινική ρήτρα ίση με το ποσό της επιταγής, την οποία η ΠΑΕ θα οφείλει να καταβάλει μέσα σε δέκα πέντε εργάσιμες ημέρες στη NETHOLD HELLAS, μετά από έγγραφη πρόσκληση της τελευταίας, η οποία ποινική ρήτρα συμφωνείται ως δίκαιη και εύλογη και είναι ανεξάρτητη από οποιαδήποτε άλλη αποζημίωση θα δικαιούται η ΠΑΕ».

Σε ό,τι αφορά στο παρόν, βασικοί χρηματοδότες του ποδοσφαιρικού προϊόντος είναι η «Super League», η οποία ασκεί κεντρική τηλεοπτική διαχείριση για τις 14 από τις 16 ομάδες του πρωταθλήματος (Αλεξόπουλος & Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 122-125), η Ε.Ρ.Τ. Α.Ε., η οποία εκμεταλλευόταν μέχρι την κατάργησή της τα τηλεοπτικά δικαιώματα των υπόλοιπων δύο ομάδων, με τα σημερινά δεδομένα (ΠΑΕ Ολυμπιακός Πειραιώς και SKODA Ξάνθη), ο Ο.Π.Α.Π., ο οποίος συνάπτει χορηγικά συμβόλαια με τις περισσότερες από τις επαγγελματικές ομάδες και διαφημίζει τα παιχνίδια του στις φανέλες τους και οι εκάστοτε χορηγοί και διαφημιζόμενοι των ποδοσφαιρικών ομάδων. Αντιστοίχως, για τις ομάδες της Β' και Γ' Εθνικής (Football League και Football League 2, σύμφωνα με τη νέα ονομασία της Ένωσης Β' και Γ' Εθνικής, πρώην ΕΠΑΕ), βασικοί χρηματοδότες κατά των οποίων χωρεί κατάσχεση είναι η Ένωση Β' και Γ' Εθνικής, ο Ο.Π.Α.Π., καθώς και η Ε.Ρ.Τ. Α.Ε. και η Ο.Τ.Ε. Α.Ε. οι οποίες διαχειρίζονται (τουλάχιστον ως και το τέλος της αγωνιστικής περιόδου 2010 - 2011) τα τηλεοπτικά δικαιώματα του πρωταθλήματος.

Με την καθιέρωση της «Super League», 14 από τις 16 ομάδες και όλες οι ομάδες της «Football League» (πρώην Β΄ Εθνική Κατηγορία) έχουν εκχωρήσει τα ραδιοτηλεοπτικά τους δικαιώματα στη διοργανώτρια του Πρωταθλήματος Αρχή, η οποία τα διαπραγματεύεται κατά την κρίση της επιτυγχάνοντας ως τώρα ομολογουμένως επωφελείς για τις ομάδες οικονομικές συμφωνίες, πρωτίστως με το συνδρομητικό κανάλι "NOVASPORTS" της "MULTICHOICE HELLAS A.E.". Πρέπει να επισημάνουμε στο σημείο αυτό ότι οι ΠΑΕ διατηρούν το δικαίωμα να διαχειρίζονται μόνες τους τα τηλεοπτικά δικαιώματα του πρωταθλήματος που συμμετέχουν, είναι συνεπώς επιτρεπτό να εξαιρεθούν από την κοινή τηλεοπτική διαχείριση και να διαπραγματευτούν μόνες τους τα ραδιοτηλεοπτικά τους δικαιώματα κατά το δοκούν, όπως κάνουν οι ΠΑΕ Ολυμπιακός Πειραιώς και SKODA Ξάνθη. Αντίθετα, τα ραδιοτηλεοπτικά δικαιώματα του Κυπέλλου Ελλάδος και του «Σούπερ Καπ», ήτοι του αγώνα μεταξύ Πρωταθλητή και Κυπελλούχου Ελλάδας, όποτε αυτό διεξάγεται, κατέχει η ΕΠΟ (διοργανώτρια Αρχή) η οποία συμβάλλεται κατά την κρίση της με τηλεοπτικό σταθμό της επιλογής της, ενώ των ευρωπαϊκών διοργανώσεων για όσες ομάδες μετέχουν σε αυτές η UEFA, η οποία όμως ασκεί επίσης κεντρική τηλεοπτική διαχείριση, επιλέγοντας η ίδια τα τηλεοπτικά κανάλια με τα οποία θα συμβληθεί ανά την Ευρώπη μέσω ενός κεντρικού τηλεοπτικού φορέα που συμβάλλεται και καταβάλλοντας σε κάθε συμμετέχουσα το αναλογούν σε αυτήν χρηματικό ποσό ανάλογα με την πορεία της στη διοργάνωση (Αλεξόπουλος & Αναγνωστόπουλος 2010, σελ. 195 κ.ε., ιδίως σελ. 211-215).

III. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΜΕΤΑΔΟΣΗΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟΥ

A. Κανόνες/Οδηγίες UEFA – Εθνικές Ευρωπαϊκές Ομοσπονδίες – «Λίγκες»

Η UEFA σταθερά εκδίδει οδηγίες με σκοπό τον επανακαθορισμό και την πλήρη εναρμόνιση των κανόνων μετάδοσης τηλεοπτικών αγώνων ποδοσφαίρου σε πανευρωπαϊκή βάση στις διοργανώσεις που τελούν υπό τον έλεγχο και την εποπτεία της (http://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefaorg/General/01/61/07/93/1610793_DOWNLOAD.pdf, http://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/EuroExperience/uefaorg/Finance/01/77/26/17/1772617_DOWNLOAD.pdf, UEFA Statutes “General Provisions”, http://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/EuroExperience/uefaorg/WhatUEFAis/01/80/54/03/1805403_DOWNLOAD.pdf, και UEFA Statutes: “Revenue, payment of Levies and deductions from Match Receipts”, http://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/EuroExperience/uefaorg/WhatUEFAis/01/80/54/03/1805403_DOWNLOAD.pdf), συχνά παρά την ύπαρξη σαφώς ρυθμισμένου νομοθετικού πλαισίου εντός της ΕΕ (http://ec.europa.eu/sport/white-paper/swd-annex-i-sport-and-eu-competition-rules_en.htm), ή ακόμα και των εθνικών νομοθεσιών χωρών, των οποίων οι ομοσπονδίες επηρεάζονται άμεσα από τις εξελίξεις στη τηλεοπτική αγορά, όπως λ.χ. η βρετανική.

Προς επίτευξη της προστασίας των οικονομικών συμφερόντων των ομάδων που απαρτίζουν την ‘FA Premier League’ δραστηριοποιείται η Football Association Premier League (FAPL), η οργάνωση της πρώτης εθνικής κατηγορίας του αγγλικού πρωταθλήματος ποδοσφαίρου, που έχει αναλάβει την εμπορία των αγώνων αυτής της κατηγορίας επιδιώκοντας την καλύτερη δυνατή εκμετάλλευση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας επί της απευθείας μετάδοσης των ποδοσφαιρικών αγώνων της. Κατά κανόνα όσοι αποκτούν τη σχετική άδεια έχουν αποκλειστικό δικαίωμα να αναμεταδίδουν και να εκμεταλλεύονται οικονομικά τους αγώνες στην περιοχή της εμβέλειάς τους που είναι συνήθως η οικεία χώρα. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η αποκλειστικότητα των λοιπών κατόχων αδειών επιβάλλεται συγχρόνως η υποχρέωση περιορισμού της μετάδοσης των εκπομπών τους ώστε να μην μπορούν να τις παρακολουθήσουν όσοι βρίσκονται εκτός της περιοχής εμβέλειάς τους (C-429/08: Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέως JULIANE KOKOTT της 3/2/2011 επί των Υποθέσεων C-403/08 και C-429/08 που αφορούσαν αιτήματα του Ανωτάτου Δικαστηρίου του Ηνωμένου Βασιλείου για την έκδοση προδικαστικών αποφάσεων).

Η στρατηγική της FAPL είναι να καθιστά προσιτούς τους αγώνες της Premier League σε τηλεθεατές παγκοσμίως μεγιστοποιώντας συγχρόνως την αξία των σχετικών τηλεοπτικών δικαιωμάτων της προς το συμφέρον των ομάδων που είναι μέλη της. Μέρος των δραστηριοτήτων της FAPL αποτελούν η οργάνωση της μαγνητοσκόπησης των αγώνων της Premier League και η παραχώρηση των δικαιωμάτων για τη μετάδοσή τους. Τα αποκλειστικά δικαιώματα για την απευθείας αναμετάδοση των αγώνων κατανέμονται εδαφικά και χορηγούνται για περιόδους τριών ετών. Το σύστημα των σχετικών συμβάσεων περιλαμβάνει ρήτρα αποκλειστικότητας, κατά την οποία η FAPL ορίζει ένα μόνο δικαιούχο για αναμετάδοση σε κάθε περιοχή, καθώς και περιορισμούς όσον αφορά την κυκλοφορία εγκεκριμένων καρτών αποκωδικοποίησης εκτός της περιοχής κάθε κατόχου αδείας. Η παραχώρηση δικαιωμάτων τηλεοπτικής μεταδόσεως αθλητικών γεγονότων σε βάση αποκλειστικότητας για συγκεκριμένη περιοχή συνιστά καθιερωμένη και αποδεκτή εμπορική πρακτική στις σχέσεις μεταξύ κατόχων των δικαιωμάτων και ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών σε ολόκληρη την Ευρώπη. Για να προστατευθεί η εδαφική αυτή αποκλειστικότητα, κάθε ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός αναλαμβάνει, στο πλαίσιο της συμφωνίας παροχής αδείας που συνάπτει με τη FAPL, την υποχρέωση να κωδικοποιεί το δορυφορικά μεταδιδόμενο σήμα του.

Οι επιλεγείσες εικόνες και το ηχητικό περιβάλλον του αγώνα (όπου ενίοτε περιλαμβάνεται ο ύμνος της Premier League) αποτελούν το «Αμιγές Απευθείας Σήμα» (Clean Live Feed). Μετά την πρόσθεση λογοτύπων, βίντεο, διαγραμμάτων επί οθόνης, μουσικής (περιλαμβανομένου του ύμνου) και σχολιασμού στην αγγλική γλώσσα, προκύπτει το «Παγκόσμιο Σήμα» (World Feed). Αφού συμπιεστεί και κωδικοποιηθεί, το σήμα αυτό διαβιβάζεται μέσω δορυφόρου στον αδειοδοτημένο αλλοδαπό ραδιοτηλεοπτικό οργανισμό. Ο ραδιοτηλεοπτικός οργανισμός αποκωδικοποιεί και αποσυμπιέζει το Παγκόσμιο Σήμα, προσθέτει τον λογότυπό του και τυχόν σχόλια, το συμπιέζει και το κωδικοποιεί εκ νέου και το διαβιβάζει μέσω δορυφόρου στους συνδρομητές του στην καθορισμένη από τη σχετική σύμβαση περιοχή που του έχει κατακυρωθεί. Οι συνδρομητές που έχουν παραβολική κεραία μπορούν να αποκωδικοποιήσουν και να αποσυμπιέσουν το σήμα εντός συσκευής αποκωδικοποίησης η οποία λειτουργεί με τη βοήθεια κάρτας αποκωδικοποίησης. Η όλη διαδικασία από το γήπεδο μέχρι τον συνδρομητή διαρκεί περίπου πέντε δευτερόλεπτα.

B. Ο ρόλος των Τηλεοπτικών Καναλιών-Ομίλων

Ο αντίκτυπος της κίνησης των αγγλικών ομάδων να διαπραγματεύονται μόνες τους και όχι σε πλαίσιο ομοσπονδιακό τις απολαβές τους από τα τηλεοπτικά δικαιώματα ήταν έντονος σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες και οδήγησε αργά ή γρήγορα στην υιοθέτηση παρεμφερών μοντέλων, προσαρμοσμένων στις ιδιαιτερότητες κάθε χώρας (Βένερ 2003, σελ. 136-145). Σε κάθε περίπτωση όμως η βασική συνταγή παρέμενε ίδια με την βρετανική. Για τα συνδρομητικά κανάλια κάθε ευρωπαϊκής χώρας ήταν μονόδρομος τα δημοφιλή αθλήματα και ταινίες στο μπουκέτο τους. Σε αυτό το μοτίβο κινήθηκε το γαλλικό Canal Plus (έναρξη λειτουργίας Μάρτιος 1996), το Telepiu στην Ιταλία (έναρξη λειτουργίας Μάιος 1996), το Canal Plus Espana (έναρξη λειτουργίας Ιανουάριος 1997) στην Ισπανία και το Premiere στη Γερμανία, το οποίο συγχωνεύτηκε σύντομα με το ανταγωνιστικό του DF1, υπό την σκέπη του ομίλου Kirch, προτού αυτός χρεοκοπήσει (Cave & Crandall 2000, σελ. 14· Ιωσηφίδης 2003, σελ. 461, 465). Στη Γαλλία οι συνδρομητές των δορυφορικών συνδρομητικών καναλιών στις αρχές της δεκαετίας του 2000 ανέρχονταν στα 4 εκατομμύρια και το βασικό όπλο προσέλκυσης συνδρομητών ήταν η μετάδοση μεγάλων αθλητικών γεγονότων και νέων ταινιών (Ιωσηφίδης 2003, σελ. 465).

Ήταν τέτοια η επιρροή αυτής της αλλαγής που οδήγησε ακόμα και στο σημείο να διατυπωθούν σε μερικούς κύκλους κάποιων κορυφαίων ευρωπαϊκών ομάδων να διαμορφώσουν μια αντίστοιχη με τα βρετανικά κλειστή Λίγκα που θα αγωνίζονταν μεταξύ τους. Οι σκέψεις αυτές όμως προκάλεσαν τη μήνη τόσο της UEFA όσο και της FIFA, οι οποίες εκτός από τη διαρροή απειλών για τη λήψη αυστηρών μέτρων εναντίον των ομάδων που θα συμμετείχαν σε μια Λίγκα εκτός UEFA, φρόντισαν οι αμοιβές των ομάδων από τη συμμετοχή τους στα ευρωπαϊκά πρωταθλήματα να είναι λίαν ικανοποιητικές.

Σε ό,τι αφορά στο σκέλος των εσόδων και τον αντίκτυπο της τηλεοπτικής μετάδοσης σε αυτά, χαρακτηριστικά σημειώνεται πως τα ετήσια έσοδα της αγγλικής ποδοσφαιρικής ομάδας της Λίβερπουλ μόνο για το 2008 ξεπερνούσαν τα συνολικά έσοδα της Premier League το 1992, έτος ίδρυσής της, ενώ αντίστοιχα τα έσοδα των ομάδων της Α΄ Εθνικής Αγγλίας το 1991 ήταν συνολικά 150 εκατομμύρια στερλίνες και το 2008 αυτά είχαν διαμορφωθεί σε 1,93 δισεκατομμύρια στερλίνες. Η μεγέθυνση αυτή προφανώς οφείλεται σε ποικίλους λόγους, όπως η αύξηση της τιμής των

εισιτηρίων, η εμπορική αξιοποίηση των σημάτων των ομάδων και οι χορηγίες κ.α. Το σίγουρο όμως είναι καταλυτικό ρόλο έπαιξε ο ίδιος λόγος που ώθησε τις πιο ισχυρές ομάδες να ιδρύσουν την Premier League: ο έλεγχος από τις ίδιες των τηλεοπτικών τους δικαιωμάτων. Τα έσοδα των ομάδων και κυρίως των πιο ισχυρών γιγαντώθηκαν. Είναι χαρακτηριστικό πως το 1992 οι αγγλικές ομάδες της Α΄ Εθνικής έλαβαν από το ελεύθερης λήψης τηλεοπτικό δίκτυο ITV 11 εκατομμύρια στερλίνες για την απευθείας μετάδοση δεκαοκτώ ποδοσφαιρικών συναντήσεων τη σεζόν. Αντίστοιχα, την πρώτη χρονιά υπογραφής συμβολαίου με το συνδρομητικό δίκτυο Sky οι είκοσι ομάδες της Λίγκας έλαβαν 60 εκατομμύρια στερλίνες, ενώ το 2009 τα ποσά που εισέπραξαν οι ομάδες της Λίγκας για τη μετάδοση των αγώνων τους σε εθνικές και διεθνείς διοργανώσεις ανήλθαν σε 750 εκατομμύρια στερλίνες (Szymanski 2010, σελ. xii, xiv και 21).

Γ. Ο παράγοντας του Στοιχήματος (Στοιχηματικοί Όμιλοι), επενδυτικοί φορείς - σχήματα

Το πόσο σημαντικός ήταν ο ρόλος της τηλεόρασης στην αύξηση των εσόδων των ευρωπαϊκών ομάδων και την εμπορευματοποίηση του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου καταδεικνύει το ότι ήδη από το 1997 η ετήσια αξία των ποδοσφαιρικών τηλεοπτικών συμβολαίων σε Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία και Ισπανία ανερχόταν συνολικά στο ένα δισεκατομμύριο δολάρια, ενώ η FIFA ένα χρόνο νωρίτερα, το 1996, είχε πουλήσει τα παγκόσμια (πλην ΗΠΑ) εμπορικά δικαιώματα για τα Παγκόσμια Κύπελλα Ποδοσφαίρου του 2002 και του 2006 στον όμιλο M.M.E. Kirch έναντι δύομισι δισεκατομμυρίων δολαρίων. Βέβαια, σε κάθε περίπτωση δεν πρέπει να θεωρηθεί άκριτα ότι τα τηλεοπτικά συμβόλαια αποτελούν πάντα και για όλες τις ομάδες το σημαντικότερο έσοδό τους, καθώς υπάρχουν ακόμη ομάδες όπως η Manchester United και η Μπάγερν Μονάχου που τα περισσότερα έσοδά τους στηρίζονται στην εμπορική χρήση του ονόματός τους. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι αναιρείται ο κλιμακούμενος εναγκαλισμός τηλεόρασης και ποδοσφαίρου, ο οποίος αποτυπώνεται, μεταξύ των άλλων και στον έλεγχο ποδοσφαιρικών ομάδων από τηλεοπτικούς ομίλους. Τυπικό παράδειγμα αποτελεί ήδη από το 1986 η αγορά της Μίλαν από τον Σίλβιο Μπερλουσκόνι, τον μιντιακό αυτοκράτορα της Ιταλίας, όπως και η αγορά στα μέσα της δεκαετίας του 1990 από το Canal Plus της Paris Saint-Germain, ενώ δεν μπορεί κανείς να παραλείψει την προσφορά, δίχως όμως συνέχεια, 625 εκατομμυρίων στερλινών από τον Ρούμπερτ Μέρντοχ, ιδιοκτήτη του

συνδρομητικού Sky, για την αγορά της Manchester United (Szymanski 2010, σελ. 57-58). Αντίστοιχη πρακτική υπήρξε προσπάθεια και στο εγχώριο πρωτάθλημα, με την αγορά της ΑΕΚ από την εταιρεία ENIC, η οποία εκπροσωπούσε συνδρομητικό τηλεοπτικό σταθμό.

Η αύξηση των εσόδων από τα τηλεοπτικά δικαιώματα ώθησε την Manchester United να εισαχθεί στο Χρηματιστήριο το 1991 και ως τις αρχές του 1997 η χρηματιστηριακή αξία της ομάδας υπερέβαινε τα 500 εκατομμύρια στερλίνες. Ως το τέλος του 1997 πάνω από δώδεκα σύλλογοι είχαν μιμηθεί το παράδειγμα της Manchester United και ενθουσιωδώς ενεγράφησαν στη χρηματαγορά (Szymanski 2010, σελ. 34). Όλες αυτές οι μετοχές που εξέδωσαν οι ποδοσφαιρικοί σύλλογοι σε πολύ λίγα χρόνια είχαν ωστόσο διαρκώς μειούμενη-αποτιμώμενη χρηματιστηριακά αξία.

Συγχρόνως, ένας ακόμη παράγων εξέλιξης του ποδοσφαιρικού προϊόντος διεθνώς είναι η διεξαγωγή του στοιχήματος επί των αποτελεσμάτων των ποδοσφαιρικών αγώνων. Κάθε κράτος της Ε.Ε., διαθέτει διαφορετικούς φορείς διεξαγωγής-διαχείρισης του στοιχηματικού παιχνιδιού (Άρθρο 49 της Ευρωπαϊκής Συνθήκης). Αντίθετα, δείχνοντας ελάχιστη ευελιξία, στην Ελλάδα, το κράτος φρόντισε να ελέγξει τον τζόγο από την εποχή της σύστασής του, το 1888. Με σχετικό Νόμο απαγόρευσε τη διεξαγωγή στοιχημάτων και τυχερών παιχνιδιών γενικότερα και θέσπισε τις κρατικά ελεγχόμενες εξαιρέσεις. Από τότε, η συντριπτική πλειοψηφία των επίσημων στοιχημάτων που λαμβάνουν χώρα στην Ελλάδα, γίνονται υπό την αιγίδα της Πολιτείας. Από το 1958, ο ΟΠΑΠ έχει το μονοπώλιο, μαζί με ελάχιστες (υποχρεωτικά αδειοδοτημένες) λέσχες και καζίνο. Ο ΟΠΑΠ, άλλωστε, είναι ο υπεύθυνος για το ΠΡΟΠΟ αλλά και για το ΠΑΜΕ Στοιχήμα, το οποίο αποτελεί από το 2000 το μόνο νόμιμο αθλητικό στοιχήμα με προκαθορισμένες αποδόσεις στην Ελλάδα. Το ΠΑΜΕ Στοιχήμα αποτελεί αγαπημένο τυχερό παιχνίδι των Ελλήνων, οι οποίοι πάντοτε αναζητούν και νέες εναλλακτικές στο χώρο. Αυτές έγιναν πραγματικότητα χάρη στην άνθηση του διαδικτύου, η οποία έφερε την τελευταία δεκαετία πολλές διεθνείς εταιρείες διοργάνωσης στοιχημάτων και στη χώρα μας. Ωστόσο, πλην της περίπτωσης του ΟΠΑΠ, η Πολιτεία έβαλε πρόσφατα φρένο στα αφορολόγητα στοιχήματα μέσω διαδικτύου με σχετικό Νόμο του Νοεμβρίου 2012. Αυτός προβλέπει πρόστιμα για τις εταιρείες του εξωτερικού που δραστηριοποιούνται

στην Ελλάδα, τους παίκτες που στοιχηματίζουν μέσω αυτών και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που επιτρέπουν τις συναλλαγές μεταξύ τους. Παράλληλα, ωστόσο, παραχώρησε προσωρινή αδειοδότηση σε 24 εταιρείες online στοιχήματος (παραδόξως, όμως, λείπουν κάποια από τα μεγαλύτερα ονόματα του χώρου), οι οποίες λειτουργούν έννομα, μέχρι να πάρει σάρκα και οστά το online στοιχείμα του ΟΠΑΠ. Από εκεί και πέρα, θα υπάρξει νέα νομοθετική ρύθμιση, η οποία πιθανολογείται πως θα επιτρέπει όχι τη διεξαγωγή online στοιχημάτων, αλλά τυχερών παιχνιδιών με τα οποία ακόμη δεν έχει ασχοληθεί ο ΟΠΑΠ, όπως το πόκερ.

Γενικότερα, η σχετική νομοθεσία στην Ελλάδα είναι εξαιρετικά αυστηρή και το online στοιχείμα είναι συνώνυμο του παράνομου στοιχήματος. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ένα ρευστό νομοθετικό πλαίσιο που αλλάζει συχνά και τοποθετεί πολλές διεθνείς εταιρείες στοιχημάτων σε μια «μαύρη λίστα». Τα δεδομένα θα αλλάξουν ξανά μετά την ιδιωτικοποίηση του ΟΠΑΠ και τη μονοπωλιακή διοργάνωση εκ μέρους του online στοιχημάτων (ΦΕΚ 390 Β'/14.10.2011).

Σε κάθε πάντως περίπτωση η Ε.Ε. τείνει σταδιακά να ρυθμίσει στο πλαίσιο της ενιαίας εσωτερικής αγοράς κανόνες κοινούς που θα οριοθετούν τον στοιχηματισμό, σεβόμενη τις ιδιομορφίες κάθε χώρας (Kaburakis 2012, σελ. 31 κ.ε). Οι όποιες μάλιστα ρυθμίσεις πρέπει να γίνουν ακόμα πιο σύγχρονες, καθώς ο στοιχηματισμός είναι μία παγκόσμια οικονομική δραστηριότητα με τεράστιο τζίρο, ο οποίος γίνεται ανυπολόγιστος αν προστεθεί και ο παράνομος στοιχηματισμός. Η άνοδος πάντως του στοιχηματισμού και στο ποδόσφαιρο οφείλεται πέραν της δημοφιλίας του αθλήματος και στην ευρεία τηλεοπτική του προβολή. Οι ψηφιακές δε ευκολίες στο άμεσο μέλλον πρόκειται να καταστήσουν το τρίγωνο ποδόσφαιρο-τηλεόραση-στοιχείμα ένα σχήμα στέρεο, στο οποίο ο φίλαθλος-τηλεθεατής-παίκτης θα συνδυάζει ταυτόχρονα δραστηριότητες τηλεθέασης και στοιχηματισμού.

IV. Η ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΒΟΛΗ ΣΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

i. Διαδίκτυο και 'live streaming'

Το μέλλον των τηλεοπτικών μεταδόσεων αθλητικών γεγονότων μοιάζει ήδη χθεσινό, αν αναλογιστεί κανείς πως πριν από επτά μόλις χρόνια αποτελούσε είδηση η διαδικτυακή (online) διάθεση αθλητικού περιεχομένου κατ' επιλογήν (video on demand) θέαση (downloading) σε κινητά τηλέφωνα και Η/Υ από την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του Πεκίνου στην αμερικανική αγορά (Μανιάτης, Σ.: «Ρεκόρ στην χρήση νέας τεχνολογίας». Εφημ. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ*, φύλλο 23/08/2008). Η Ελλάδα, βάσει των διεθνών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει από τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας, πολύ σύντομα, το 2015, υποχρεούται να ολοκληρώσει τη μετάβασή της στην ψηφιακή μετάδοση, εγκαταλείποντας πλήρως την αναλογική (Βένερ 2003, σελ. 25-27). Η ψηφιακή μετάδοση πανελλαδικά για το σύνολο των τηλεοπτικών σταθμών σημαίνει πως πλέον τεχνολογικά θα είναι εφικτό οι μεταδόσεις τους να περιλαμβάνουν όχι μόνο υψηλή ευκρίνεια αλλά και εξτρά υλικό σε ταυτόχρονη μετάδοση με τον ποδοσφαιρικό αγώνα. Σε ό,τι αφορά στο ελληνικό τηλεοπτικό τοπίο, δειλά - δειλά αρχίζουν να εμφανίζονται τα δικαιώματα μετάδοσης μέσω Internet, με το "NOVASPORTS" να αναμεταδίδει έναν αγώνα την εβδομάδα μέσω της ιστοσελίδας του με τη μέθοδο live streaming. Σε επίπεδο νομολογίας της Ε.Ε. πάλι, σύμφωνα με την Οδηγία 2007/65/EΚΕΚ (άρθρο 1 παρ 9, εδ. 3.α), διατηρείται η προγενέστερη ρύθμιση περί εκδηλώσεων μείζονος σημασίας, προστίθεται νέα ρύθμιση για δικαίωμα μετάδοσης σύντομων αποσπασμάτων σε ειδησεογραφικά προγράμματα, δεν ορίζεται ρητά η χρονική τους διάρκεια, γίνεται αναφορά σε ενδεχόμενη καταβολή αποζημίωσης, ενώ σε ό,τι αφορά στις κατά παραγγελία υπηρεσίες προβλέπεται μετάδοση σε πραγματικό χρόνο μέσω του διαδικτύου (webcasting ή streaming), ενώ τα σύντομα αποσπάσματα που χρησιμοποιούνται για ειδησεογραφικά προγράμματα μπορούν να χρησιμοποιούνται και σε κατά παραγγελία υπηρεσίες μόνο εάν το ίδιο πρόγραμμα προσφέρεται από τον ίδιο πάροχο υπηρεσιών.

Το μέλλον της εγχώριας τηλεοπτικής μετάδοσης του ποδοσφαίρου ολοένα και αλλάζει: εκτός από το διαδίκτυο, που μέσα από συγκεκριμένες ιστοσελίδες μπορεί κάποιος να ανατρέξει σε προγενέστερους αγώνες (ολόκληρους ή εκτενή αποσπάσματα), οι συνδρομητικές ψηφιακές πλατφόρμες παρέχοντας πλέον στον

φίλαθλο τηλεθεατή-συνδρομητή αναρίθμητες δυνατότητες (Σκλαβούνης 2003, σελ. 3-46). Κάποιες από αυτές είναι η εγκατάσταση 'widgets' στα site ιδιωτών, τα οποία προβάλλουν τις τελευταίες ειδήσεις, videos και τα στιγμιότυπα του πρωταθλήματος της «Super League».

ii. Εφαρμογές σε Φορητές Συσκευές ('mobile devices'), κοινωνικά δίκτυα

Οι εταιρίες κινητής τηλεφωνίας μεταδίδουν τα καλύτερα στιγμιότυπα των αγώνων σε οθόνες κινητού τηλεφώνου κατόπιν σχετικού αιτήματος (on demand), μετά από αποστολή του σχετικού μηνύματος SMS, από πλευράς του χρήστη του κινητού τηλεφώνου (Parathanasopoulos & Negrine 2011, σελ. 46 κ.ε., ιδίως σελ. 50). Αλλιώς, η αθλητική επικαιρότητα βρίσκεται εν δυνάμει και εν κινήσει στο προσωπικό κινητό ή tablet του κάθε χρήστη ξεχωριστά, ιδιαίτερα μάλιστα όταν ο τελευταίος συμμετέχει ενεργά στα κοινωνικά δίκτυα ('social media'), με την ξεχωριστή δυναμική που τα διακρίνει σε παγκόσμιο επίπεδο, καθιστώντας τα κοινωνικά δίκτυα και την επίδρασή τους στην οικονομία, συμπεριλαμβανομένης αυτής του αθλητισμού, απόλυτα μετρήσιμο-υπολογίσιμο δείκτη συναλλαγματικής ροής από την πλευρά των διαφημιστικών εταιρειών (Παπαθανασόπουλος 2011, σελ. 197-219· Parathanasopoulos 2011, σελ. 117-136 και 212-230).

iii. Στοιχηματισμός σε «πραγματικό» χρόνο ('live betting')

Με δεδομένο ότι πλέον είναι εφικτή τεχνολογικά η δυνατότητα θέασης του παιχνιδιού σε οποιαδήποτε οθόνη, η σύγκλιση των μέσων στην υπηρεσία του ποδοσφαίρου επιτρέπει πλέον και στην Ελλάδα να παρακολουθεί κάποιος ζωντανά έναν αγώνα στην τηλεόραση, στον υπολογιστή, στο κινητό ή την ταμπλέτα, χρησιμοποιώντας παράλληλα τις δυνατότητες του video on demand, του pay per view και της εμφάνισης μεταδεδομένων την ώρα προβολής του αγώνα, δίχως να υποτιμάται η δυνατότητα επιλογής της γωνίας λήψης και επιλογής της κάμερας. Όλα τα παραπάνω φυσικά είναι θέμα χρόνου να συνδυαστούν και με την ταυτόχρονη δυνατότητα επιλογής στοιχηματισμού στον αγώνα που βλέπει κάποιος θεατής όχι κατ' ανάγκη μέσω κάποιου ιστότοπου αλλά ως επιλογής των συνδέσμων που εμφανίζονται στην τηλεόρασή μας την ώρα του αγώνα. Φυσικά αυτό απαιτεί σχετική νομοθετική ρύθμιση και κυρίως σύγκλιση των συνδρομητικών καναλιών με τις εταιρείες στοιχηματισμού, καθώς τεχνολογικά είναι πλήρως υποστηρίξιμο.

iv. Φορολογικό καθεστώς

Πρόσφατα, ποδοσφαιρικοί σύλλογοι όπως η Μάντσεστερ Σίτι και η Παρί Σεν Ζερμέν τιμωρήθηκαν από την UEFA για παραβίαση των κανόνων του οικονομικού «ευ αγωνίζεσθαι» (Financial Fair Play – ‘FFP’). Η UEFA αναγκάστηκε να τιμωρήσει τις δύο ομάδες καθώς διαπιστώθηκε ότι ξοδεύουν πολύ περισσότερα χρήματα από αυτά που εισπράττουν, κάτι που οι κανόνες του Financial Fair Play απαγορεύουν (‘UEFA. Club Licensing and Financial Fair Play Regulations 2010’. http://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/uefaorg/Clublicensing/01/50/09/12/1500912_).

Βασικός στόχος του οικονομικού «ευ αγωνίζεσθαι» που έχει επιβάλει την τελευταία τριετία η UEFA είναι να αποκλειστούν από το ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο οι «κερδοσκόποι» επενδυτές ή οι λεγόμενοι επενδυτές μίας χρήσης, που επενδύουν σε ποδοσφαιρικούς συλλόγους είτε για να νομιμοποιήσουν μαύρο χρήμα είτε για να κομίσουν οφέλη που δεν σχετίζονται με αμιγώς ποδοσφαιρικούς σκοπούς. Επιπλέον, το ‘FFP’ στοχεύει στο να περιορίσει το «κεφαλαιακό» πλεονέκτημα των εύρωστων συλλόγων έναντι των φτωχότερων, θέτοντας συγκεκριμένους «κανόνες συμπεριφοράς», αλλά και σαφείς περιορισμούς που κάνουν πιο δύσκολο σε Άραβες, Ρώσους ή άλλης προέλευσης «κροίσους», ιδιοκτήτες ποδοσφαιρικών ομάδων, να δημιουργούν υπερομάδες που μονοπωλούν τα εθνικά πρωταθλήματα. Ο σημαντικότερος από αυτούς τους περιορισμούς αναφέρει ότι κανένας ποδοσφαιρικός σύλλογος δεν μπορεί να ξοδεύει για μισθούς και συμβόλαια περισσότερο από το 50% των εσόδων του, καθώς η πρακτική αυτή νομοτελειακά δεν διασφαλίζει την οικονομική του ισορροπία και ευρωστία.

Μολονότι το Financial Fair Play δεν είναι βέβαιο πως θα εξαλείψει τα διοικητικά προβλήματα ή τα κακώς κείμενα του ευρωπαϊκού ποδοσφαίρου, αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προόδου σε ένα χώρο που τις τελευταίες δύομιση δεκαετίες παρέμεινε αρρυθμιστος και απροσπέλαστος στο έλεος αμφιλεγόμενων «επενδυτών», που φόρτωναν με ζημιές και χρέη ιστορικούς και μη συλλόγους, πλέον έχει αποκτήσει κάποιες ελάχιστες αρχές λειτουργίας ως προς την οικονομική του συμπεριφορά.

Αυτή τη συγκεκριμένη φιλοσοφία του Financial Fair Play υιοθετεί και ο φόρος επί των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών (Financial Transaction Tax – ‘FTT’) που προωθεί την τελευταία τριετία η Ευρωπαϊκή Ένωση. Στόχος του φόρου που

μάλλον θα εφαρμοσθεί από το 2016 σε 10 κράτη-μέλη της ΕΕ (Βέλγιο, Γερμανία, Εσθονία, Ελλάδα, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, Αυστρία, Πορτογαλία και Σλοβακία) είναι να στηρίξει ρυθμιστικά μέτρα για την ενθάρρυνση του χρηματοπιστωτικού τομέα να κινείται πιο υπεύθυνα μέσα από τη δημιουργία των κατάλληλων αντικινήτρων για χρηματοοικονομικές συναλλαγές οι οποίες δεν συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών ή στην πραγματική οικονομία. Πάντως, καταθέσεις, συναλλαγές τοις μετρητοίς, συναλλαγές μέσω πιστωτικών καρτών, υπηρεσίες πληρωμών, ασφαλιστήρια συμβόλαια, ενυπόθηκα δάνεια, δάνεια σε επιχειρήσεις, αλλά και η συγκέντρωση κεφαλαίων μέσω έκδοσης μετοχών και ομολογιών δεν υπάγονται στο πεδίο του φόρου, καθώς δεν υπάρχει λόγος να θεσπισθούν αντικίνητρα για τις συναλλαγές αυτές.

Σήμερα δραστηριοποιούνται παγκοσμίως 9.000 hedge funds (επενδυτικά κεφάλαια αντιστάθμισης κινδύνου) που έχουν υπό διαχείριση 2,2 τρις. δολάρια. Τα επενδυτικά αυτά κεφάλαια είναι σε θέση να συναλλάσσονται διεθνώς και να μετακινούν κεφάλαια και ρευστότητα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα μεταξύ διαφορετικών αγορών, κάτι που έχει διαπιστωθεί πως δημιουργεί ανισορροπίες. Η εισαγωγή του Financial Transaction Tax θα περιορίσει τις κερδοσκοπικές κινήσεις, καθώς ο διαχειριστής του hedge fund θα σκεφτεί καλύτερα το αν θα τοποθετήσει 100 εκατ. ευρώ σε μετοχές ή ομόλογα όταν θα γνωρίζει πως θα φορολογηθεί αυτομάτως κατά την αγοραπωλησία με 100.000 ευρώ. Με τον τρόπο αυτό εκτιμάται πως θα περιοριστούν φαινόμενα ακάλυπτων ανοικτών πωλήσεων (naked short selling), καθώς όταν οι αγορές είναι πλημμυρισμένες με ρευστότητα, οι κερδοσκοπικές συμπεριφορές καθίστανται πιο επιθετικές.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Διατρέχοντας κάποιος την επιστημονική έρευνα των τελευταίων ετών θα διαπιστώσει πως όλο και περισσότεροι επιστήμονες από διαφορετικούς κλάδους (οικονομία, media, αθλητισμό, ιστορία, κοινωνιολογία, marketing, management) ασχολούνται με το ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο, το οποίο χρήζει συστηματικής και διεπιστημονικής προσέγγισης. Οι λόγοι πολλοί και ποικίλοι. Το ευρωπαϊκό ποδόσφαιρο συνιστά εδώ και καιρό μια τεράστια, γοργά αυξανόμενη επιχείρηση/βιομηχανία με τζίρο δισεκατομμυρίων ευρώ, που δραστηριοποιείται σε παγκόσμιο επίπεδο και διακρίνεται για την υψηλή δημοφιλία του.

Ο τελικός του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου το 2002 μεταξύ Βραζιλίας και Γερμανίας αναμεταδόθηκε σε 213 χώρες και συγκέντρωσε 1,1 δισεκατομμύριο τηλεθεατές (Αλεξανδράτος 2014, σελ. 209 κ.ε.). Εκτός αυτού, το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου εκείνης της χρονιάς σήμανε το άνοιγμα της FIFA προς το διαδικτυακή αξιοποίηση των αγώνων με την υπογραφή συμβολαίου μεταξύ FIFA και της εταιρείας YAHOO! για τον επανασχεδιασμό και τη διαχείριση της ιστοσελίδας της Ομοσπονδίας με τον ταυτόχρονο εμπλουτισμό της με μία εξάγλωσση τράπεζα δεδομένων, περαιτέρω συνδρομητικών υπηρεσιών και διαδικτυακών καταστημάτων σχετιζόμενων με την στρογγυλή θεά. Η επισκεψιμότητα της ιστοσελίδας μέσα σε μία εβδομάδα ξεπέρασε τις εκατό εκατομμύρια επισκέψεις ημερησίως. Λεπτομέρειες σχετικά με το τίμημα της συμφωνίας ουδέποτε ανακοινώθηκαν από κάποια από τις δύο μεριές (Dolles & Söderman 2005, σελ. 6).

Τη δεκαετία του 1990 οι ευρωπαϊκοί ποδοσφαιρικοί σύλλογοι, με πρωτοπόρους εκείνους της Αγγλίας, άρχισαν να διερευνούν κάθε δυνατότητα και προοπτική που θα μπορούσε να αυξήσει τα κέρδη τους, ανεξαρτήτως της αγωνιστικής πορείας εντός των γηπέδων. Τα μέσα ήταν ποικίλα: στρατηγικές συνεργασίες με εταιρείες αθλητικών ειδών, εισαγωγή στο χρηματιστήριο, διασυνοριακές συνεργασίες με ισχυρές ομάδες άλλων χωρών, αγορά και πώληση παικτών από όλη την Ευρώπη χάρη στην υπόθεση Μποσμάν.

Η εμπορευματοποίηση του αθλήματος ενόητο ήταν να ωφελήσει περισσότερο τους συλλόγους που ήταν ήδη δημοφιλείς και ισχυροί. Την εμπορική αυτή εκμετάλλευση ευνοούσε και η αναδιαμόρφωση των διοργανώσεων της UEFA,

όπως το Champions League και το Europa League. Τα ποσά για τα τηλεοπτικά δικαιώματα άρχισαν να αυξάνονται από τη δεκαετία του 1990 όχι μόνο για τους ποδοσφαιρικούς συλλόγους αλλά και για τις διεθνείς ομοσπονδίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αύξηση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων μεταξύ των Παγκοσμίων Κυπέλλων Ποδοσφαίρου. Συγκεκριμένα, η FIFA τριπλασίασε τα έσοδά της από την σχετική πώληση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων κατά τρεις περίπου φορές από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, φτάνοντας στο σημείο να εισπράξει για τους αγώνες του Παγκοσμίου Κυπέλλου Ποδοσφαίρου του 2006 1,97 δισεκατομμύρια δολάρια (Dolles & Söderman 2005, σελ. 13).

Το ποδόσφαιρο πλέον στην Ευρώπη δεν ήταν απλώς ένα σημαντικό αθλητικό, κοινωνικό φαινόμενο, αλλά μετατρέπεται σταθερά σε μία μεγάλη επιχείρηση με τεράστια χρηματικά ποσά να διακινούνται σε ετήσια βάση και τους αθλητικούς συλλόγους να μεταλλάσσονται από απλές αθλητικές ομάδες σε εταιρείες ψυχαγωγίας με διεθνές βεληνεκές και ισχυρό ανταγωνισμό για την υιοθέτηση των βέλτιστων επιχειρηματικών στρατηγικών (Dolles & Söderman 2005, σελ. 8-9).

Αυτή ακριβώς η σημαντική αλλαγή που έχει επηρεάσει το ποδόσφαιρο σε κάθε του πτυχή είναι εύλογο να απαιτεί σειρά από νομοθετικές ρυθμίσεις τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό επίπεδο. Οι Οδηγίες της Ε.Ε., η εθνική νομοθεσία και οι δικαστικές αποφάσεις σε εγχώριο και Ευρωπαϊκό επίπεδο, συνδυαστικά με τις Αρχές Ανταγωνισμού κάθε χώρας και της Ε.Ε. έρχονται να καθορίσουν ένα κατά το δυνατό σαφές πλαίσιο λειτουργίας μιας δραστηριότητας πολυσύνθετης, με μεγάλους τζίρους και επιρροή σε εκατομμύρια ανθρώπους. Έτσι, το κατά τα άλλα αυτοδιοικητο ποδοσφαιρικό σύμπαν έμμεσα αλλά ουσιαστικά δεσμεύεται από τις αλληλεξαρτήσεις που έχει δημιουργήσει με την τηλεόραση και την οικονομική ανάπτυξη εν γένει. Γι' αυτό και η χαρτογράφηση της κατάστασης στον κόσμο του ποδοσφαίρου σήμερα στην Ευρώπη δεν μπορεί παρά να περιλαμβάνει διεξοδική ανάλυση του νομοθετικού πλαισίου που επηρεάζει την ίδια τη λειτουργία του επαγγελματικού αθλήματος.

Χάρη στην τηλεόραση ένας ποδοσφαιρικός αγώνας, ειδικά μάλιστα των ισχυρών και δημοφιλών ευρωπαϊκών ομάδων, έχει πάψει να είναι ένας απλός αγώνας, αλλά έχει μεταμορφωθεί σε ένα μιντιακό γεγονός με εκατομμύρια θεατές, εκ των οποίων πολύ λίγοι χωρίς την απευθείας μετάδοση θα ήταν εντός του γηπέδου. Η

μιντιακή διάσταση της ποδοσφαιρικής συνάντησης έχει μάλιστα επηρεάσει ακόμη και τα ίδια τα γήπεδα των ποδοσφαιρικών συλλόγων. Σήμερα, οι «αρένες» των κορυφαίων ευρωπαϊκών ομάδων αποτελούν δείγματα υψηλής αρχιτεκτονικής τέχνης, τα οποία συνδυάζονται με ποικίλες δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου. Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι πλέον οι έδρες των κορυφαίων ευρωπαϊκών συλλόγων είναι εφοδιασμένες με τον πλέον εξελιγμένο οπτικοακουστικό τεχνολογικό εξοπλισμό λήψης, εγγραφής και αναμετάδοσης του αγώνα σε τεράστιες γιγαντοοθόνες των γηπέδων και από εκεί στα πέρατα της οικουμένης (Dolles & Söderman 2005, σελ. 10-11).

Από τη στιγμή που η τηλεόραση άρχισε να παίζει έναν σημαντικό ρόλο στην συμπεριφορά των επαγγελματικών ομάδων και των Εθνικών Κατηγοριών, είναι αδύνατο να καθοδηγήσει κάποιος αλλαγές στις δυνατότητες διαπραγμάτευσης των τηλεοπτικών δικαιωμάτων, χωρίς να λάβει υπόψη του την προτίμηση του κύριου παράγοντα που χρησιμοποιεί αυτό που το ποδόσφαιρο προσφέρει, και αυτό είναι το ίδιο το τηλεοπτικό κοινό. Σύμφωνα, εξάλλου, με εισηγήσεις αθλητικών οικονομολόγων, η ανταγωνιστική ισορροπία των ομάδων που απαρτίζουν μία λίγκα, για παράδειγμα, παίζει σημαντικό ρόλο στην επιτυχία των αθλητικών σωματείων να επηρεάσουν τις προτιμήσεις του κοινού για τα αθλητικά δρώμενα μέσω της τηλεοπτικής έκθεσης, παρόλο που η επίτευξη της ανταγωνιστικής ισορροπίας εξαρτάται από τους πόρους που το κάθε σωματείο έχει στην διάθεσή του (Di Domizio 2013, σελ. 29-30).

Επιπλέον, η διαχείριση των τηλεοπτικών δικαιωμάτων συνιστά από μόνη της ένα εξόχως κρίσιμο πεδίο άσκησης και εφαρμογής σύνθετης πολιτικής με νομικές-νομοθετικές και οικονομοτεχνικές προεκτάσεις. Για παράδειγμα, σε δυσχερή θέση βρέθηκε η UEFA, παραχωρώντας προ ετών τα τηλεοπτικά δικαιώματα του 'Champions League' σε έναν και μόνο ραδιοτηλεοπτικό όμιλο. Η απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής την υποχρέωσε να δημιουργήσει περισσότερα πακέτα προς διάθεση ανάλογα με τα διαφορετικά διατιθέμενα προϊόντα, λεγόμενα και new media (ευρωζωνικό διαδίκτυο - internet, παγκόσμιο σύστημα κινητών τηλεπικοινωνιών - UMTS, μετάδοση αγώνων μέσω κινητών τηλεφώνων: Beck & Bosshart 2003, σελ. 14-15). Ακόμα και στις τηλεοπτικές μεταδόσεις, όμως, που υπήρξαν ανέκαθεν το «φιλέτο» των τηλεοπτικών δικαιωμάτων και σαφώς υπέρτερα για το τηλεοπτικό

κοινό από τα προϊόντα new media, υπήρξαν κατακερματισμοί ως προς τη διάθεση, γι' αυτό και στην Ελλάδα βλέπουμε τα τελευταία χρόνια τους αγώνες των ευρωπαϊκών διοργανώσεων 'Champions League' και 'Europa League' όχι από ένα αλλά από περισσότερα ελεύθερα και συνδρομητικά κανάλια (Σκλαβούνης 2003, σελ. 148).

Δεν είναι άλλωστε τυχαίο πως τόσο στην Ελλάδα όσο και άλλες ευρωπαϊκές χώρες ο ανταγωνισμός μεταξύ των καναλιών για το ποιο θα φιλοξενεί επί σειρά ετών τα αποκλειστικά δικαιώματα κάθε διοργάνωσης ή ακόμη και συνάντησης καλά κρατεί. Στην Αγγλία τη δεκαετία του 1990 και στην Ελλάδα του 2000 ο ανταγωνισμός οδήγησε στην πρώτη περίπτωση σε συγχωνεύσεις συνδρομητικών καναλιών και στην Ελλάδα σε πρόωρη πτώχευση τον δεύτερο παίκτη που θέλησε να διεισδύσει στη συνδρομητική τηλεοπτική αγορά. Το έπαθλο που ονομάζεται τηλεοπτικά δικαιώματα ποδοσφαιρικών μεταδόσεων εξακολουθεί να είναι επιθυμητό για κάθε τηλεοπτικό κανάλι, ελεύθερης ή συνδρομητικής λήψης, οδηγώντας μάλιστα κατά καιρούς σε επιλεκτικές ή πρόσκαιρες συμμαχίες. Πανευρωπαϊκό είναι το παράδειγμα των ιδιωτικών καναλιών, συνδρομητικών και μη, που δεν επιθυμούν οι δημόσιες τηλεοράσεις να αναμειγνύονται στη μετάδοση δημοφιλών ποδοσφαιρικών συναντήσεων, την ίδια στιγμή που τα συνδρομητικά κανάλια επιδιώκουν την συγκέντρωση κάθε αθλητικού τηλεοπτικού δικαιώματος που μπορεί να αποφέρει νέες στρατιές συνδρομητών. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά στο εξωτερικό (Αγγλία) και σε συνθήκες ομαλής οικονομικής συγκυρίας, έρευνες έχουν υποδείξει ότι η τηλεοπτική μετάδοση μειώνει τη ζήτηση για εισιτήρια κατά 15% κάποιες συγκεκριμένες μέρες, η απώλεια όμως σε έσοδα αναπληρώνεται από τα τηλεοπτικά δικαιώματα (Baimbridge, Cameron & Dawson 1996, σελ. 317 κ.ε.). Αντίθετα, άλλες έρευνες υποστηρίζουν ότι υπάρχει θετική σχέση μεταξύ τηλεοπτικής αναμετάδοσης και ζήτησης για εισιτήρια και η εξήγηση γι' αυτό το φαινόμενο είναι ότι η τηλεοπτική μετάδοση δρα ως συμπληρωματικό και όχι ως υποκατάστατο αγαθό και αυξάνει το ενδιαφέρον των φιλάθλων για ποδόσφαιρο (McEnoy & Morse 2007, σελ. 222 κ.ε.). Λόγω της ατομικής διαπραγμάτευσης των τηλεοπτικών δικαιωμάτων ή του συστήματος διανομής όπου αυτά διαπραγματεύονται συλλογικά, ενώ τα συνολικά έσοδα της λίγκας αυξάνονται, η διαφορά μεταξύ της πρώτης και της τελευταίας ομάδας γίνεται όλο και πιο έντονη. Συγκεκριμένα, στην 'FA Premier League' το 2001/2002 η πρώτη ομάδα είχε έσοδα 138% περισσότερα από την τελευταία (25,7 εκ. λίρες η πρώτη ομάδα και 10,8 εκ. λίρες η τελευταία). Συγκριτικά, το 1992/93 η διαφορά ήταν της

τάξης του 118%, με 2,4 εκ. λίρες για την πρώτη ομάδα και 0,8 εκ. λίρες για την τελευταία (Morrow 2003, σποράδην), ενώ πτυχές του ζητήματος της κεντρικής διαχείρισης τηλεοπτικών δικαιωμάτων πανευρωπαϊκά και ανά λίγκα έχουν τύχει πρόσφατα εκτενούς μαθηματικο-οικονομικοτεχνικής ανάλυσης (Gortazar 2012, σελ. 5-6, 27 και 30, με βιβλιογραφία).

Σε ό,τι αφορά στην Ελλάδα, επισημαίνουμε ιδιαίτερα τα εξής: τα προτερήματα της κεντρικής τηλεοπτικής διαχείρισης είναι κατά βάση ότι καθίσταται περισσότερο ανταγωνιστικό το προς διαπραγμάτευση προϊόν, καθώς πέραν από τους εξαιρετικά εμπορικούς αγώνες βρίσκουν τηλεοπτική στέγη στο ίδιο πακέτο και οι λιγότερο εμπορικοί, οι οποίοι σε μια τυχόν διαπραγμάτευση ανά αγώνα πιθανόν να έμεναν αδιάθετοι ή να παραχωρούνταν έναντι «πινακίου φακής». Επιπλέον η τηλεοπτική συμφωνία σε ετήσια ή πολυετή βάση δίνει τη δυνατότητα σε κάθε ΠΑΕ να προγραμματίσει το σημαντικότερο από τα έσοδά της καθώς και τον τρόπο εισροής του στο ταμείο της και συνακόλουθα διάθεσής του, ενώ συνιστά και ένα επιπλέον κίνητρο για τη δυνατόν καλύτερη πορεία έως και την τελευταία αγωνιστική, με δεδομένο ότι το τελικό ποσό που διατίθεται σε κάθε ομάδα συναρτάται και με τη θέση που θα καταλάβει στην τελική βαθμολογία του πρωταθλήματος, καθώς και με τη συμμετοχή της στα play-off του πρωταθλήματος (με το τωρινό σύστημα διεξαγωγής του συμμετέχουν σε αυτά οι ομάδες που καταλαμβάνουν τις θέσεις 2 - 5 στην κανονική διάρκεια του πρωταθλήματος, οι οποίες αγωνίζονται έπειτα μεταξύ τους σε ένα mini πρωτάθλημα με διπλούς αγώνες με έπαθλο τη μία - σήμερα-θέση που οδηγεί στα προκριματικά του Champions League). Παράλληλα η τηλεοπτική συμφωνία δίνει στην εκάστοτε ΠΑΕ τη δυνατότητα να εξασφαλίσει τις πληρωμές των ποδοσφαιριστών της εκχωρώντας τους μέρος των τηλεοπτικών δικαιωμάτων, έως του ποσού που τους αναλογεί, από την αρχή ακόμα της αγωνιστικής περιόδου. Τα μειονεκτήματα από την άλλη πλευρά της κεντρικής τηλεοπτικής διαχείρισης συνίστανται στην όποια αντίθεση της κεντρικής διάθεσης με το ά. 81 ΣυνθΕΚ (ήδη 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ) και το ά. 1 § 1 του Ν. 703/77 περί μονοπωλίων και ολιγοπωλίων. Συγκεκριμένα οι διατάξεις αυτές έχουν τεθεί προς εξασφάλιση της ύπαρξης ελεύθερου ανταγωνισμού, γεγονός το οποίο φαλκιδεύεται όταν δεν υπάρχουν προς διάθεση ελεύθεροι αγώνες στην τηλεοπτική αγορά και έχουν όλοι για τα επόμενα έτη παραχωρηθεί μέσω κεντρικών τηλεοπτικών συμβολαίων. Σε αντίθεση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, τα έσοδα από τα εισιτήρια για τις ομάδες της Σούπερ Λίγκας

βαίνουν μεσούσης της «κρίσης» μειούμενα, καθιστώντας το ελληνικό ποδόσφαιρο ολοένα και πιο εξαρτώμενο από τις χορηγίες των διαφημιζόμενων εταιρειών και κυρίως από τα τηλεοπτικά δικαιώματα.

Βέβαια, ένα τηλεοπτικό προϊόν το οποίο δεν ανανεώνεται και παρουσιάζει ενδιαφέρον με φθίνουσα πορεία στα μάτια του κοινού είναι πολύ πιθανό να καταλήξει να κοστολογείται αντίστοιχα από τους τηλεοπτικούς παρόχους, οι οποίοι μελλοντικά δεν θα είναι διατιθέμενοι να καταβάλουν υπέρογκα ποσά για ένα προϊόν μέτριου ενδιαφέροντος. Οι ίδιοι σύλλογοι και η Λίγκα τους πρέπει από κοινού να χαράζουν μία μεσομακροπρόθεσμη συνολική πολιτική, η οποία θα αναβαθμίσει το ελληνικό πρωτάθλημα συνολικά, θα φέρει τον κόσμο πίσω στα γήπεδα για να παρακολουθήσει εκ του σύνεγγυς ή εναλλακτικά από μία οθόνη ένα προϊόν υψηλών αθλητικών και τηλεοπτικών προδιαγραφών, για το οποίο κάποιος θα χαίρεται να καταβάλει το αντίτιμο. Η αναβάθμιση του ελληνικού ποδοσφαιρικού προϊόντος ως αθλητικό, εμπορικό, οικονομικό, κοινωνικό και τηλεοπτικό γεγονός όχι μόνο θα προσδώσει αίγλη και χρήμα στους συλλόγους, αλλά ίσως μελλοντικά να καταστήσει την ελληνική Σούπερ Λίγκα μία διοργάνωση προς τηλεοπτική εξαγωγή, μην περιμένοντας μόνο από τις ευρωπαϊκές υποχρεώσεις των ελληνικών ομάδων την εμφάνισή τους σε οθόνες του εξωτερικού.

Συνεπώς, το βασικό ερώτημα για το μέλλον είναι οι νέοι τρόποι μετάδοσης, αφού τα νέα μέσα έχουν διεισδύσει και εν πολλοίς αλλάξει τη ζωή μας. Η πώληση των δικαιωμάτων 3G και 4G, για παράδειγμα, για υπηρεσίες σε κινητά και υπολογιστές σίγουρα δεν θα μπορούσαν να περάσουν από το μυαλό των φιλάθλων πριν δέκα χρόνια (Παπαθανασόπουλος 2000, σελ. 208-215). Πλέον όμως αποτελούν τη σύγχρονη πραγματικότητα και οι υπεύθυνοι των εταιρειών προσπαθούν να αντιληφθούν προς ποια κατεύθυνση θα οδηγηθεί αυτός ο χορός πάνω στο γρασίδι.

Το Παγκόσμιο Κύπελλο έχει μεγαλύτερη δύναμη και δυναμική και θεαματικότητες από τους Ολυμπιακούς Αγώνες και η τηλεθέαση των τελικών μπορεί να μπει στη ζυγαριά ακόμη και με τον τελικό των 100 μ. ανδρών. Είναι χαρακτηριστικό πως οι 73.072 ώρες εκπομπής που βγήκαν συνολικά για το Παγκόσμιο Κύπελλο του 2006, αν αφορούσαν μόνο ένα κανάλι, θα γέμιζαν το πρόγραμμά του για οκτώ χρόνια χωρίς καμία διακοπή. Εξάλλου, οι τηλεοπτικές προδιαγραφές για να καταστεί όσο το δυνατόν πιο ελκυστική η πώληση του

ψυχαγωγικού προϊόντος που ονομάζεται απευθείας μετάδοση ποδοσφαιρικού αγώνα επηρεάζει και τα ίδια τα γήπεδα των ομάδων. Όχι μόνο απαιτείται άρτιος και τελευταίας τεχνολογίας ηλεκτρολογικός και ηλεκτρονικός εξοπλισμός αλλά και το ίδιο το γήπεδο πρέπει να εκπέμπει μία εικόνα ελκυστική προς το θεατή. Ομοίως, η τηλεοπτική κάλυψη των αθλητικών γεγονότων όπως το ποδόσφαιρο όχι μόνο το εμπορευματοποιούν σε ολοένα και μεγαλύτερο βαθμό αλλά και το μετατρέπουν σε μία ακόμη μορφή ψυχαγωγίας, η οποία με τη σύγκλιση των τεχνολογικών μέσων θα οδηγήσουν αδήριτα τους τηλεοπτικούς σταθμούς στην αγκαλιά των κοινωνικών μέσων δικτύωσης για την προβολή και πώληση των αθλητικών συναντήσεων και των μεταδεδομένων που παράγουν και μέσα από το Twitter και το Facebook. Εξάλλου, σε μια εποχή υπερπληροφόρησης και ροής των ειδήσεων 24 ώρες το 24, είναι λογικό οι φίλαθλοι όχι μόνο να ξέρουν τα πάντα γύρω από την αγαπημένη τους ομάδα αλλά ει δυνατόν να είναι μέσα σε αυτήν. Σε αυτό το πλαίσιο άλλωστε γιγαντώνεται η χρήση της 3D μετάδοσης και της εκπομπής υψηλής ευκρίνειας. Το βήμα δε από το μέλλον είναι ήδη εδώ, για την ακρίβεια στις ΗΠΑ, με την τεχνολογία να επιτρέπει στους τηλεοπτικούς σταθμούς την ώρα του αγώνα να παγώνουν τις θέσεις των παικτών και να περιστρέφουν το είδωλό τους ψηφιακά σε 3D. Τα τεράστια ποσά που επενδύουν οι τηλεοπτικοί πάροχοι για τα δικαιώματα μετάδοσης των αθλητικών γεγονότων παγκόσμιας εμβέλειας όπως το Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου δύναται να επηρεάσουν ακόμη και τις ώρες διεξαγωγής των αγώνων, ώστε να προβάλλονται σε ζώνη υψηλής τηλεθέασης στις μεγάλες τηλεοπτικές αγορές (www.pwc.com/sportsoutlook/December 2011, PriceWaterHouse, PWH: 'Changing the Game-Outlook for the Global Sports Market to 2015', ιδίως σελ. 6, 9 και 25).

Όλα τα παραπάνω ίσως για κάποιους να θεωρηθεί ότι μεταλλάσσουν το ποδόσφαιρο και την τηλεοπτική του μετάδοση σε μία ακόμη απρόσωπη ψηφιακή υπηρεσία. Οι φόβοι όμως θα αποδειχθούν υπερβολικοί. Ποδόσφαιρο και τηλεόραση συμβαδίζουν αρμονικά και αλληλοτροφοδοτούνται μέσα σε μια δυναμική, αμφίδρομη σχέση, η οποία είναι λογικό στο πέρασμα του χρόνου να μετεξελισσεται (Γκάρναμ 2003, σελ. 110-117). Η καρδιά όμως αυτής της σχέσης παραμένει ανέπαφη και βρίσκεται στο γνωστό τραγούδι του Λουκιανού Κηληδόνη "Αρχίζει το ματς, αδειάζουν οι δρόμοι...και πως μας δονεί του Διακογιάννη η φωνή" (Σωτηρακόπουλος 2011, σελ. 15).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αλεξανδράτος, Θεολόγος 2014. *Από τον Αϊνστάιν στον Πελέ. Η Ιστορία του Μουντιάλ.* Αθήνα: Κέδρος

Αλεξόπουλος, Παναγιώτης – Αναγνωστόπουλος, Χρήστος 2010. *Ποδοσφαιρική Επιχειρηματικότητα. Δομή και οργάνωση του Ελληνικού επαγγελματικού ποδοσφαίρου.* Αθήνα: Ι. Σιδέρης

Αυγερινός, Θεόδωρος 2007. *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού. Θεωρητική προσέγγιση του αθλητισμού, οργάνωση του αθλητισμού, βία του αθλητισμού.* Θεσσαλονίκη: University Studio Press

Βαλούκος, Στάθης 2008. *Ιστορία της Ελληνικής Τηλεόρασης.* Αθήνα: Αιγόκερως

Βέγλης, Ανδρέας 2007. ‘Ολυμπιακοί Αγώνες και Διαδίκτυο’, στο: *Αθλητισμός, Κοινωνία και ΜΜΕ: η περίπτωση των Ολυμπιακών Αγώνων Αθήνα 2004* (Τέσσα Δουλκέρη, επιμ.), Τόμος Α΄, Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 253-264

Βένερ, Λόρενς (επιμ.) 2003. *Αθλητισμός και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.* Αθήνα: Καστανιώτης

Γκάρναμ, Νίκολας 2003. *Χειραφέτηση και Νεωτερικότητα. Ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας.* Αθήνα: Καστανιώτης

Δάμπασης, Γιώργος 2002. *Στην εποχή της τηλεόρασης.* Αθήνα: Καστανιώτης

Θεοδοροπούλου, Βιβή 2003. ‘Η ψηφιακή συνδρομητική τηλεόραση και η πρώτη γενιά ψηφιακού τηλεοπτικού κοινού στη Βρετανία’, στο: *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία. Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001* (επ. Ρόη Παναγιωτοπούλου). Αθήνα: Τυπωθήτω/Δαρδανός

Ιωσηφίδης, Πέτρος 2003. ‘Η ψηφιακή τηλεόραση στην Ευρώπη προς μια «Κοινωνία της Πληροφορίας»’, στο: *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία. Εργασίες Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, Μάιος 2001* (επ. Ρόη Παναγιωτοπούλου). Αθήνα: Τυπωθήτω/Δαρδανός, σελ. 461-476

Κάρτερ, Γιώργος Ν. 2004. *Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση. Ιστορία και ιστορίες*. Αθήνα: Καστανιώτης

Ο Κόσμος της Τηλεόρασης. Θεωρητικές προσεγγίσεις, ανάλυση προγραμμάτων και ελληνική πραγματικότητα (διεύθυνση Ιωάννα Βώβου). Αθήνα [2010]: Ηρόδοτος

Λεάνδρος, Νίκος 2000. *Πολιτική Οικονομία των ΜΜΕ. Η αναδιάρθρωση της βιομηχανίας των Μέσων στην εποχή της πληροφοριακής Επανάστασης*. Αθήνα⁴: Καστανιώτης

Μπαρμπιέ, Φεντερίκ & Λαβενίρ, Κατρίν (1999). *Ιστορία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Από τον Ντιντερό στο Ίντερνετ*. Αθήνα: Δρομέας

Μπασαντής, Διαμαντής & Ζαχαρόπουλος, Θύμιος (2008). *Σπορ και Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*. Αθήνα: Οδυσσέας

Bragi, Shirley (1998). *Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ενημέρωσης*. Αθήνα: Έλλην

Παναγιωτοπούλου, Ρόη (2004). *Η τηλεόραση εκτός των τειχών. Η περιφερειακή και τοπική τηλεόραση στην Ελλάδα*. Αθήνα: Καστανιώτης

Παπαθανασόπουλος, Στέλιος (1992). *Η Δύναμη της Τηλεόρασης. Η λογική του μέσου και η αγορά*. Αθήνα: Καστανιώτης

Παπαθανασόπουλος, Στέλιος (1993). *Απελευθερώνοντας την τηλεόραση*. Αθήνα: Καστανιώτης

Παπαθανασόπουλος, Στέλιος (2000). *Η Τηλεόραση και το κοινό της*. Αθήνα⁴: Καστανιώτης

Παπαθανασόπουλος, Στέλιος (2005). *Η Τηλεόραση στον 21ο αιώνα*. Αθήνα³: Καστανιώτης

Παπαθανασόπουλος, Στέλιος (2011). *Τα μέσα επικοινωνίας στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Καστανιώτης

Παπαλουκάς, Μάρκος (2008). *Αθλητισμός: Νομολογία του Δικαστηρίου των Ε.Κ.*, Αθήνα

Ποδόσφαιρο και Πολιτισμός. Το Ποδόσφαιρο ως Ψυχαγωγία και Πολιτισμικό Φαινόμενο (επιμ. Διονυσία Ζάφειρα). Αθήνα [2012]: Γκοβόστης

Σκλαβούνης, Γιώργος Ν. (2003). *Εισαγωγή στην Αθλητική Δημοσιογραφία*. Αθήνα: Έλλην

Σωτηρακόπουλος, Χρήστος (2011). *Της Κυριακής τα είδωλα*. Αθήνα: Τόπος

Τσίμας, Παύλος (2014). *Ο φερετζές και το πηλήκιο – το πολιτικό μυθιστόρημα της ελληνικής τηλεόρασης*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Τσουρβάκας, Γιώργος & Αβραάμ, Ευαγγελία (2005). ‘Η ελληνική βιομηχανία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας’, στο: *MME – Κοινωνία και Πολιτική* (επιμ. Χρ. Φραγκονικολόπουλος). Αθήνα: Ι. Σιδέρης, σελ. 499-512

B. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Baimbridge, Mark, Cameron, Samuel & Dawson, Peter (1996). ‘Satellite television and the demand for football: a whole new ball game?’. *Scottish Journal of Political Economy* 43, σελ. 317-333

Beck, Daniel & Bosshart, Louis (2003). ‘Sports and Media’. *Communication Research Trends* 22.4, σελ. 3-43

Cave, Martin & Crandall, Robert W. (2000). *Sports Rights and the Broadcast Industry*, London: Brunel University

Conn, David (1999). *The Football Business. Fair Game in the 1990's?*. Edinburgh: Mainstream Publishing

Deloitte & Touche, England's Premier Clubs: A Review of 1998 Results, London [1999]: Deloitte & Touche

Dobson, Stephen & Goddard, John (2001). *The Economics of Football*. Cambridge: Cambridge University Press

Dolles, Harald & Söderman, Sten (2005). *Globalization of Sports. The Case of Professional Football and its International Management Challenges*. Tokyo: German Institute for Japanese Studies

Di Domizio, Marco (2013). 'Football on TV: an empirical analysis on the Italian couch potato attitudes'. *Papeles de Europa* 26.1, σελ. 26-45

The Football Book. The Leagues, the Teams, the Tactics and the Laws. London, New York, Munich, Melbourne & Delhi [2009]: DK

Goldblatt, David (2006). *The Ball is Round. A Global History of Football*. London: Viking

Gortazar, Lucas (2012). *Broadcasting Rights in Football Leagues and TV Competition* [MA Thesis: CEMFI]. Madrid: CEMFI

Inglis, Simon (1988). *The Football League and the men who made it: the official centenary history of the Football League*. London: Willow

Kaburakis, Anastasios (2012). 'European Union Law, Gambling and Sport Betting: European Court of Justice Jurisprudence, Member States Case Law, and Policy', στο: Anderson, P. M. et alii (εκδ.). *Sports Betting: Law and Policy*. The Hague: Asser Press, σελ. 27-97

Lunt, Peter & Livingstone, Sonia (2012). *Media Regulations. Governance and the Interests of Citizens and Consumers*. London: SAGE Publications

McChesney, Robert W. (2008). *The Political Economy of Media. Enduring Issues, Emerging Dilemmas*. New York: Monthly Review Press

McEvoy, Chad D. & Morse, Alan L. (2007). 'An investigation of the relationship between television broadcasting and game attendance'. *International Journal of Sports Management and Marketing*, 2.3, σελ. 222-235

Morrow, Stephen (2003). *The People's Game? Football, Finance and Society*. London: Palgrave / Macmillan

Papathanasopoulos, Stelios (2002). *European Television in the Digital Age: Issues, Dynamics and Realities*, Cambridge: Polity Press

Papathanasopoulos, Stelios (εκδ.) (2011). *Media Perspectives for the 21st Century*. London & New York: Routledge

Papathanasopoulos, Stylianos & Negrine, Ralph (2011). *European Media. Structures, Policies and Identity*. Cambridge: Polity Press

Szymanski, Stefan & Kuypers, Tim (1999). *Winners and Losers: the Business Strategy of Football*. London: Viking

Williams, John & Neatrou, Sam (2002). *The 'new' football economics*. Leicester: Sir Norman Chester Center for Football Research